

Liv Jensen

Forståelse og anvendelse av begrepet ”barnets beste” i barnevernet

En analyse av og refleksjoner over seks vedtak, for 11 barn, i saker om omsorgsovertakelser fattet i ulike fylkesnemnder i 2007

SAMMENDRAG

Tema: Forståelse og anvendelse av begrepet ”barnets beste” i barnevernet.

Problemstilling: *Hvordan forstås og anvendes begrepet ”barnets beste” i barnevernet – og hva vektlegger fylkesnemnder i sine avgjørelser i saker om omsorgsovertakelser?*

Oppgaven drøfter forståelse og anvendelse av begrepet *barnets beste* i saker med alvorlig omsorgsvikt. Empirien i oppgaven består av seks fylkesnemndsvedtak fattet i 2007 i ulike fylkesnemndsdistrikt i Norge. Vedtakene omfatter seks familier med til sammen 11 barn.

I min tilnærming til problemstillingen har jeg valgt en hermeneutisk forståelsesmåte. I analysen av materialet har jeg anvendt en deduktiv metode, hvor jeg har kodet det jeg oppfatter som sentrale meningsbærende elementer i empirien.

Undersøkelsen viser at nemndene foretok individuelle, nyanserte og til dels omfattende vurderinger av alle barna. Nemndene hadde fokus på barnas utvikling, tilpasning og reaksjonsmønstre. Holdepunkter i nemndenes vurdering var bl.a. observerte endringer i barnas utvikling og reaksjonsmønstre, og hvorvidt disse i tid kunne knyttes til sentrale hendelser og vendepunkter i barnas utviklingshistorie. Nemndene la særlig vekt på observasjoner foretatt av personer med hyppig eller daglig kontakt med barna.

Når det gjelder foreldrene, var det – i mitt utvalg – gjennomgående at det var de sider ved foreldrene som virket inn på deres evne til å ivareta barna som ble belyst og vektlagt i nemndenes beslutning, og det var langvarig eller vedvarende mønstre som ble avgjørende for nemndas konklusjon.

Undersøkelsen viser også at fylkesnemndene vektlegger både forhold ved barnet, foreldrene og samspillet i sin beslutning. Også tilknytningsforholdet trekkes inn som et element i vurderingene. Det er nyanserte vurderinger som legges til grunn i nemndenes skjønnsutøvelse.

Oppgaven konkluderer med at hensynet til barnet gikk foran andre hensyn, og at det slik sett, var barnets beste som ble lagt til grunn for beslutningene i fylkesnemndene i mitt utvalg.

SUMMARY

Theme: Understanding and application of the term “the child’s best interests” in Norway’s child welfare service.

Problem approach: *How is the term “the child’s best interests” understood and applied in Norway’s child welfare service – and what factors are given weight by county social welfare boards when deciding whether a child should be taken into care?*

This dissertation discusses how the term “the child’s best interests” is understood and applied in cases of serious care deficit. The empirics comprise six decisions delivered by county social welfare boards in various social welfare districts in Norway in 2007. The decisions relate to six families with 11 children in all.

My adopted approach is hermeneutic. I employ a deductive method to analyse the material in which I have coded what I perceive to be key meaning-carrying elements in the empirics.

The dissertation shows that the social welfare boards conducted individual, nuanced assessments of all the children, in some cases exhaustive. The boards focused on the children’s development, adjustment and reaction patterns. Their assessments were based, inter alia, on observed changes in the children’ development and reaction patterns, and how far these could be linked temporally to central events and turning points in the children’s development history. The boards gave particular weight to observations made by persons who were in contact with the children on a frequently or daily basis.

Where the parents were concerned, a recurrent feature – in my sample – of the boards’ decisions was their focus on those aspects of the parents that had a bearing on their ability to care for their children, and a long-term or sustained pattern was decisive for the boards’ conclusion. The dissertation also shows that factors related to the child, the parents and their interaction are all given emphasis by the county social welfare boards in reaching a decision. The boards’ exercise of judgement is founded on nuanced assessments.

The dissertation concludes that consideration for the child took precedence over other considerations and that on this basis it was the child’s best interests that the decisions of the county social welfare boards in my sample sought to protect.

INNHold

SAMMENDRAG	1
SUMMARY	2
INNHold.....	3
1 INNLEDNING	6
1.1 Bakgrunn for valg av tema	6
1.2 Oppgavens avgrensning.....	7
1.3 Problemstilling.....	7
1.4 Gangen i oppgaven	7
2 BARNEVERNTEETS VERDI- OG LOVGRUNNLAG	8
2.1 Barnevernets verdigrunnlag.....	8
2.1.1 Om begrepet og prinsippet barnets beste	8
2.1.2 Det biologiske prinsipp	12
2.1.3 Det minste inngreps prinsipp	13
2.1.4 Prinsippet om frivillighet og hjelp til selvhjelp	14
2.2 Rettskilder og lovgrunnlag	15
2.2.1 Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950	15
2.2.2 FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989.....	16
2.2.3 Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100 (barnevernloven – bvl.).....	17
2.2.4 § 4 -12 i barnevernloven	18
3 KUNNSKAPSGRUNNLAG I BARNEVERNET	19
3.1 Kulturpsykologisk tilnærming til barns utvikling.....	19
3.2 Utviklingspsykologisk tilnærming til barns utvikling	19
3.3 Tilknytningsteori.....	20
3.4 Nærmere om det barnevernfaglige kunnskapsgrunnlaget	22
3.5 Vurderingsgrunnlaget i alvorlige barnevernssaker	25
3.6 Betraktinger om hva som må vektlegges når det gjelder vurdering av barns omsorgssituasjon	26
4 METODE, UTVALG OG DESIGN	27
4.1 Vitenskapsteoretiske perspektiver	27
4.2 Kunnskap forstått som skapt i en prosess og hermeneutikk som hjelpemiddel	28
4.3 Min posisjon som forsker – min forforståelse	29
4.4 Forskningsdesign	30

4.5	Utvelgelsesprosess og utvalg	30
4.6	Utvalget og fordelingen mht. kjønn, alder og etnisitet	32
4.7	Veien mot utforskning	32
4.8	Analysemetode – mønster i materialet og kodeprosessen	33
4.9	Analytiske spørsmål.....	35
5	PRESENTASJON AV DATA	36
5.1	Hvem er barna i denne studien – en kort presentasjon	36
5.1.1	<i>Ada, Abbas og Adele Aghaz (sak 3). Tematikk: Vold i nære relasjoner</i>	<i>37</i>
5.1.2	<i>Berit og Bente Bjerke (sak 12). Tematikk: Rus og psykisk helse</i>	<i>38</i>
5.1.3	<i>Christine, Christian og Christoffer Christensen (sak 26). Tematikk: Fysisk sykdom</i> <i>39</i>	
5.1.4	<i>Dag Didriksen (sak 42). Tematikk: Rus og psykisk helse.....</i>	<i>40</i>
5.1.5	<i>Erica Eriksen (sak 59). Tematikk: Rus og psykisk helse</i>	<i>40</i>
5.1.6	<i>Fredrik Fredriksen (sak 76). Tematikk: Alvorlige mangler ved både praktisk og</i> <i>psykologisk omsorg</i>	<i>41</i>
5.2	En oppsummering av barnas omsorgsbasis ved tidspunkt for fylkesnemndsbehandling ..	42
5.3	En oppsummering av resultatene av fylkesnemndsbehandlingen	42
5.4	Nemndas vurdering av trekk og forhold ved barnet	43
5.4.1	<i>Nemndas vurdering av familien Aghaz</i>	<i>43</i>
5.4.2	<i>Nemndas vurdering av familien Bjerke</i>	<i>45</i>
5.4.3	<i>Nemndas vurdering av familien Christensen</i>	<i>47</i>
5.4.4	<i>Nemndas vurdering av familien Didriksen.....</i>	<i>51</i>
5.4.5	<i>Nemndas vurdering av familien Eriksen</i>	<i>52</i>
5.4.6	<i>Nemndas vurdering av familien Fredriksen</i>	<i>53</i>
5.5	Nemndas vektlegging av trekk og forhold ved foreldrene	55
5.5.1	<i>Nemndas vurdering av familien Aghaz</i>	<i>55</i>
5.5.2	<i>Nemndas vurdering av familien Bjerke</i>	<i>57</i>
5.5.3	<i>Nemndas vurdering av familien Christensen</i>	<i>59</i>
5.5.4	<i>Nemndas vurdering av familien Didriksen.....</i>	<i>61</i>
5.5.5	<i>Nemndas vurdering av familien Eriksen</i>	<i>62</i>
5.5.6	<i>Nemndas vurdering av familien Fredriksen</i>	<i>63</i>
5.6	Nemndas vektlegging av trekk og forhold ved samspillet.....	64
5.6.1	<i>Nemndas vurdering av familien Agahz</i>	<i>64</i>
5.6.2	<i>Nemndas vurdering av familien Bjerke</i>	<i>65</i>

5.6.3	<i>Nemndas vurdering av familien Christensen</i>	66
5.6.4	<i>Nemndas vurdering av familien Didriksen</i>	66
5.6.5	<i>Nemndas vurdering av familien Eriksen</i>	68
5.6.6	<i>Nemndas vurdering av familien Fredriksen</i>	68
5.7	Nemndas vektlegging av tilknytningsforholdet.....	69
5.7.1	<i>Nemndas vurdering av familien Aghaz</i>	69
5.7.2	<i>Nemndas vurdering av familien Bjerke</i>	69
5.7.3	<i>Nemndas vurdering av familien Christensen</i>	71
5.7.4	<i>Nemndas vurdering av familien Didriksen</i>	73
5.7.5	<i>Nemndas vurdering av familien Eriksen</i>	73
5.7.6	<i>Nemndas vurdering av familien Fredriksen</i>	74
6	OPPSUMMERING OG DRØFTING	75
7	KONKLUSJON.....	81
8	LITTERATURLISTE	84

1 INNLEDNING

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg har i mange år arbeidet i bydelsbarnevernet i ulike bydeler i Oslo. Fagfeltet er spennende og utviklende, men også svært utfordrende. Arbeidet innenfor dette fagfeltet innebærer høyt arbeidstempo og en vanskelighetsgrad som ikke sjelden overstiger de ressurser en har til rådighet. Barnevernet er i den spesielle situasjon at en ofte må ta imot klienter andre instanser ”ikke rår med”. Mange av ”våre” familier verken ønsker eller evner å ta imot hjelp fra det øvrige hjelpeapparatet, og blir av den grunn henvist til barnevernet, i de tilfeller det er alvorlig bekymring for barn.

I en hverdag med høyt tempo og stor vanskelighetsgrad erfarer en ofte at det er heller lite rom for refleksjon. Likevel - og ikke minst i dette feltet – vil refleksjon være nødvendig og nyttig mht. å oppsummere erfaringer og gjøre teoretiske betraktninger. Barnevernet blir også utsatt for stadig skiftende krav og forventninger fra omverdenen, også fra politisk hold, med ulike konsekvenser inn i tjenesteapparatet.

Min fokus i denne oppgaven er barn i alvorlig omsorgssviktsituasjoner og om det er barnets beste som vektlegges når det fattes beslutninger om barn i barnevernet. Når saker med forslag om omsorgsovertakelse oversendes fra den enkelte barneverntjenestene til fylkesnemnda for avgjørelse, har barna slik jeg har erfart det, ofte over lang tid levd med alvorlig sviktende omsorg. Hvilken beslutning fylkesnemnda tar i den enkelte sak, hvor de legger listen for hva som er ”god nok” omsorg, og hva de vektlegger i sin vurdering, er slik jeg ser det, en viktig problemstilling.

Ideologien i norsk barnevern er at en skal søke å forebygge alvorlige barnevernsproblemer. Det er alminnelig akseptert at det er viktig å komme inn tidlig, at det er lettere å forebygge enn å rette opp skjevutvikling hos barn. Hjelpetiltak forskyver grensene for når døgnplassering blir nødvendig, men hvor langt kan og skal en *kompensere for sviktende omsorg* i tunge barnevernsaker? Selv med maksimal innsats er det grenser for hva en kan oppnå i de tyngste sakene. Ofte blir resultatet døgnplassering. Hvordan vurderes denne grensen eller *terskelen*? Selv når saksbehandlerne mener at ”nok er nok”, er det en vanlig oppfatning at barnevernet venter for lenge med å gi barn i risiko en annen oppvekstsituasjon (Grinde 2004).

1.2 Oppgavens avgrensning

Oppgaven er rettet mot barn i alvorlige omsorgsviktsituasjoner, der barnevernet har forsøkt omfattende hjelpetiltak over kortere eller lenger perioder, og der hjelpetiltak har vist seg utilstrekkelig. Det er på denne bakgrunn at barneverntjenesten fremmer sak for fylkesnemnda med forslag om omsorgsovertakelse for barn. Alle seks sakene i mitt utvalg, som omfattet 11 barn, ble behandlet i fylkesnemndene i løpet av 2007. De fleste av sakene ble fremmet samme år, mens noen få ble fremmet på slutten av året i 2006, men altså ikke behandlet før det etterfølgende år.

1.3 Problemstilling

Min erfaring er at en innenfor den kommunale barneverntjenesten, ofte venter for lenge med å fremme sak for fylkesnemnda i saker med alvorlig omsorgsvikt, og at de barn dette gjelder, ikke får hjelp som er i samsvar med hensynet til barnets beste. Sett hen til denne erfaring og påstand, kan det være både viktig og interessant å få belyst fylkesnemndas egen forståelse av begrepet *barnets beste* i saker med sviktende omsorg, og undersøke terskelen for god nok omsorg og hvor de legger listen for det som er under tålegrensen. Er det slik at saker som fremmes for nemnda med fordel kunne vært fremmet på et tidligere tidspunkt med utgangspunkt i barnets beste? Eller er det slik at nemndas vurderinger tilsier at barnevernet ”burde” tilby disse barna andre, bedre og kanskje flere tiltak innenfor de mulighetene hjelpetiltak gir?

Problemstillingen jeg vil undersøke er: *Hvordan forstås og anvendes begrepet ”barnets beste” i barnevernet – og hva vektlegger fylkesnemnder i sine avgjørelser i saker om omsorgsovertakelser?*

1.4 Gangen i oppgaven

Innledningsvis i oppgaven beskriver jeg bakgrunn for valg av tema, avgrensning og problemstilling. Deretter ser jeg, i kapittel 2, på barnevernets verdi- og lovgrunnlag. Videre følger betraktninger om kunnskapsgrunnlaget i barnevernet. I kapittel 4 redegjør jeg for metode, utvalg og design, og i kapittel 5 presenterer jeg barna i utvalget og gjør rede for mine funn. I kapittel 6 drøfter jeg funnene opp i mot begrepet *barnets beste*. Avslutningsvis følger en konklusjon.

2 BARNEVERNTETS VERDI- OG LOVGRUNNLAG

2.1 Barnevernets verdigrunnlag

Når det gjelder verdier som ligger bak reglene om tiltak i barnevernet, vil jeg nevne prinsippet om barnets beste, de biologiske prinsipp og det minste inngreps prinsipp. Disse tre prinsipper er selve grunnlaget i barnevernloven og gir uttrykk for noen grunnleggende verdier som samfunnet vårt bygger på. Prinsippet om hjelp til selvhjelp og frivillighet som grunnprinsipp i alt sosialt arbeid, må også understrekes.

2.1.1 Om begrepet og prinsippet barnets beste

Prinsippet er ikke nytt og blir benyttet både nasjonalt og internasjonalt i ulik lovgivning, og har bl.a. vært nedfelt i internasjonale konvensjoner siden 1959, da *Deklarasjonen om barnets rettigheter* ble vedtatt av FN (Ellingsæter 2008). Prinsippet om barnets beste er nedfelt i FNs barnekonvensjon artikkel 3 nr. 1 (1989) og lov om barneverntjenester (bvl.) § 4-1 (1992), og reflekterer verdien av barn som samfunnsgode. Barn representerer samfunnets fremtid og overlevelse, og derved det kanskje største samfunnsgode vi har (Stang 2007).

FNs barnekonvensjon fra 1989 har ført til økt bruk av prinsippet i internasjonal lovgivning. Fra å være en av flere faktorer som skulle tas i betraktning, er barnets beste i dag blitt et hovedhensyn innarbeidet i mange lands lovgivning, ikke minst nettopp takket være FNs barnekonvensjon (Ellingsæter 2008). Prinsippet om barnets beste slik det er nedfelt i FNs barnekonvensjon, har medført mange diskusjoner om begrepets fortolkning. Forholdet mellom kultur og menneskerettigheter har vært omstridt i debatten. Stridsspørsmålet som reises, er om menneskerettighetsnormer kan være universelle eller om de må anses å være relative til ulike typer samfunn (ibid.).

Det rettslige synet på barn og ”barnets beste” er noe splittet og det varierer både i internasjonal og europeisk rett. Innen forskning stilles det i dag spørsmål ved barnets beste som rettslig prinsipp. Hovedargumentet i denne debatten er at ”barnets beste” ikke er tilstrekkelig transparent til å kunne fungere tilfredsstillende i en rettslig tillempning (Schiratzki 2003). Det er altså begrepets ubestemmelighet som er den vanligste kritikken. Begrepets ubestemmelighet medfører

vanskeligheter med å identifisere kriterier som kan benyttes i avveining av alternativer som beslutningstakere står overfor, når de skal handle i tråd med barnets beste (Alston 1994, etter Ellingsæter 2008). I den pågående debatt synes det å være bred enighet om at valg av kriterier grunnleggende sett er verdiladet. Og ofte er det ingen konsensus om hvilke verdier det er som bør legges til grunn for beslutninger. Man kommer altså ikke utenom spørsmålet om hvilke sett av verdier man skal legge til grunn for og kunne ta stilling til barnets beste (ibid.). Er det slik at en har tatt barnets beste for gitt, eller er det slik at det finnes en verdi i ikke å definere barnets beste nærmere, for dermed å kunne ta hensyn til kultur og lokale sedvaner når barnets beste fastslås?

Kritikken som reises understreker først og fremst at prinsippet om barnets beste må fortolkes i et *individuell* perspektiv, og kan ikke utformes som generelle retningslinjer for hva som er best for alle barn. Hva som er barnets beste, må avgjøres i forhold til det enkelte barn og den konkrete livssituasjonen dette barnet befinner seg i. Barnekonvensjonens begreper må fortolkes i forhold til kultur, tid osv. (Ellingsæter 2008).

Prinsippet om barnets beste påberopes i mange ulike sammenhenger, både rettslig og utenomrettslig. Barnets beste har blitt et begrep som ikke sjelden brukes i politisk debatt og ofte også i styringsdokumenter av ulike slag (Jalmert 2005). Hvordan kan man bedre forstå hva begrepet innebærer? En mulig fremgangsmåte er å skille mellom en *rettslig* og en *utenomrettslig* standard. Den rettslige standard handler om barnets beste i begrenset forstand, den utenomrettslige handler om en utvidet standard (Ellingsæter 2008).

Når barnets beste anvendes som rettslig standard, vil det være begrensede ambisjoner til hva retten kan gjøre. Rettens oppgave vil være å løse konflikter, fordele begrensede ressurser og gi rettssubjektene nødvendig beskyttelse mot straffbare handlinger. Når rettsspørsmål berører barn, er den minste felles nevner at barnet har behov for *beskyttelse*. Barnets beste benyttet som utenomrettslig begrep, skiller seg fra det rettslige ved at det ikke kan fremtvinges på rettslig vis, for eksempel at det vil være barnets beste i tilstrekkelig grad å motta sine foreldrenes kjærlighet, omsorg og omtanke. Man er avhengig av enkeltmenneskers evne og gode vilje. Og enkeltmennesker er igjen avhengig av at samfunnet legger til rette slik at den enkelte får best mulig forutsetninger for å tilgodese barnets behov (Ellingsæter 2008).

I lov av barneverntjenester av 1992 er hensynet til barnets beste et overordnet prinsipp. Dette gjelder både ved vurdering av om det skal settes inn tiltak etter barnevernloven overhodet, og også

ved vurdering av *hvilke* tiltak som eventuelt skal settes inn (Ofstad og Skar 2004). I en barnevernssak vil det ofte være motstrid mellom barnets og foreldrenes behov. Barnet vil i gitte situasjoner ha behov for nye omsorgspersoner, mens foreldrene vil kunne oppleve det svært belastende om barnet blir flyttet fra hjemmet. Det følger av barnevernloven § 4-1 at det i slike tilfeller skal legges avgjørende vekt på hensynet til barnet (ibid.).

Ved vurdering av hva som i et konkret tilfelle er til barnets beste, skal flere momenter tillegges vekt. Et viktig moment er barnets behov for stabil og god voksenkontakt. Dette momentet er av lovgiver ansett å være av så stor betydning at det er inntatt i selve lovteksten. Momentet vil ha særlig stor betydning i tilfeller der det kan være snakk om å flytte barnet fra biologiske foreldre til annen omsorgsbasis, for eksempel fosterforeldre, fra fosterforeldre og tilbake til biologiske foreldre, eller fra ett barneverntiltak til et annet (Ofstad og Skar 2004).

Bunkholdt og Sandbæk (2008) uttrykker at hva som er til barnets beste, er ikke gitt, men debatteres stadig og i ulike sammenhenger. Hva som er til barnets beste når det gjelder beslutninger om det enkelte barn, kompliseres ved at hvert barn er unik og barnets familie likeså. De viser videre til at ”stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen” er fleksible begreper som vektas ulikt i de ulike saker. De hevder at det i den enkelte sak må foretas en avveining mellom *de fordeler* og *belastninger* et barnevernningrep vil medføre for barnet, og barnevernets *sjanse for å lykkes* med tiltaket. Det understrekes videre at hvordan barnets beste skal operasjonaliseres og legges til grunn for beslutninger, er et vanskelig spørsmål som krever godt faglig skjønn. ”Prinsippet om barnets beste blir en realitet når det innebærer at hensynet til barnet går foran hensynet til samfunnet eller til foreldrene ved alvorlige interessekonflikter” (Bunkholdt og Sandbæk 2008, 33). Dette forhold er klart uttrykt i offentlige dokumenter; der barnets behov for omsorg og beskyttelse i praksis ikke er forenelig med foreldrenes interesser, må barnets interesser gå foran (NOU 2000:12).

Vedtak om omsorgsovertakelse kan ikke treffes dersom den plasseringen barneverntjenesten foreslår ikke blir bedre for barnet enn om det ble boende hos foreldrene, jf. barnevernlovens § 4-1 om hensynet til barnets beste. En slik presisering var både inntatt i departements forslag til barnevernlovens § 4-12 annet ledd i høringsutkastet og i Sosiallovutvalgets utkast til lovtekst. Imidlertid mente departementet at en slik bestemmelse var unødvendig i selve lovteksten, og foreslo bestemmelsen sløyfet. Selve prinsippet er likevel understreket i Ot.prp.nr. 44 (1991-92). Prinsippet innebærer at det skal stilles krav om kvalitet til barneverntjenestens tiltak og

plasseringsmulighet etter vedtak om omsorgsovertakelse. Dette innebærer at når barneverntjenesten går til det alvorlige skritt å foreslå omsorgsovertakelse for barnet, må barneverntjenesten ha tilstrekkelige ressurser til å fremskaffe et tilbud som er i samsvar med barnets behov (Ofstad og Skar 2004).

Ved vurdering av hva som i det enkelte tilfelle vil være til barnets beste, skal det legges vekt på viktigheten av å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen, jf. barnevernlovens § 4-1. Verdien av å opprettholde kontakt mellom barnet og foreldrene og verdien av rettslig tilknytning mellom barnet og foreldrene, må derfor veies opp mot hensynet til å sikre barnet stabil og trygg oppvekstsituasjon (Ofstad og Skar 2004). Både det biologiske prinsipp, det mildeste inngreps prinsipp og prinsippet om hensynet til barnets beste er nedfelt i barnevernlovens § 4-21 om tilbakeføring etter omsorgsovertakelse. De to første prinsipper er nedfelt i bestemmelsens hovedregel som er at barn skal tilbakeføres til sine biologiske foreldre når foreldrene kan gi barnet forsvarlig omsorg. Prinsippet om hensynet til barnets beste, jf. barnevernlovens § 4-1, er nedfelt i barnevernlovens § 4-21 første ledd annet punktum ved at det skal legges vekt på om barnet kan få problemer ved en eventuell tilbakeføring (ibid.).

Ettersom ”barnets beste” grunnleggende sett er et åpent – ikke særlig veldefinert begrep, gir dette for fylkesnemnd og retten mulighet for å foreta helhetlige vurderinger av det individuelle barnets situasjon. Prinsippets åpne karakter betyr at det er gjenstand for endring i innhold over tid, og for individuelt skjønn (Ellingsæter 2008). Imidlertid er det jo slik at individuelle vurderinger kan være problematiske fra et rettslig synspunkt fordi det svekker individuelle rettigheter i forhold til forutsigbarhet og likhet for loven (ibid.). Det vil ofte være ulike og til dels uklare oppfatninger av hva som er best for barnet, enten det er en barnefordelingssak eller en barnevernssak som behandles. I praksis utvikler retten antagelser og standarder for hva som er best for barn. Retten opererer innenfor egne prosedyrer og egne kriterier for å avgjøre saker. Retten og rettens representanter er ikke selv i stand til å ta stilling til hva som er godt eller skadelig for barn, men vil basere seg på eksterne autoriteter. Disse autoriteter vil være den aktuelle tids ”eksperter” – i vår tid og kultur eksperter på barns sosiale og psykologiske velferd (Schiratzki 2003). Ekspertkunnskap opptrer også på et konkret og individuelt nivå gjennom meklere og sakkyndige. Rettssystemet og ekspertkunnskapen representerer ulike rasjonaliteter og koder – en rettslig diskurs versus en barnevelferds-diskurs (Ottosen 2006, etter Ellingsæter 2008).

Stang (2007) sier at barnets beste både er et rettslig prinsipp/lovfortolkningsprinsipp, et hensyn i

skjønnsutøvelse/avveiningsnorm og i noen tilfeller et lovbestemt vilkår (for eksempel bvl. § 4-20, 3. ledd bokstav b) som sier at samtykke til adopsjon bare kan gis dersom det vil være til barnets beste.

2.1.2 Det biologiske prinsipp

Barnevernloven bygger på det utgangspunkt at det har en egenverdi for barn å vokse opp hos sine biologiske foreldre. Dette vil også gjelde i de tilfeller det er mangler ved oppvekstvilkårene, og det finnes andre som vil kunne være bedre skikket enn foreldrene til å ta seg av barnet (Stang 2007). Stang viser til at det biologiske prinsipp ikke har fått noe konkret uttrykk i loven, men ligger som en premiss for en rekke av lovens bestemmelser. Til grunn for dette utgangspunkt ligger verdien av å ivareta familien som selvstendig enhet i samfunnet.

Det er et grunnleggende prinsipp i vårt samfunn at foreldrene selv sørger for sine barn. Selv om det påvises svikt hos foreldrene i deres forhold til barna – kanskje problemer av alvorlig karakter – er utgangspunktet derfor at problemene primært bør søkes bedret ved hjelpetiltak. Et annet utgangspunkt ville bryte radikalt med de rådende normer og verdisyndepunkter, og forutsette en helt annen samfunnsstruktur enn den vi har i dag.

Dette betyr ikke i seg selv en nedprioritering av barns interesser. Det er sterke følelsesmessige bånd mellom foreldre og barn og disse bånd er det grunn til å bevare og styrke.” NOU 1985:18,157.

Sosiallovutvalget oppfattet ikke det biologiske prinsipp som en ”nedprioritering av barnets interesse”. En forutsatte at også barnet ville profitere på at de ”sterke følelsesmessige bånd” til foreldrene søkes bevart og styrket til tross for mangler ved omsorgen (Stang 2007). Dette vil i mange tilfeller være riktig. I noen tilfeller vil barnets interesse i å ha en trygg og stabil omsorgssituasjon kolliderer med foreldrenes ønske om å ha barnet hos seg. Ifølge Stang (ibid.) vil en sterk vektlegging av det biologiske prinsipp kunne bidra til å skade barnet.

Utgangspunktet om at barn skal vokse opp hos sine foreldre begrunnes i tre hovedhensyn (Stang 2007): 1) indirekte ved hensynet til barnet gjennom vektlegging av de sterke båndene til foreldrene, 2) hensynet til ”de rådende normer og verdisyndepunkter” og 3) hensynet til å opprettholde dagens samfunnsstruktur som har familiene som grunnsteiner. Selv om hensynet til foreldrene ikke eksplisitt er nevnt, dekkes det på samme måte som hensynet til barnet, og forutsettes å samsvare med dette av formuleringen ”de sterke følelsesmessige bånd”. Det sies ikke

direkte at foreldrene har en rett til sine barn, men det har de, og Stang konkretiserer foreldres rett slik: ”Det innebærer bl.a. en rett til å beholde barnet etter fødselen, la det vokse opp hos seg, forsørge det, veilede det kulturelt og ideologisk, rett til informasjon om barnet og rett til å ta beslutninger i viktige spørsmål om barnets liv” (Stang 2007, 35).

Smith (1980) spør om ”foreldreretten” gir foreldrene andre muligheter enn de som følger av foreldremyndigheten (foreldreansvaret) og understreker tre slike: Fortrinnsrett for biologiske foreldre til å ha sine barn hos seg, rett til beholde bestemmelsesretten på vesentlige punkter, i forhold til det offentlige og rettigheter til den av foreldrene som ikke har foreldreansvaret for barnet. ”Det at foreldrene har rett til barna sine ligger som en grunnleggende premiss i uttalelsen ovenfor. Slik jeg ser det, er dette nettopp dette som ligger i ”rådende normer og verdisynspunkter” Stang (2007, 35).

Ifølge artikkel 8 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK), har barn har også rett til beskyttelse av familie- og privatliv. Stang (2007, 36) uttrykker seg imidlertid slik: ”Ser man barnets rette til familieliv etter EMK artikkel 8 i sammenheng med barnets grunnleggende rett til vern og omsorg, jf. barnekonvensjonen artikkel 3 nr. 2, kan man også anslå at barn har rett til et *godt* familieliv. ”

2.1.3 Det minste inngreps prinsipp

Barnets og familiens problemer skal primært søkes løst ved hjelpetiltak. Dette er både en konsekvens av den oppfatning at det er best for barn å vokse opp hos foreldrene, men også en konsekvens av det minste inngreps prinsipp. ”Det kan spørres hvem det minste inngreps prinsipp retter seg mot. Hva er minst og for hvem? Det er nærliggende å se foreldrene som objekt for det minste inngreps prinsipp, og at det først og fremst er foreldrenes interesser som skal beskyttes mot uforholdsmessige offentlige inngrep i privatlivet” (Stang 2007, 38).

I de situasjoner der barneverntjenesten med god grunn griper inn med hjelpetiltak for å bedre barnets situasjon, noe som må regnes for å være normalsituasjonen, vil det minste inngreps prinsipp til vern for foreldrenes interesser lett komme på kollisjonskurs med barneperspektivet. For det er for *barnet* omsorgssituasjonen skal være tilfredsstillende, jf. § 4-12, 2. ledd, ikke for deres foreldre. ”Det er *barnets behov*, ikke foreldrene, som ikke kan løses ved tiltak i hjemmet og

som gjør at plassering utenfor hjemmet kan være nødvendig, jf. 4-4, 5. ledd” (Stang 2007, 38).

Stang (2007) mener at på mange måter kan *barnets beste* ses på som en illusjon fordi barnet i barnevernsaker befinner seg i en situasjon, der ingen løsninger er optimale. Men vi har ingen gode alternative vurderingsnormer. For barnet vil spørsmålet ikke nødvendigvis være hvilke tiltak som er minst inngripende. Spørsmålet er heller hva som er *minst skadelig*. Noen ganger vil også det minst skadelige for barnet være synonymt med det *mest* inngripende. Stang (ibid.) opplever det enklere å bruke begrepene barnets interesse, barnets deltakelse, barnets egen mening eller barnets rettighet, men ingen av disse dekker barnets beste-begrepet helt. Hun eksemplifiserer og forklarer dette slik:

Er barnet lite, lever i en omsorgssviktsituasjon og det finnes et godt plasseringsalternativ, vil det kanskje være mindre skadelig å plassere barnet enn å la det bli boende hjemme. Man vil slik sett få situasjoner der omsorgsovertakelse er det mest inngripende i forhold til foreldrene og samtidig det minst inngripende i forhold til barnet. Bare der det er *usikkert* hva som er minst skadelig/inngripende overfor barnet, bør hensynet til inngrepets omfang i forhold til foreldrene få betydning. Innholdet i det minste inngrepets prinsipp bør derfor justeres ut fra trepartssituasjonen som gi rom for interessekonflikter mellom de private partene, og i større grad tolkes i overensstemmelse med barneperspektivet.” (Stang 2007, 39).

2.1.4 Prinsippet om frivillighet og hjelp til selvhjelp

Prinsippet om frivillighet er en grunnleggende verdi i alt sosialt arbeid. Tiltak fra myndighetene skal som hovedregel være hjelp til selvhjelp. Intensjon er å bygge opp under at samfunnsborgerne skal mestre livet og hverdagen uten å bli avhengig av offentlig støtte og hjelp, uten å skape nye klienter. Også i forhold til barnevernets hjelpetiltak gjelder disse nevnte utgangspunktene, og de får full gyldighet i forholdet mellom foreldrene og barnevernet. Men hensynet til barnet gjør det nødvendig å moderere utgangspunktet om frivillighet. I en del situasjoner vil barnet bli skadelidende ved ikke å få hjelpetiltak fordi foreldrene ikke vil ha slike tiltak. Da kan det være nødvendig og legitimt å stille mindre krav til foreldrenes samtykke og også tillate større bruk av tvang rettet mot foreldrene. Mange av de tradisjonelle rettssikkerhetshensyn som ellers beskytter mot maktmisbruk og uriktige inngrep i privatlivet, vil ikke gjøre seg gjeldende på samme måte som ellers når det gjelder barnevernssaker dersom hensynet til barnet nødvendiggjør slike inngrep. Det vil være et mål i sosialt arbeid å søke å sette den som mottar hjelp i stand til å sørge for seg selv og sitt eget liv; hjelp til selvhjelp. Og det er slett ikke et mål å skape livslange klientforhold.

Dette innebærer at ressurser og tiltak settes inn tidlig, om nødvendig ved oppsøkende virksomhet, overfor grupper med store problemer som ikke selv klarer å kontakte hjelpeapparatet (Stang 2007).

”[S]osialtjenesten skal arbeide slik at den styrker den enkeltes ressurser til å styre sitt liv. Det er alltid en viss fare for at sosialtjenesten påtar seg å ordne opp i klientens problemer på en måte som kan føre til passivisering, tap av selvtillit og avhengighet. Det bør bevisst arbeides for at slike virkninger kan unngås. Dette kan også innebære at det må stilles krav til klienter. Men kravene må bygge på en realistisk bedømmning av hva klienten kan makte. (...).

Selvhjelpsprinsippet innebærer derfor en vanskelig balansegang for sosialtjenesten. Det betyr ofte at hjelp helst burde settes inn på et tidlig tidspunkt og med forholdsvis stor ressursbruk, slik at ikke hjelpebehovene blir permanente. (...)” (NOU 1985:18, 52).

I barnevernets arbeid er selvhjelpsprinsippet rettet mot foreldrene, for barnet er jo ikke under noen omstendigheter forventet å skulle klare seg selv (Stang 2007). Når det gjelder oversikten over hjelpetiltakenes verdigrunnlag, viser den at tre av fire prinsipper først og fremst er rettet mot foreldrene: Det biologiske prinsipp, det minste inngreps prinsipp og frivillighets- og selvhjelpsprinsippet. Bare prinsippet om barnets beste har barnet som hovedfokus. Dette er et tankekors, hevder Stang (2007), når det her er snakk om tiltak som er til for å hjelpe barn i vanskelige situasjoner. Barnevernets hjelpetiltak bygger slik sett på verdier som først og fremst ivaretar foreldrene. Er barnet heldig å ha samme interesser og behov som foreldrene, er dette jo ikke problematisk. Har barnet derimot andre interesser enn foreldrene, kan det spørres hvor godt reglene om hjelpetiltak er tilpasset slike situasjoner (ibid.).

2.2 Rettskilder og lovgrunnlag

2.2.1 *Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950*

Også barn er mennesker og derfor beskyttet av de generelle menneskerettighetskonvensjoner, chartre og deklarasjoner, der det i første rekke er Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) som har betydning. Denne ble vedtatt av Europarådet 4. november 1950. I 1995 hadde 32 av 38 stater tiltrådt konvensjonen. Det reiser seg en del særlige spørsmål knyttet til barns forhold til de generelle menneskerettighetene. Lucy Smith formulerer det slik:

Begrepet barn omfatter for det første alle mennesker fra de er nyfødt til de fyller 18 år, og dermed en meget uensartet gruppe. Det er derfor på flere punkter vanskelig å trekke opp generelle retningslinjer. Videre er enkelte av de tradisjonelle menneskerettighetene av en slik art at de ikke kan utnyttes eller ikke får betydning før barnet har nådd en viss alder. Det gjelder for eksempel ytringsfriheten, religionsfriheten og forsamlingsfriheten. Enkelte rettigheter må også gis et annet innhold i forhold til barn enn i forhold til voksne. Forbud mot umenneskelig straff må f. eks. tolkes på en annen måte i forhold til barn enn når det er voksne det dreier seg om.

Et annet vesentlig forhold er at iallfall små barn ikke selv kan vareta sine rettigheter. Noen må gjøre det for barnet, og normalt vil dette være foreldrene.

Særlig interessant er spørsmålet om i hvilken utstrekning mindreårig selv kan påberope seg menneskerettighetene, om nødvendig på tvers av foreldrene eller andre foresattes ønske.” (Smith 1991, 101).

De mest sentrale artiklene i EMK i denne sammenheng er de som regulerer forholdet mellom barn, foreldre og barnevern. EMK art. 3, 6 og 8 dreier seg om retten til vern og omsorg, hensynet til barnets beste, beskyttelse av familie- og privatliv og retten til en rettferdig rettsgang. Når det gjelder artikkel 3, regulerer denne forbud mot tortur. Artikkelen har vært brukt som rettsgrunnlag av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD) i erstatningssaker mot myndighetene, der barn har levd med grove former for omsorgssvikt. Når det gjelder beskyttelse av familielivet, artikkel 8, har denne vært tolket slik at den både gir barnet rett til kontakt og samvær med biologiske foreldre ved atskillelse, og også som forbud mot fysisk avstraffelse av barn i barneoppdragelsen eller innenfor skolesystemet. Slik sett gir artikkelen barn både rett til respekt for sitt privatliv og rett til fysisk og psykisk integritet. EMK og praksis fra EMD er relevante rettskilder også ved tolkning av norsk barnevernlov. Når det gjelder artikkel 3 nr. 1, hensynet til barnets beste, har domstolene vist en økende bruk av barnekonvensjonen som tolkningsfaktor når det gjelder barn (Stang 2007).

2.2.2 FNs konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989

Barns rettigheter ble for første gang identifisert gjennom den internasjonale erklæringen om barns rettigheter vedtatt av Folkeforbundet i 1924, og dette fikk avgjørende betydning for videre utvikling av barns rettigheter. Erklæringen ble etterfulgt av nye rettigheter i 1959 ved FNs verdenserklæring om barns rettigheter. I FNs barneår 1979 nedsatte FNs menneskerettighetskommissjon en arbeidsgruppe med oppdrag å utarbeide forslag til egen konvensjon om barns rettigheter. Barnekonvensjonen ble ratifisert av Norge 8. januar 1991.

Videre ble den inkorporert i norsk lov 1. august 2003. Barnekonvensjonen gir barn en rekke juridiske rettigheter gjennom sine ulike artikler. En viktig konsekvens av disse historiske hendelser er at barnekonvensjonens artikkel 3 som fastsetter at hensynet til *barnets beste* skal være et sentralt hensyn i alle forhold som gjelder barn. Hensynet til barnets beste er videre lovfestet i lovgivningen som direkte gjelder barn bl.a. i barnevernlovens § 4-1. Ved å inkorporere barnekonvensjonen ønsket en å lovfeste at barnets beste skal være et sentralt hensyn ved alle avgjørelser om barn. Særlig viktig i denne forbindelse er at barnet skal sikres den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel. Statene pålegges et ansvar for å sikre barnet rett til nødvendig vern og omsorg. Dette kan sies å reflektere retten til vern og omsorg som en grunnrettighet for barn (Stang 2007).

2.2.3 Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr. 100 (barnevernloven – bvl.)¹

En vesentlig intensjon med loven av 1992 var å styrke rettsikkerheten i barnevernet, og en rekke forandringer i barnevernloven av 1953 kan ses på som uttrykk for dette. Dette gjelder bl.a. en mer betryggende og grundig saksbehandling gjennom opprettelse av fylkesnemndssystemet², innføring av frister for gjennomgang av meldinger og undersøkelser, mer presise inngrepskriterier for tvang, lovfestet rett til samvær mellom barn og foreldre, utvidede partsrettigheter for barn over femten år og rett til egen talsperson for barnet ved fylkesnemndsbehandling. Ett ledd i å styrke barnets interesser og rettigheter har fått et direkte uttrykk i bvl. § 4-1, som sier at det ved tiltak etter loven, skal legges avgjørende vekt på hensynet til *barnets beste*. Lovfesting av dette prinsipp er en kodifisering av gjeldende rett og bidrar ved det til å styrke hensynet til barnets beste som en norm. Og når barnets beste skal være avgjørende i det konkrete tilfellet, betyr det særlig at barneverntjenesten må bestrebe seg på å finne tiltak som kan tilpasses det enkelte barns behov. Videre vil det at man har senket terskelen for hjelpetiltak samt at barneverntjenesten ble pålagt en plikt til å yte hjelpetiltak når vilkårene var oppfylt, være et ledd i å styrke barnets rettsikkerhet. Plikten vil likevel modereres av foreldrenes rett til å samtykke i hjelpetiltak (Stang 2007).

¹ Tilgjengelig på: <http://www.lovdatabasen.no/all/nl-19920717-100.html>.

² Fylkesnemndene for sosiale saker har vært i funksjon fra 1.1.93. Det er opprettet i alt 12 fylkesnemnder i Norge, fordelt på tre regioner. Administrativt er fylkesnemndene underlagt Barne- og likestillingsdepartementet. Fylkesnemnda er et frittstående uavhengig forvaltningsorgan, hvor saksbehandlingsreglene bygger på domstolsmodellen. Fylkesnemnda avgjør tvangssaker etter lov om barneverntjenester av 11.6.92 (bl.a. omsorgsovertakelser, tvangsplassering av ungdommer i institusjon) og lov om sosiale tjenester av 13.12.91 (bl.a. tvangsbehandling av rusmisbrukere og gravide rusmisbrukere). Fra 1.1.99 har fylkesnemnda også behandlet klagesaker som gjelder begrensning og kontroll med bruk av tvang overfor enkeltpersoner med psykisk utviklingshemming. (Årsmelding 2007 – Fylkesnemndene for sosiale saker i Region øst).

2.2.4 § 4-12 i barnevernloven

Barnevernlovens bestemmelser knyttet til nødvendighetskriteriene i § 4-12 annet ledd lyder slik:

Vedtak om å overta omsorgen for et barn kan treffes

- a) dersom det er alvorlige mangler ved den daglige omsorg som barnet får, eller alvorlige mangler i forhold til den personlige kontakt og trygghet som det trenger etter sin alder og utvikling,
- b) dersom foreldrene ikke sørger for at et sykt, funksjonshemmet eller spesielt hjelpetrengende barn får dekket sitt særlige behov for behandling og opplæring,
- c) dersom barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, eller
- d) dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet

Et vedtak etter første ledd kan bare treffes når det er nødvendig ut fra den situasjonen barnet befinner seg i. Et slikt vedtak kan derfor ikke treffes dersom det kan skapes tilfredsstillende forhold for barnet ved hjelpetiltak etter § 4-4 eller ved vedtak etter § 4-10 eller § 4-11.

Et vedtak etter første ledd skal treffes av fylkesnemnda etter reglene i kapittel 7.”

Kommentarer

Omsorgsovertakelse innebærer at barn flyttes fra foreldrene og at barneverntjenesten overtar hovedansvaret for barnets oppvekst. Den daglige omsorgen overlater barneverntjenesten til fosterhjem eller institusjon. Selv om foreldrene beholder foreldreansvaret, er omsorgsovertakelse et alvorlig og meget inngripende tiltak både overfor foreldre og barn. Flytting av barn skal være en nødutvei når hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig (Lindboe 2006).

Første ledd oppstiller fire alternative grunnvilkår for omsorgsovertakelse i bokstavene a-d. Disse vilkårene er bare en forutsetning og ikke i seg selv tilstrekkelig for omsorgsovertakelse.

Annet ledd oppstiller det vesentlige tilleggsvilkåret at omsorgsovertakelse må være nødvendig. § 4-12 er dessuten en ”kan-regel” som bare gir barneverntjenesten adgang til tiltak når vilkårene foreligger. Før det vedtas omsorgsovertakelse, må det foretas en avsluttende vurdering av om dette vil være til barnets beste i samsvar med § 4-1.

Første ledd bokstav a kan sies å gjelde ”omsorgsvikt”. Både svikt i forhold til fysisk og praktisk omsorg samt psykisk eller følelsesmessig omsorg omfattes. For så vidt gjelder praktisk omsorg, vil ikke mangler ved familiens økonomi alene være tilstrekkelig til å flytte barn fra hjemmet. Formuleringen ”alvorlige mangler” i første ledd bokstav a innebærer at situasjonen må være forholdsvis klart uholdbar. Det er ikke et hvert avvik fra vanlige normer som er tilstrekkelig.” (Lindboe 2006,48).

3 KUNNSKAPSGRUNNLAG I BARNEVERNET

Jeg vil innledningsvis kort redegjøre for kulturpsykologisk tilnærming og utviklingspsykologisk tilnærming til barns utvikling, samt en kort redegjørelse for tilknytningsteori. Deretter vil jeg se nærmere på det barnevernfaglige kunnskapsgrunnlaget. Videre vil jeg reflektere litt om vurderingsgrunnlaget i alvorlige barnevernsaker og avslutte med betraktninger rundt hva som må vektlegges når det gjelder vurdering av barns omsorgssituasjon.

3.1 Kulturpsykologisk tilnærming til barns utvikling

Særlig viktige fellestrekk i kulturpsykologiske perspektiver er antakelsen om at mennesket både er en kulturell og en naturlig skapning. Barns utvikling, slik vi kjenner det i samfunnet vårt, ville ikke være mulig uten at barn ble innlemmet som deltakere i et sosialt og kulturelt fellesskap. Det som karakteriserer kulturpsykologiske tilnærminger til psykologisk utvikling, er særlig den oppfatning at menneske er grunnleggende sosialt. Dette innebærer bl.a. at utvikling må forstås som prosesser med utspring i forholdet mellom mennesker, mer enn som prosesser inne i hvert menneske (Gulbrandsen 2006).

3.2 Utviklingspsykologisk tilnærming til barns utvikling

I fagfolks arbeid med barn vil man ha behov for relevant teoretisk og empirisk kunnskap. Utviklingspsykologi er en av flere faglige disipliner som gir kunnskap om barn, der fokus rettes mot måter barn forandrer seg på gjennom hele oppveksten. De ulike faglige tradisjoner innen utviklingspsykologi har ulikt fokus, perspektiver, begreper og empirisk grunnlag. Noen tradisjoner fokuserer på normalutvikling, dvs. de utviklingsforløpene som går slik som forventet. Andre tradisjoner beskjeftiger seg med avvik fra det forventede. Utviklingspsykologiske teorier ligger ofte til grunn for mer anvendte perspektiver og praksis uten at dette alltid gjøres tydelig, som for eksempel i metodelitteratur og praksisveiledning (Gulbrandsen 2006).

3.3 Tilknytningsteori

Tilknytningsteori regnes i dag som den dominerende teori for å forstå utvikling. Slik sett vil denne teori kunne gi barnevern feltet viktige bidrag *til forståelse av barns utviklingsbehov*. Det viktigste bidrag tilknytningsteorien kan gi, er trolig forståelsen av at barnet, ut fra kvaliteter ved den omsorgen det får, danner seg grunnleggende, implisitte antagelser om hva og hvem det selv er, og hva og hvem andre er og om hva det kan forvente av andre. Et slikt bidrag har sitt grunnlag i både teori og empiri om hvordan tilknytning kommer i stand og hvilke funksjoner tilknytningen har.

Mye av den pågående forskning om utviklingspsykologi foregår innenfor denne modellen. Det som bl.a. er av stor betydning i denne modellen, er det vedvarende samspill mellom forskningsfunn og teoriutvikling. Slik sett har teorien stadig blitt videreutviklet for å kunne ta opp i seg nyere forskningsfunn, samtidig som den har gitt retning for stadig nye forskningsinnsatser.

Grunnleggende trekk i teorien

Bowlby (1982, 1988) er tilknytningsteoriens opphavsmann. En viktig påstand i teorien er at et barn har en biologisk medfødt tendens til å knytte seg til den personen som drar omsorgen for det. Dette fordi det har vært hensiktsmessig i et evolusjonært utviklingsperspektiv. I et slikt perspektiv er tilknytningens funksjon å sikre overlevelse ved at barnet søker nærhet til sin omsorgsperson når det opplever farer. Bowlby postulerte videre at barnet vil knyttet seg til den personen som over tid har omsorgen for det. Dette vil, i følge teorien, være uavhengig av biologiske bånd og uavhengig av i hvilken grad og på hvilken måte denne personen ivaretar barnets materielle og emosjonelle behov. Det er, ifølge Havik (2004), forskningsmessige belegg for å hevde at denne oppfatningen er riktig, og at tilknytning ikke kommer i stand som en følge av behovsdekning, slik psykoanalytisk teori og læringsteori har hevdet. Videre er det bredt forskningsbelegg for at tilknytning er en prosess som skjer det drøyt første halvår av barnets liv. Det er også belegg for at det kan skje senere. Det som ikke har noe forskningsmessig belegg, er forestillingen om at barnet er knyttet til moren allerede ved fødselen. Et spedbarn kan tidlig kjenne igjen aspekter ved sine omsorgspersoner, som for eksempel at spedbarn som blir diet, kan gjenkjenne lukten av sin mors melk fra de er noen dager gamle, og foretrekke denne fremfor lukten av andre kvinners melk (MacFarlane 1975, etter Havik 2004). Det er likevel først i det andre levehalvåret at atferden som fremmer nærhet og samspill, blir integrert.

Barn med trygg tilknytning har en klar oppfatning av omsorgsgiver som en trygg base, og vil bruke denne som utgangspunkt for å utforske omgivelsene. Ved atskillelse blir disse barna urolige og viser at de savner omsorgsgiver. Ved gjenforening viser barna tydelig glede ved å smile og nærme seg. Hvis det trygge barnet blir urolig, vil det gi signaler om det, eller barnet tar kontakt med sin omsorgsgiver. Når barnet blir roet, tar det på ny fatt på utforsking av omgivelsene (Smith 2002).

Barn med unnvikende tilknytning barna reagerer lite på atskillelse. Barna utforsker omgivelsene uten å ta særlig kontakt med sin omsorgsgiver, og de unnlater ofte å ta kontakt når de gjenforenes med ham eller henne. Dersom noen forsøker å løfte barnet opp, blir det gjerne stivt og bøyer seg for å komme unna. Barnet er mye mer opptatt av lekene enn menneskene i fremmedsituasjonen (Smith 2002).

Barn med ambivalent tilknytning blir fort sutrete og urolige når de blir introdusert for nye situasjonen. Ofte klamrer de seg til sin omsorgsgiver og er lite opptatt av omgivelser og leker. Ved gjenforening kan de veksle mellom å klamre seg og være avvisende og sinte. Det er vanskelig å trøste barna (Smith 2002).

Main og Solomon (1986, etter Bunkholdt og Sandbæk 2008) føyde til en fjerde kategori: Denne kategorien kalles desorganisert/desorientert tilknytning. De desorganiserte barna virrer rundt uten noe fast mønster; fullfører ikke handlingsmønstre. De avbrøt for eksempel sine forsøk på å nærme seg. Barna kunne ”fryse fast” og viste ofte utpreget frykt og forvirring eller de kunne bli stereotype.

Barn med unnvikende og hemmet tilknytningsmønster utvikler ofte mistenksomhet og vaksomhet overfor andre, og er i faresonen for sosial tilbaketrekning, sosial utstøtning og følelse av inkompetanse. Barn som utvikler en ambivalent/manøvrerende tilknytningsstil, vil kunne forsøke å kontrollere andre gjennom å veksle mellom aggressiv, straffende og forførende atferd. Disse barna er i faresonen for å utvikle atferdsproblemer og senere stoffmisbruk. Det desorganiserte barnet pendler mellom hemmet og manøvrerende tilknytningsstil. Barna blir ofte kontrollerende og fiendtlige overfor andre mennesker og utvikler ikke sjelden antisosial og aggressiv atferd (Killén 1994).

Det som først og fremst styrer utformingen av tilknytningskvaliteten, hevder Bunkholdt og

Sandbæk (2008), er i hvilken grad den viktigste omsorgsgiver stiller opp på kvaliteter som tilgjengelighet, sensitivitet, akseptering og konsistente og riktige svar på barnets signaler. Sammenheng mellom tidlige relasjoners betydning og utvikling av problemer er tydeliggjort gjennom utenlandske og også norske studier. Barn som utsettes for omsorgssvikt, vil særlig streve med å etablere og bevare tillitsfulle relasjoner.

Barnets relasjonserfaringer fra møter med omsorgsgiver blir altså erfaringer som de lagrer og bærer med seg gjennom livet. Etter hvert har man blitt gradvis mer opptatt av å vurdere betydningen av barnets tilknytning til betydningsfulle andre, utover den primære omsorgsrelasjonen. Forskning har vist at slike betydningsfulle andre kan representere en beskyttelse, og langt på vei kan hindre negativ utvikling hos barnet.

3.4 Nærmere om det barnevernfaglige kunnskapsgrunnet

En universell og sterk verdi i vårt samfunn er at foreldre og barn hører sammen. Barnevernloven hviler på denne oppfatningen og understreker at det er til barns beste å vokse opp hos sine biologiske foreldre. Samtidig uttrykkes det i loven at det er unntak fra dette. Dersom foreldrenes omsorgsutøvelse utsetter barnets helse og utvikling for alvorlig fare for skade, og dette ikke lar seg rette gjennom tiltak mens barnet bor hjemme, kan det være til barns beste å vokse opp hos andre enn foreldrene. Hvilke forhold som utsetter barn for alvorlig skade, og hvor mye av disse forholdene barnet vil kunne tåle over hvor lang tid, er det ulike oppfatninger om. Det er også ulike oppfatninger om hvilke forhold eller betingelser som kan kompensere for og motvirke belastningene foreldrenes sviktende omsorg påfører barnet. Oppfatningen av hva som er barnets beste, er både kulturelt og kontekstuell konstruert, og vil følgelig endre seg i takt med endringer i samfunnet. Verdimeslige endringer samt endrede materielle og strukturelle forhold i samfunnet bidrar til nye forståelsesmåter og nye tanker om hva som utgjør det gode barneliv, og hva som forhindrer det (Havik 2004).

Vi har i dag både teoretisk og empirisk kunnskap som kan gi et godt grunnlag for å forstå barns utviklingsmessige behov, og hvilke forhold som utgjør henholdsvis støtte og trussel mot dekning av disse behovene. Denne kunnskap kan gi retning for de beslutninger som må tas for eksempel i barnevernet. Det finnes ikke i dag en enhetlig teoretisk konstruksjon basert på den kunnskap vi har om barns utvikling, og om forhold som støtter og truer denne om, som det er allmenn faglig

enighet om, selv om det kunne vært ønskelig. Det er likevel en overordnet enighet om at utvikling best kan sees som en vedvarende prosess, hvor omsorgsmiljøet og barnet kontinuerlig påvirker hverandre. Gjennom disse vedvarende interaksjoner og transaksjoner påvirker omsorgsgiver barnet og blir selv påvirket (Smith og Ulvund 2004).

Utviklingspsykopatolog bygger på en slik transaksjonsforståelse der utvikling blir forstått som en (foreløpig) konsekvens av interaksjoner mellom faktorer ved barnet, faktorer ved omsorgsmiljøet og faktorer ved det større samfunnet (Sommershild 1998). Faktorer av hhv. risiko og beskyttelse inngår i et komplisert samspill med hverandre, der de forsterker, nøytraliserer og svekker hverandre. Både forhold ved foreldrene og deres omsorgsutøvelse og forhold ved barnet blir tillagt betydning i dette samspill. Det gjelder også forhold ved nettverkene rundt barn og foreldre, og strukturelle forhold i storsamfunnet. Utvikling i et slikt perspektiv finner sted gjennom kontinuerlige gjensidige påvirkninger eller transaksjoner mellom foreldrene og barnet (Smith og Ulvund 2004), og mellom disse og deres nettverk og storsamfunnet rundt dem (Bronfenbrenner 1976).

Barn er naturligvis helt avhengig av at voksne gir den omsorg de trenger. De må få dekket sine fysiske og materielle behov som mat, klær og varme. Men fysiske og materielle behov er ikke tilstrekkelig. Tidligere litteratur og forskning har vist følgende: Barn som vokser opp på barnehjem der fysiske og materielle behov blir dekket, men samhandling og følelsesmessig nærhet var fraværende, fikk store utviklingsmessige skader (Skuse 1984, etter Havik 2004).

Det er en allmenn enighet om at barn har et absolutt behov for omsorgspersoner som er stabilt tilgjengelig, og som finner glede og meningsfylde i å ivareta barnets materielle og emosjonelle behov på en måte som er forutsigbar, men samtidig fleksibel. Det er slike omsorgskvaliteter som kjennetegner det vi betegner som ”sensitiv omsorg.” (Havik 2004, 61).

Hvor sensitiv omsorg barnet får, blir i hovedsak bestemt av foreldrenes forutsetninger for å utøve omsorg. Foreldres forutsetninger for omsorg blir likevel ikke gitt en gang for alle. Deres forutsetninger blir styrket eller svekket av det livet de har levd og lever, av den støtte eller belastning nettverket deres gir. Også de rammebetingelser storsamfunnet gir barnefamilier, er av betydning. Barnets egenskaper vil også påvirke da barnet selv er en aktiv medskaper av den omsorgen det får (Havik 2004).

Hva som har størst betydning for barns utvikling, barnets temperament eller foreldrenes omsorg, har vært et stridstema mellom temperamentsforskere og tilknytningsforskere. Det sentrale for praktikere er den overordnede enighet om at begge deler har stor betydning (Smith og Ulvund 2004). Det er enighet om at barns overlevelse og utvikling er absolutt avhengig av omsorg fra voksne. Det er videre enighet om at for barn med særlige behov, er sensitiv omsorg særlig viktig. Dette gjelder uavhengig av om de særlige behovene kommer av temperamentsmessige forhold eller skade som har oppstått i løpet av svangerskapet eller fødsel, eller om disse har oppstått i løpet av oppveksten for eksempel på grunn av sviktende omsorg. Hvordan barnets temperamentsmessige utforming og uttrykk vil bli på sikt, blir dels bestemt av hva barnet ”har med seg” ved fødselen (konstitusjonelle forhold), dels av hvordan omsorgspersonene hjelper barnet til å forme sitt temperament. Noen barn vil trenge hjelp til å høyne sin terskel for hva de kan tåle av stimulering, mens andre vil trenge hjelp til å senke sin. Tanken om at utvikling skjer gjennom kontinuerlig samspill mellom forhold som kontinuerlig påvirker hverandre, har bred tilslutning blant forskere. Det er også bred enighet om at samspillet er meget komplekst, og at det er langt igjen før vi har en mer fullstendig forståelse av det (Havik 2004).

Det finnes etter hvert ganske stor felles forståelse hvilke faktorer som innebærer henholdsvis risiko og beskyttelse for barns utvikling. Ulike forskere gir ulike betegnelser og fremhever ulikt antall faktorer som særlig viktige (Sommerschild 1998). Jeg vil først nevne to risikofaktorer som særlig i de senere år har blitt tillagt vekt, og som til dels har blitt oversett innen barnevernet. Når det gjelder beskyttelsesfaktorer, skal jeg her nevne tre mer overordnede beskyttende faktorer. Den ene risikofaktoren som skal betones, er fattigdom. Fra England har Bebbington og Miles (1998) vist at sannsynligheten for å motta tiltak fra barnevernet er sterkt korrelert med indikatorer på fattigdom. Mange undersøkelser fra Norge og utlandet har vist det samme, nemlig at barn som er i kontakt med barnevernet, har foreldre med dårlig økonomi, dårlig utdanning, dårlig somatisk og psykisk helse, vanskeligere og ustabil bosituasjon og mindre støtte i nettverket sitt, sammenliknet med foreldre flest. Moren er også oftere alene om omsorgen og opplever ofte å ha liten støtte i sitt nettverk (Havik 2004). Clausen (2003) har vist at foreldre til barn som mottar omsorgstiltak, kommer enda dårligere ut på levekårs- og utdanningsindikatorer enn foreldre til barn som ”kun” mottar hjelpetiltak. Han har også vist at det er en sammenheng mellom å være særlig lav på disse indikatorene og at barnet forblir lenge under omsorg.

Den andre risikofaktoren som her skal nevnes, er knyttet til genetiske egenskaper ved barnet. Genetiske egenskaper har til ulike tider blitt tillagt ulik grad av betydning for utvikling. Dagens

fremherskende syn er at arvede disposisjoner inngår i et komplekst samvirke med miljøfaktorer. Det hevdes at genetiske anlegg og disposisjoner til enhver tid blir modifisert av miljøpåvirkninger (Smith og Ulvund 2004).

Arveanlegg som ikke disponerer for risiko, samt et godt miljø før fødsel, vil føre til optimal utvikling hos et barn som fortsetter å ha et godt omsorgsmiljø også etter fødsel, til mindre optimal utvikling hvis omsorgsmiljøet etter fødsel er dårlig. Og omvendt: Arveanlegg som disponerer for risiko kombinert med svangerskapskomplikasjoner, gir i seg selv risiko. Hvis omsorgsmiljøet etter fødsel er sviktende, øker risikoen. Hvis omsorgsmiljøet er godt, minsker risikoen.” (Rutter 2000, etter Havik 2004, 64).

Når det gjelder beskyttelsesfaktorer, vil det for barn virke beskyttende å ha en god somatisk helse, ha et ”lett” temperament og høy intelligens. God somatisk helse og lett temperament vil bidra til færre påkjenninger både for barnet selv og for foreldrene. Er barnet utstyrt med gode intellektuelle forutsetninger, vil det lettere kunne oppdage mønstre i foreldrenes omsorgsattferd og ha lettere for å lære av egne erfaringer. Dette forhold vil kunne bidra til at barnet kan utvikle hensiktsmessige overlevelsestrategier. Når det gjelder forhold som kan knyttes til foreldrene, er det særlig deres sensitive omsorgsutøvelse som peker seg ut som beskyttende faktor (Havik 2004).

3.5 Vurderingsgrunnlaget i alvorlige barnevernssaker

Backe-Hansen mfl. (2002) drøfter prosessen rundt faglige avveininger og beslutninger i alvorlige barnevernssaker. Det hevdes i den sammenheng at faglige begrunnelser må ses i sammenheng med andre typer begrunnelser, nemlig det som betegnes som regelstyrte avveininger og normative og kulturelle avveininger. Vurderingsgrunnlaget illustreres slik sett gjennom en tredelt tankemodell. I denne modellen forutsettes det rimelig grad av samsvar mellom den faglige argumentasjonen og de rammene lovgivning trekker opp, dvs. de *regelstyrte* avveiningene. Det understrekes her at faglig argumentasjon kan bidra til å utdype lovens inngrepskriterier, men at den faglige argumentasjon likevel ikke kan gå for mye på tvers av inngrepskriteriene. Den faglige argumentasjonen må også ses i sammenheng med mer generelle normer for tenkning om samfunnets respektive familienes ansvar for barn i vårt samfunn, dvs. *normative* og *kulturelle avveininger*. Bache-Hansen mfl. (2002) hevder at de faglige avveininger om mangelfull omsorg for barn bidrar til å utfordre og konkretisere normene. I enkelttilfeller kan det rettferdiggjøre at hensynet til barnets beste betyr å bryte normen om at foreldre og barn hører sammen. Videre vil de faglige avveiningene utvikles, formidles og måtte forsvares i ulike *sosiale sammenhenger*.

Av disse resonnementene følger at det neppe vil være tilstrekkelig å utvikle treffsikre beslutningskriterier for barnevernet som utelukkende bygger på faglige avveininger. De faglige avveiningene vil altså måtte inngå i et komplisert samspill med kritiske avveininger som også er nødvendige, og vil ha innflytelse på de vurderingene som gjennomføres. Dette er også begrunnelsen for at det neppe er mulig å utvikle konsensus om bestemte inngrepskriterier i seg selv. I tillegg vil det naturligvis også være store individuelle variasjoner fra person til person og fra familie til familie. Av den grunn blir det vanskelig å generalisere for mye. Det kan ut fra dette være et åpent spørsmål om konsensus om for snevre faglige inngrepskriterier egentlig er ønskelig. Derimot kan det være både mulig og ønskelig å utvikle *felles faglig forståelse* om ulike kjennetegn ved barns omsorgssituasjon som skaper en uakseptabel eller for mangelfull omsorgssituasjon her og nå, som igjen gjør senere skjevutvikling sannsynlig. Det vil være en serie av det som kan kalles nødvendige betingelser, som sjelden er tilstrekkelige i seg selv, men hvor ulike kombinasjoner av betingelser blir det (Backe-Hansen mfl. 2002).

3.6 Betraktninger om hva som må vektlegges når det gjelder vurdering av barns omsorgssituasjon

Ved vurdering av barns omsorgssituasjon trengs en modell som bl.a. beskriver og forklarer barns utvikling (Bunkholdt og Sandbæk 2008). Modellen kan brukes til å vurdere hvor godt barns utviklingsmiljø er når det gjelder å få dekket behov, å få adekvat læringserfaringer og å utvikle seg i forhold til kognitive kapasitet. En slik modell vil muliggjøre det å være presis når det gjelder å sette inn tiltak der miljøet ikke helt klarer å skape adekvate utviklingsmuligheter. Modellen tar utgangspunkt i det nyere utviklingspsykologi har vist er av stor betydning for hvordan barn og unge og voksne, utvikler seg og fungerer. Det er et overordnet mål for arbeid med barn og unge å støtte deres utvikling mot stadig økende kompetanse, slik at de mestrer de utfordringene som de vil møte i løpet av oppveksten. En slik målsetting er i tråd med en av de viktigste aktuelle tradisjonene i utviklingspsykologi. Nøkkelordene her er *kompetanse* og *mestring*. For å nå målsetting om kompetanse og mestring, har barn behov for på alle tidspunkter i utviklingen å få dekket sentrale behov og å ha gode læringsmuligheter. Disse begrepene, som er utgangspunktet for denne observasjonsmodell, hører hjemme i en større modell. Denne større modell kalles for den *salutogene modell*. ”*Salutogenese* er et medisinsk begrep med betydningen ”det som skaper sunnhet” (Bunkholdt og Sandbæk 2008,54). Modellens opphavsmann er Aaron Antonovsky (1996). Han endret fokus der man tidligere i psykologi og medisin var opptatt av det som skaper

sykdom (patogenese), og begynte isteden å arbeide med å identifisere det som skaper sunnhet.

Når det gjelder den overordnede målsettingen, er det slik at det man ønsker å oppnå med tiltakene, enten det er hjemmebaserte tiltak eller det er tiltak som fosterhjems- eller institusjonsplassering, er at tiltakene skal treffe slik at barnet utvikler større kompetanse og får flere mestringserfaringer (Bunkholdt og Sandbæk 2008).

4 METODE, UTVALG OG DESIGN

4.1 Vitenskapsteoretiske perspektiver

Bak de ulike teoretiske betraktninger og modeller finnes et filosofisk bakteppe. I en *postmoderne tilnærming* er den sentralt tanken: Den sosiale virkelighetskonstruksjon. Det finnes ingen objektiv sannhet, vi skaper og konstruerer vår sosiale virkelighet. En slik forståelse vil for eksempel få konsekvens ned på et metodisk forskningsnivå (Kvale 1997).

Når det gjelder en *hermeneutisk forståelse*, vil meningstolkningen være det sentrale, med en spesifisering av den type mening som søkes. Det er fokus på spørsmålene som stilles i en og til en tekst. Begrepene samtale og tekst er essensielle, og det legges vekt på tolkerens forståelse av tekstens emne (Kvale 1997).

Fenomenologisk perspektiv fokuserer på personens livsverden. Det er åpent for utforskerens erfaringer, fremhever presise beskrivelser, forsøker å se bort fra forhåndskunnskaper og søker etter beskrivelsens sentrale betydning (Kvale 1997).

Dialektisk tilnærming fokuserer på en uttalelses motsigelse, og disses forhold til den sosiale og materielle verdens motsigelser. Den fremhever det nye heller enn status quo, og forholdet mellom kunnskap og handling (Kvale 1997).

I *positivistisk vitenskapsfilosofi* var naturvitenskapen det metodiske ideal for samfunnsvitenskapen, som skulle baseres på eksakte data som kunne kvantifiseres og gi grunnlag for allmenne lover om menneskelig atferd. Meningstolkninger ut fra menneskelige samtaler falt utenfor en positivistisk vitenskapsforståelse (Kvale 1997).

4.2 Kunnskap forstått som skapt i en prosess og hermeneutikk som hjelpemiddel

Den kvalitative forskningstradisjonen støtter seg bl.a. på vitenskapsteorier fra postmodernisme og sosialkonstruksjonisme. Kunnskap blir sett på som sosialt konstruert og er i en kontinuerlig utviklingsprosess (Kvale 1997). Kunnskapsutvikling og forståelse er også en kontinuerlig, strevsom og utviklende prosess for meg som (ut)forsker. Gjennom mitt forskningsprosjekt har jeg blitt klar over kompleksiteten ved å forske på menneskelige fenomener, som når det gjelder mitt prosjekt handler om barn som lever i alvorlig omsorgssviktsituasjoner. I en utforskningsprosess kan det være nødvendig å stille spørsmål ved eksisterende kunnskap og konstruerte sannheter. Vi har tatt til oss en del ”sannheter” som vi holder for gyldig kunnskap og som av den grunn ikke utforskes og problematiseres. Jeg hadde behov for teoretiske modeller som kan være veiviser i denne ”runddansen”, der jeg skal forsøke å se og forstå noe jeg ikke har forstått på samme måte tidligere. En runddans mellom teori, empiri og egen forforståelse som til slutt skal ende opp i en sammenhengende helhet, en masteroppgave i sosialt arbeid.

Hermeneutikk kan forstås som en filosofisk disiplin med siktemål å undersøke, forklare, fortolke og forstå hele spekteret av menneskets omgang med verden (Guldahl og Møller 1999). Min kunnskapsinteresse er barn i omsorgssviktsituasjoner og hvordan fylkesnemnda gjennom sine vedtak oppfatter og fortolker barnets situasjon. Mitt prosjekt er å analysere nemndas fortolkning og å forstå hva de legger til grunn i sine beslutninger. Slik sett kan hermeneutikken med siktemål om å undersøke, forklare, fortolke og forstå menneskelige fenomener være et nyttig verktøy for meg i min forskningsprosess.

I den tradisjonelle hermeneutikken er det å forstå en tekst det samme som å gripe den mening avsenderen la i den eller hva den opprinnelig betydde. For å få tak i denne mening må en gå omveier. *Forståelseshorisonten* er her et sentralt begrep og innbærer *de oppfatninger og meninger vi har på et gitt tidspunkt* – men som vi ikke har oppmerksomheten mot. Vår forståelseshorisont inneholder også de fordommer vi har. Disse fordommer eller forutsetninger preger forforståelsen. I møte med en tekst er det av den grunn et mål at fortolkeren i størst mulig grad frigjør seg fra egne fordommer for å sette seg inn i avsenderens forståelseshorisont. Forståelsesprosessen som innenfor tradisjonell hermeneutikk betegnes som ”den hermeneutiske sirkel”, og beskriver hvordan helhetsforståelse og delforståelse modifiseres i lys av hverandre inntil den riktige forståelse er nådd (Føllesdal, Walløe og Elster 1996).

I Gadamers teori av hermeneutikk er menneskets forståelseshorisont en forutsetning for forståelse. Han tar avstand fra de tradisjonelle hermeneutikernes syn på fordommer, og mener at fordommene våre ikke er noe negativt som vi skal kvitte oss med i den hensikt å oppnå bedre forståelse. Gadamer mener tvert imot at de er nødvendige forutsetninger for forståelse (Guldahl og Møller 1999).

4.3 Min posisjon som forsker – min forforståelse

Dette er mitt første forsøk som forsker. Jeg er altså nybegynner i faget og skal utforske i eget fagfelt. Med lang erfaring i barnevernfeltet har jeg blitt stilt overfor mange problemstillinger og dilemmaer. Mine kunnskaper om feltet vil naturligvis påvirke meg i den aktuelle utforskning. En forsker vil alltid ha en forforståelse i forhold til det fenomen som skal undersøkes. Dette vil i særlig grad gjelde der forskeren forsker på eget fagfelt. En fullstendig frihet fra personlige antagelser er ikke mulig å realisere, og vel heller ikke ønskelig (Guldahl og Møller 1999). Forforståelsen består av den erfaringsmengden vi som mennesker har med oss i alle sammenhenger. Vår erfaringsmengde vil påvirke oss også i vår posisjon som forsker, både når vi samler inn og lesere våre data. Tidligere erfaringer vil i beste fall gi næring og styrke i våre prosjekt og i verste fall bli et hinder i forhold til å oppdage noe nytt. Når det gjelder egne erfaringer, oppfatter jeg det som nyttig at jeg kjenner feltet innenfra. Jeg har etter mange år i feltet god oversikt over lovverket, sakenes kompleksitet og variasjon og ulike dilemmaer en står overfor i barnevernarbeid. Jeg har også god oversikt over teorier, modeller og forståelsesmåter som brukes i feltet. Selv om mye er kjent, har jeg likevel erfart underveis i utforskningsprosessen at det mulig å oppdage noe nytt også i forhold til det godt kjente. Jeg har bl.a. gjort noen nye oppdagelser når det gjelder barns reaksjon på belastninger – at det er store variasjoner og at det ikke er enkelt å trekke slutninger på bakgrunn av barns reaksjoner på belastninger.

Det kjente og godt innarbeidede kunne blitt et hinder i min utforskning. Det var særlig forventningene til hva jeg kunne finne – om det var mulig å finne noe nytt, som var min utfordring. Jeg har underveis i utforskningsprosessen strevd med å se noe nytt og å se noe på en annen og ny måte. Jeg erfarte at det var en hjelp for meg å fokusere på forventninger til resultat – hvorfor forventningene var slik de var, og hvorfor jeg hadde akkurat disse forventningene til hva jeg kunne finne. Det var nyttig for meg å fokusere på mitt faglige perspektiv og ståsted i min søkning etter ny kunnskap i feltet. Min fallgrube kunne blitt å la erfaringsbakgrunnen og min

forforståelse overdøve den nye kunnskap som det empiriske materialet kan levere. Resultatet ville da være at empirien utelukkende ble brukt til å styrke og bekrefte egne hypoteser isteden for å oppdage noe nytt.

4.4 Forskningsdesign

”Kvalitativt orientert forskning fokuserer på innhold, beskaffenhet og betydning (fra latin *qualitas*). Kontrasten til dette er kvantitativt orientert forskning som fokuserer på utbredelse, antall, mengde (fra latin *quantitas*).” (Wadel 1991, 19).

I kvalitativ forskning er prinsippet for kunnskapsutvikling nærhet til undersøkelsesenheten, og man er opptatt av å gå i dybden. Det vil være få enheter som undersøkes og man søker å få et helhetsbilde av enhetene sett i forhold til problemstillingen. Kvantitative studiers styrke vil være stor bredde i materialet med mange enheter, men få forhold ved hver enhet. Kvantitative studier gjør det mulig å forklare fenomenene gjennom å generalisere funn som slik sett kan være representative ut over det utvalget man har undersøkt. Innenfor kvalitativ forskning kan man ikke generalisere på samme måten, og det vil heller ikke noe mål. I følge et humanistisk syn er hver enkelt situasjon unik og hvert fenomen har sin struktur og logikk. I postmodernismen vektlegges kunnskapens mangfold og kontekstavhengighet. Dette innebærer en bevegelse fra generalisering til kontekstualisering (Kvale 1997).

Jeg har valgt kvalitativ metode som tilnærming i mitt forskningsprosjekt, der jeg skal tolke tekst i seks barnevernvedtak fattet av ulike fylkesnemnder i Norge.

4.5 Utvelgelsesprosess og utvalg

De anonymiserte fylkesnemndsvedtakene er hentet fra Stiftelsen lovdata ONLINE, der et utvalg anonymiserte vedtak legges ut. Denne utvelgelsen foregår slik: Det er tre regioner for fylkesnemndene i Norge med til sammen 12 ulike fylkesnemnder, med ulikt antall fylkesnemndsledere i hver fylkesnemnd. Det er hvert femte vedtak fattet i tilknytning til hver av disse fylkesnemndslederne i de 12 nemnder som representerer utvalget fremlagt på Stiftelsen lovdata ONLINE. Jeg har hentet mitt utvalg av det nevnte utvalg på Stiftelsen lovdata ONLINE. Slik sett kan i prinsippet vedtak fra alle tre regioner og fra flere av de 12 fylkesnemndene være

representert i mitt uvalg. Jeg skal straks redegjøre for min videre utvelgelsesprosess.

Jeg valgte å ta utgangspunkt i vedtak fattet i 2007 som var nærmest i tid da jeg påbegynte denne oppgaven. Som et første ledd i utvelgelsesprosessen, gikk jeg gjennom alle tilgjengelige fylkesnemndsvedtak for 2007 på Lovdata ONLINE. Dette for å danne meg et bilde av de valg jeg sto overfor i den videre utvelgelsesprosess. Vedtakene fordelte seg på ulike type tvangssaker etter barnevernloven. Fylkesnemndene kan også fatte tvangsvedtak overfor gravide rusmisbrukere etter sosialtjenesteloven, også disse vedtak var å finne i nevnte utvalg. Fylkesnemndsvedtak tilgjengelig på Lovdata ONLINE for 2007 utgjorde til sammen 91³, og fordelte seg slik på type saker og lovkrav etter barnevernloven:

- Omsorgsovertakelse: 38
- Tvangsplassering atferd: 18
- Samvær: 13
- Klage på akuttvedtak: 6
- Fratakelse av foreldreansvar: 2
- Tilbakeføring: 6
- Tvangsplassering av gravid etter sosialtjenesteloven: 8

Vedtak fattet etter sosialtjenesteloven falt bort, da dette tema lå utenfor min problemstilling. Jeg sto da igjen med til sammen 83 vedtak som i volum overstiger de muligheter som ligger innenfor en masteroppgave basert på kvalitativ analyse.

I alle typer barnevernsaker som behandles i fylkesnemnda, vil nemnda måtte ta stilling til hva som er barnets beste i forhold til det konkrete barn og dette barnets spesielle situasjon. Barnets beste vil slik sett kunne bli belyst i de 83 resterende vedtak. Det var saker der det ble fremmet forslag om omsorgsovertakelse (38 saker) som i denne sammenheng var min kunnskapsinteresse, og som jeg foretok den videre utvelgelse fra. Jeg antok at disse sakene ville inneholde ulike situasjoner og type problematikk, og at de slik sett ville by på variasjon.

I kvalitative studier vil utvalg i antall enheter være langt mer begrenset enn i kvantitative studier. Når det gjelder mitt utvalg, måtte antallet vedtak som skulle utgjøre min empiri, reduseres betydelig fra 38 for å gjøre empirimengde håndterlig. Det pekte seg ut flere muligheter for videre

³ <http://websir.lovdata.no/cgi-lex/wiftres>

utvelgelse. En mulighet for utvelgelse var å ta utgangspunkt i sakers tematikk som rus, psykiske problemer eller vold. Det var også mulig å ta utgangspunkt i ulike andre fakta og kjennetegn ved sakene, barnet eller foreldrene. Jeg kunne for eksempel foretatt en utvelgelse ut fra barns alder, kjønn, etnisitet eller andre objektive kriterier. Når det gjaldt utvelgelse ut fra sakers tematikk, overveide jeg flere muligheter. Når det gjaldt alderskategorier som utvelgelseskriterium, var jeg inne på flere muligheter, som å konsentrere meg om spedbarnssaker eller saker som omhandlet barn i førskolealder eller kun barn over førskolealder. utfordringer når det gjaldt alder som utvelgelseskriterium, var bl.a. det forhold at det var ganske mange saker med søsken blant de 38 sakene, barn som naturligvis var i ulik alder. Jeg overveide også å foreta mitt utvalg innenfor de saker som kun besto av ett barn.

Etter nøye overveielse valgte jeg å foreta den videre utvelgelse på denne måten: Jeg valgte ut hvert sjettede vedtak i de 38 omsorgsovertakelsessakene. Jeg foretok denne utvelgelse ut fra slik de var ordnet i rekkefølge på Lovdata ONLINE, og startet med å velge den første i rekken av disse omsorgsvedtakene. Mitt utvalg besto nå av sak nr. 3, 12, 28, 42, 59 og 76. Utvelgelsen ble slik sett foretatt basert på objektiv kriterier, slik kravet er. Utvalget besto etter dette av til sammen seks vedtak som omhandler 11 barn. Tre av sakene omhandler søsken, der det i en sak var to søsken og i de to andre sakene var hhv. tre og fire søsken. Når det gjelder familien med fire barn, hadde ett av barna fylt 18 år og var slik sett ikke en del av barnevernsaken, og heller ikke er en del av mitt utvalg. De øvrige tre sakene omhandlet altså kun ett barn.

4.6 Utvalget og fordelingen mht. kjønn, alder og etnisitet

Utvalget besto av til sammen fem gutter og seks jenter, der åtte barn var etnisk norske. Barna fordelte seg slik i alder: Den eldste var 17 ½ år mens den yngste var tre år, videre var de øvrige barna hhv. 14 ½ år, 13 ½ år, 12 ½ år, 12 år, 10 år samt en femåring, to seksåringer og en fireåring.

4.7 Veien mot utforskning

Jeg hadde mange spørsmål og problemstillinger innledningsvis i utforskerprosessen. Hvordan skulle jeg gå løs på mine tekster? Kunne tekstene forteller meg noe jeg tidligere ikke så? Kunne jeg stille meg åpen og nysgjerrig for nye mulighetene? Jeg vurderte underveis å være på leting etter uttrykk for nemndas egen tvil i vedtakene, dersom denne tvilen ble uttrykt i teksten, og om

det var noen ord eller uttrykk i tekstene som røpte tvilen. Denne muligheten gikk jeg senere bort i fra da jeg vurderte at det ikke førte fram mot mitt mål. Jeg overveide også å lete etter tvilens motsats, om det var noe nemnda synes å være svært trygg på eller overbevist om, hva dette i så fall var og hvordan ble det uttrykt i tekstene, men forlot også dette utgangspunktet. Mine videre refleksjoner var knyttet til hva som synets å vekke debatt i nemnda i den enkelte sak, og om dette kunne lese i vedtakstekstene, og hvor hyppig hhv. enstemmighet kontra dissens var. Dersom det var dissens, hva var det så uenigheten dreide seg om? Og motsatt dersom det var enstemmighet, hva var det da som preget barn og foreldrenes situasjon, og som ble gjengitt i disse vedtak? Var det mønster som kunne gjenkjennes? Jeg forlot også disse utforskningsmuligheter i løpet av prosessen.

Mine neste utgangspunkt var knyttet til om det var barnet eller foreldrene som var mest i fokus, og hvordan dette eventuelt kom til syne i vedtakene, og om dette var funn som kunne peke i bestemte retninger? Dersom nemndas fokus hovedsakelig var rettet mot foreldrene, var mitt spørsmål om dette kunne slå uheldig ut for barnets del, om det var et hinder når det gjaldt å se barnets situasjon godt nok? Og ”burde” nemnda se begge parter like godt, for var det ikke ”barnets sak”? Dette var noen refleksjoner og problemstillinger jeg hadde underveis i prosessen. Jeg forlot helt eller delvis de nevnte utforskningsalternativer, men refleksjonen var både nødvendig og nyttig og naturlig steg på veien videre.

Etter flere gjennomlesninger av vedtakene i mitt utvalg besluttet jeg å rette fokus mot ulike sider og forhold ved foreldre og barn. Da dette var avklart, gjensto avgjørelsen om hvilke sider ved foreldre og barn jeg skulle fokusere på. Jeg måtte da se etter slike muligheter, - se etter hvilke sider ved foreldre og barn som ble beskrevet i tekstene. Jeg så at det var foreldrenes problemområder og hvilke konsekvenser dette fikk for barna. Det var videre opplysninger om barnas utvikling og tilpasning og ulike atferdsmønstre. Det ble også fokusert på hvorvidt barn og foreldre var knyttet til hverandre. Jeg valgte ut fra disse refleksjoner å fokusere videre på trekk og forhold ved foreldrene, trekk og forhold ved barnet og trekk og forhold ved deres relasjon.

4.8 Analysemetode - mønster i materialet og kodeprosessen

Den konkrete og praktiske framgangsmåten for systematisk analyse av kvalitative data vil kunne variere fra prosjekt til prosjekt. Malterud (2003) skisserer noen sentrale valg jeg som forsker måtte

ta når det gjaldt analysestrategi. Jeg måtte ta stilling til i hvilken grad skulle jeg legge vekt på teori i forhold til empiri i analysen. Jeg valgte å legge vekt på empiri samtidig som teori også ga føringer for hele arbeidsprosessen min. Det ble en vekselvirkning mellom empiri og teori som kunne være ”passende”. Som fersk i forskningsfaget, var det både nødvendig og trygghetssakende å kunne følge råd med siktemål å gjennomføre på en forsvarlig måte. Malterud (2003) vektlegger refleksivitet og systematikk som viktige forutsetninger for at en analyse kan levere vitenskapelig kunnskap.

Jeg gikk flere ganger gjennom alle vedtakene i mitt utvalg. Målet var å finne frem til generelle mønster som, kanskje senere, kunne gjøres om til teorier eller generelle begrep. Denne tilnærmingen, ”fra empiri til teori”, blir omtalt som en induktiv metode (Malterud 2003; Johannessen, Tufto og Kristoffersen 2006). Indusere betyr ”å føre inn i”, og går kort ut på at en trekker slutninger fra det spesielle til det mer allmenne.

Teoriutvikling fører gjerne til nye beskrivelser, og utvikling av nye begrep kan reise spørsmål om teoretiske modeller (Malterud 2003). Abstraksjonen har skjedd i pendlingen mellom analyse av empiri og søking etter teori som skulle hjelpe meg til å forstå empirien. Malterud (2003) tilrår å ta utgangspunkt i Giorgis fenomenologiske analysemetode. Modellen består av fire trinn (Giorgi 1985):

1. å få et helhetsinntrykk
2. å identifisere meningsdannende elementer
3. å abstrahere innholdet i de enkelte meningsdannende elementer
4. å sammenfatte betydningen av dette.

Ved gjentagende gjennomlesning av fylkesnemndsvedtakene i mitt utvalg, til sammen seks vedtak som omhandlet 11 barn, dannet jeg meg et helhetsinntrykk av materialet og empirien. Da jeg begynte å arbeide med tekstene, ble det sentralt å identifisere meningsdannende elementer. Det gjorde jeg ved å ”kode” tekstene. Neste trinn var å abstrahere innholdet i de enkelte meningsdannende elementene som materialiserte seg, og til slutt sammenfattet jeg hva dette kan bety for denne studie.

Kodeprosessen kan i praksis gjøre på mange forskjellige måter. Jeg foretrakk å gjennomføre kodning fysisk og materielt. Det vil si at jeg gikk gjennom et vedtak og merket tekstdeler med

ulike farger ut for ulike tema. Jeg benyttet altså en induktiv metode. Jeg gjorde det samme med neste tekst. Prosessen forløp altså slik: Først gjennomlesning, merking av valgte kategorier for deretter å ”jakte” på nye meningsdannende elementer. Slik forløp prosessen helt til jeg hadde kodet, dvs. fargelagt de ulike temaer i de seks valgte vedtak. Jeg hadde da samlet meg følgende temaer:

- Barns utvikling, tilpasning og reaksjonsmønster.
- Foreldrenes ressurser og problematikk.
- Samspillet og forholdet mellom foreldre og barn.

Ovennevnte temaer fremkom som følge av systematisk refleksjon. Malterud (2003) peker på at det kan dreie seg om 4-8 tema som intuitivt vekker vår oppmerksomhet. Temaene var utviklet som følge av systematisk refleksjon, der jeg samtidig forsøkte å innta en posisjon preget av å ha en åpen (naiv) holdning til hva tekstene ville kunne gi. Når jeg ser på de temaene som kom frem, var de nok preget av min bakgrunn, erfaring og interesse. Vi vil alltid tolke tekster ut fra vårt faglige perspektiv og ståsted, noe som gir rom for flere gyldige alternative tolkninger samtidig (ibid.).

4.9 Analytiske spørsmål

Min problemstilling lyder som tidligere beskrevet, slik: *Hvordan forstås og forvaltes begrepet barnets beste i barnevernet – og hva vektlegger fylkesnemnder i sine avgjørelser i saker om omsorgsovertakelser?*

For å kunne besvare problemstillingen var det nødvendig å gå omveien om meningsbærende elementer og en operasjonalisering av problemstillingen. Dette munnet ut i to analytiske spørsmål som lyder slik:

1. Vektlegger fylkesnemnda trekk og forhold ved barnet, foreldrene eller samspillet i sin vurdering og beslutning?
2. Hvordan vurderes og vektlegges tilknytningsforholdet mellom barnet og foreldrene i fylkesnemndsvedtakene?

Ved å stille disse spørsmål til tekstene ble fokus rettet mot hvilke forhold som vektlegges når fylkesnemndene treffer avgjørelser som skal begrunnes i barnets beste. Om det var slik at fylkesnemndene i hovedsak vektla trekk og forhold ved barnet, foreldrene eller samspillet i sin beslutning, eller om det var slik at tilknytningsforholdet mellom barnet og foreldrene ble tillagt stor vekt? Denne utforskning skal altså kunne ut i svar på min problemstilling om det var barnets beste som ble lagt til grunn i nemndenes beslutning eller andre hensyn.

5 PRESENTASJON AV DATA

I dette kapitlet skal jeg redegjøre for de funn jeg trekker ut av analysen. Først vil jeg presentere barna i utvalget og deres foreldre mht. barnas alder, kjønn, etnisk tilhørighet, hvem barnet bor sammen med og bakgrunnen for at det fremmes sak for fylkesnemnda samt nemndas beslutning. Etter presentasjon av barna, vil jeg la de analytiske forskningsspørsmålene danne strukturen, når jeg gjør rede for resultater i analysen.

Det er mange bekymringsfulle og svært så belastende hendelser i barnas liv som gjengis i tekstene jeg har analysert. Mange av disse hendelsene fanger lett oppmerksomheten, fordi informasjonen syntes så vesentlig med tanke på barnets situasjon og med tanke på utfallet av saken. Jeg har gjennom analyseprosessen forsøkt å fange opp det typiske og det særegne i de seks vedtak, og vil løfte frem ulike sitater for å synliggjøre funn fra tekstene.

5.1 Hvem er barna i denne studien – en kort presentasjon

I denne delen vil jeg presentere barna i undersøkelsen ved å beskrive hvor gamle de er og hvor de bor på tidspunkt for fylkesnemndsbehandling. Barnas etniske tilhørighet, kjønn, foreldre og eventuelle søsken er også omfattet av presentasjonen, samt bakgrunn for at kommunen fremmet sak for fylkesnemnda og resultat av behandlingen. Når det gjelder opplysninger om bakgrunn for at kommunen fremmet sak for fylkesnemnda, er det den argumentasjon kommunen selv legger til grunn, som blir presentert.

I fylkesnemndas anonymiserte utgave av vedtakene brukes ulike betegnelser på familiemedlemmene. I de fleste tilfeller ble reelle navn byttet ut med bokstaver og det eneste eller

eldste barnet i familien ble ofte gitt navn A, B for neste søsken osv. I noen saker ble barn også gitt navn som ”Storesøster”, ”Mellomstebror” og ”Lillebror”, ”Jente 1997” osv. Mor og far ble oftest gitt betegnelse ”Mor” og ”Far”.

Jeg har ingen tilgang på barna og foreldrenes virkelige navn, da vedtakene naturligvis allerede var anonymisert før de ble lagt ut på nettet. For å gjøre lesningen av denne oppgave mer ”flytende” og også for å lette leserens mulighet til å holde saker fra hverandre, har jeg gitt hvert barn fornavn og etternavn, og fulgt følgende systematikk i navnsettingen: Barna i det første vedtaket, sak 3, er gitt fornavn og etternavn slik at de begynner på bokstav A. Barna i neste vedtak, sak 12 i utvalget, har på samme måte fått navn som begynner med bokstav B osv frem til sjette og siste vedtak, sak 76, der navnene starter med bokstav F. I alle vedtak blir barnas foreldre kun betegnet som mor og far av meg.

5.1.1 Ada, Abbas og Adele Aghaz (sak 3).⁴ Tematikk: Vold i nære relasjoner

Barna, foreldrene og aktuell omsorgsbasis

Familien, som ikke er etnisk norsk, består av barna Ali 19 år, som ikke er med i mitt utvalg da han er myndig, Ada 17 ½ år, Abbas 12 år og Adele 5 år, barnas mor og far som er separert. De to yngste barna er født i Norge. Den eldste gutten bor hos slektninger. De øvrige barna bor sammen med mor. Far soner en dom for vold mot mor og to av barna. Bortsett fra storebror, bodde alle barna hjemme da saken ble behandlet i fylkesnemnda.

Bakgrunn for at kommunen fremmet sak

Kommunen hevder at far har mishandlet sin familie i 10 år, at de har levd i et voldsregime, og vurderer at far fortsatt har stor makt i familien. Det vises til at verken mor eller barna erkjenner at voldsutøvelsen har funnet sted ved tidspunkt for fylkesnemndsbehandling. Særlig de tre eldste er preget av oppveksten, og eldstemann Ali har selv blitt voldsutøver og har utøvet grov og alvorlig vold mot den eldste søsteren.

Ada har vært i en livsfarlig situasjon ved voldsutøvelse fra storebror Ali. Kommunen hevder det er fare for at Ali kan gjenta voldsbruken mot søsteren, og at det er tvilsomt om mor klarer å avvise Ali selv om hun sier at han ikke skal inn i familien igjen. Det er videre stor fare for nye overgrep

⁴ FNV-2007-237-ROG. Fylkesnemnda for sosiale saker i Rogaland – vedtak. Dato:2007-12-04.

når far blir en del av familien, slik kommunen hevder vil skje etter løslatelse av far. Mishandling har skjedd lenge og i det skjulte. Mor vil ikke kunne skjerme barna. Hjelpetiltak har vist seg utilstrekkelige.

Resultatet av fylkesnemndsbehandlingen

Kommunen ble ikke gitt medhold i sitt forslag til vedtak. Barna ble boende hjemme under mors omsorg. Vedtaket var enstemmig.

5.1.2 Berit og Bente Bjerke (sak 12).⁵ Tematikk: Rus og psykisk helse

Barna, foreldrene, aktuell omsorgsbasis

Familien, som er etnisk norsk, består av barna Berit 10 år, Bente seks år, mor og far som ikke er samboende. Barna bodde sammen med mor frem til de ble plassert i besøkshjemmet sitt ca. ett år før saken ble behandlet i fylkesnemnda, og ble plassert etter akuttvedtak etter barnevernloven § 4-6, første ledd. Senere samtykket mor i fortsatt plassering i medhold av lovens § 4-4, femte ledd.

Bakgrunn for at kommunen fremmet sak

I sin argumentasjon legger kommunen følgende forhold til grunn: Det sentrale i saken er mors rusproblem og hennes psykiske problem. Hun har også tidligere hatt rusproblem. I løpet av 2006 førte hennes rusproblem og hennes psykiske helse til at barna ble akutt plassert. Seinere har hennes problem eskalert, og hun har tilhørighet i et rusmiljø uten normer. Hun er uten bopel og kjæresten er også rusmisbruker. I 2006 ble hun plassert på tvang i psykiatrisk institusjon. Kommunen ser ingen bedring i hennes psykiske helse. Det er mangler i den psykiske omsorgen hos mor som er mest alvorlig. Mor er svingende og ustabil i sin væremåte. Det er alvorlig sett hen til å ta seg av barna. Berit har sagt at mor er sint og kjefte eller veldig lei seg. Dette gjør Berit uttrykk og redd. Bente gir lite uttrykk for hvordan hun opplever mor. Det er forsøkt hjelpetiltak i hjemmet uten at dette har ført frem. Når det gjelder mors problemer, rår barneverntjenesten ikke over hjelpetiltak.

Resultatet av fylkesnemndsbehandlingen

Kommunen ble gitt medhold i sitt forslag til vedtak, og barna ble tatt under omsorg. Vedtaket var enstemmig.

⁵ FNV-2007-190-HSF. Fylkesnemnda for sosiale saker i Hordaland/Sogn og Fjordane – vedtak. Dato:2007-10-26.

5.1.3 Christine, Christian og Christoffer Christensen (sak 26).⁶ Tematikk: Fysisk sykdom

Barna, foreldrene og aktuell omsorgsbasis

Familien, som er etnisk norsk, består av barna Christine 14 ½ år, Christian 13 ½ år og Christoffer 12 ½ år. Mor og far er skilt. Barna har bodd sammen med mor etter foreldrenes skilsmisse, og hadde sporadisk kontakt med far. Barna ble akutt plassert i hvert sitt hjem 15.5.07 i medhold av barnevernloven § 4-6, annet ledd, vel tre måneder før saken ble behandlet i fylkesnemnda.

Bakgrunn for at kommunen fremmet sak

Det er kommunens vurdering at hvert av barna har særlige behov, og at årsakene til at barna har særlige behov er sammensatte. Barna har levd med større belastninger enn barn flest under oppveksten. Barnas tidligste leveår var preget av alkoholmisbruk fra fars side. Christine som den eldste av barna, levde i et hjem hvor far misbrakte alkohol fra hun var født og frem til hun begynte på skolen.

Etter at mor ble syk tidlig i 2002, har hennes evne og kapasitet til å utøve omsorg for barna vært begrenset. Det ble en svikt i mors kognitive fungering, som medvirket til at barna mottok mangelfull stimulering, og som medvirket til at barna fikk mangelfull oppfølging i skolesammenheng. Omsorgen som barna har fått de siste årene, både mht. praktisk omsorg og mht. emosjonell omsorg, har vært mangelfull.

Det foreligger epikrise og nevropsykologisk undersøkelse av mor, som bekrefter en annen alvorlighetsgrad enn tidligere antatt, og ny innsikt i at mor har meget begrenset endringspotensial mht. læring. Barneverntjenesten har hatt tiltak inne nesten kontinuerlig siden 1998. Mor har takket nei til tilbud om økt hjemmehjelp og om hjelp med praktiske gjøremål.

Resultatet av fylkesnemndsbehandlingen

Kommunen ble gitt medhold i sitt forslag til vedtak, og barna tatt under omsorg. Vedtaket var enstemmig.

⁶ FNV-2007-129-OST. Fylkesnemnda for sosiale saker Østfold – vedtak. Dato: 2007-09-21.

5.1.4 Dag Didriksen (sak 42).⁷ Tematikk: Rus og psykisk helse

Barnet, foreldrene og aktuell omsorgsbasis

Familien, som er etnisk norsk, består av Dag som er tre år, mor og far, som Dag bodde bodd sammen med, inntil han ble flyttet fra foreldrene etter akuttvedtak i medhold av barnevernloven § 4-6, annet ledd. Da saken ble behandlet i fylkesnemnda, hadde Dag bodd i beredskapshjem i vel fem måneder.

Bakgrunn for at kommunen fremmet sak

Begge foreldrene har langvarige rusproblemer. Mor også bipolar lidelse type II, som er en manisk / depressiv lidelse. Foreldrene har videre samlivskonflikter som Dag har blitt eksponert for. I praksis er det snakk om en ”av og på” omsorg av Dag.

Kommunen vurderer at foreldrene ikke kan gi Dag den trygghet han har behov for. Dersom han ikke fjernes fra hjemmet, vil han være henvist til en oppvekst i rusmiljø, og det vil være alvorlige mangler ved hans omsorgssituasjon, hevder kommunen. Det må legges til grunn at frivillig tiltak ikke er nok. Mor har allerede mistet omsorgen for en annen sønn pga. rusmisbruk, og det har ikke funnet sted noen avgjørende positiv endring siden forrige sak om omsorgsovertakelse for Dag ble fremmet i 2004.

Når det gjelder hvilke tiltak som realistisk sett vil trenge for å ivareta guttens interesser godt nok, måtte det dreie seg om så omfattende tiltak at hjemmet i praksis ville bli omgjort til en institusjon, med det resultat at Dag ville få en underlig oppvekst.

Resultatet av fylkesnemndsbehandlingen

Kommunen ble gitt medhold i sitt forslag til vedtak, og barnet tatt under omsorg. Vedtaket var enstemmig.

5.1.5 Erica Eriksen (sak 59).⁸ Tematikk: Rus og psykisk helse

Barnet, foreldrene og aktuell omsorgsbasis

Familien, som er etnisk norsk, består av mor, far og Erica (seks år) som bodde sammen frem til

⁷ FNV-2007-17-AGD. Fylkesnemnda for sosiale saker Agder – vedtak. Dato:2007-05-29.

⁸ FNV-2006-108-TEL. Fylkesnemnda for sosiale saker i Telemark – vedtak. Dato:2007-03-23.

sommeren 2003, dvs. frem til Erica var ca. to år. Hun hadde etter den tid kun sporadisk kontakt med far. Erica bodde sammen med mor frem til hun ble akutt plassert etter barnevernloven § 4-6, første ledd, vel fem måneder før saken ble behandlet i fylkesnemnda. Hun ble først plassert på barneverninstitusjon, deretter beredskapshjem for så å bli overført fosterhjem etter samtykke fra mor i medhold av barnevernloven § 4-4, femte ledd.

Bakgrunn for at kommunen fremmet sak

Under hele Ericas oppvekst har det vært mangel på kontinuitet og forutsigbarhet som et barn trenger for å ha nødvendig trygghet og omsorg. Mor har fra før Erica ble født og frem til i dag, vist ustabilitet både med hensyn til psyke, rus og involvering i personer og miljø som er negative for Ericas omsorgssituasjon. Mors problemer har medført store mangler i den omsorgen Erica har fått. Det vises til gjentatte sprekker med hensyn til rus, og til at hun har hatt forhold til kriminelt belastede menn som gjør tilværelsen ustabil både for henne og barnet. Erica har blitt overlatt til seg selv og til andre som følge av mors problemer. Hun har blitt vitne til rus, vold og voksenkonflikter som barn skal skånes fra.

Det har vært satt inn forskjellige hjelpetiltak som mor i perioder har nyttiggjort seg, men det har vist seg over tid at mors problemer er såpass omfattende at tilfredsstillende hjelpetiltak ikke finnes, eller er tilstrekkelige til å sikre Erica forsvarlig omsorg.

Resultatet av fylkesnemndsbehandlingen

Kommunen ble gitt medhold i sitt forslag til vedtak, og barnet tatt under omsorg. Vedtaket var enstemmig.

5.1.6 Fredrik Fredriksen (sak 76).⁹ Tematikk: Alvorlige mangler ved både praktisk og psykologisk omsorg

Barnet, foreldrene og aktuell omsorgsbasis

Familien, som er etnisk norsk, består av Fredrik som er 4 år og mor og far, som er samboende. Fredrik bodde sammen med begge foreldre til han ble akutt plassert i medhold av barnevernloven § 4-6, annet ledd vel 4 ½ måned før fylkesnemndsbehandling fant sted.

⁹ FNV-2006-180-TRO. Fylkesnemnda for sosiale saker i Troms og Finnmark – vedtak. Dato: 2007-02-09.

Bakgrunn for at kommunen fremmet sak

Familiens bolig var preget av omfattende dyrehold og svært dårlige hygieniske forhold, bl.a. hundeeskrementer og søppel inne og ute. Foreldrene har i tillegg store problemer med økonomistyringen. Barnet fremsto som vanskjøttet og understimulert ved tidspunkt for akutt plassering. Etter plassering har det vært en rivende utvikling. Hjelpetiltak vil være nytteløse og foreldrene har heller ikke vært mottakelig for veiledning.

Resultatet av fylkesnemndsbehandlingen

Kommunen ble gitt medhold i sitt forslag til vedtak, og barnet tatt under omsorg. Vedtaket var enstemmig.

5.2 En oppsummering av barnas omsorgsbasis ved tidspunkt for fylkesnemndsbehandling

Av til sammen 11 barn, fra seks familier, bodde tre barn fra en familie hjemme hos sin mor da saken ble behandlet i fylkesnemnda. Disse tre barna ble fortsatt boende hjemme etter fylkesnemndsbehandling, da nemnda ikke fattet vedtak om omsorgsovertakelse. Av de resterende åtte barna i fem familier, var alle åtte barna plassert utenfor hjemmet på tidspunkt for fylkesnemndsbehandling. Tre av disse barna fra to familier ble først akutt plassert, for deretter fortsatt å være plassert etter samtykke fra foreldrene. For de fleste av barna i min undersøkelse var deres situasjon altså slik på vedtakstidspunkt at de allerede hadde blitt flyttet fra sine foreldre, og hadde bodd hos andre enn foreldrene fra tre til 12 måneder på tidspunkt for fylkesnemndsbehandling.

5.3 En oppsummering av resultatene av fylkesnemndsbehandlingen

I fem av de seks familiene ble det fattet vedtak om omsorgsovertakelse for i alt 8 av 11 barn. Kun for tre søsken som bodde hjemme på vedtakstidspunkt, ble det ikke fattet vedtak om omsorgsovertakelse, og barna ble værende hjemme under mors omsorg. I alle sakene var det enstemmig vedtak.

5.4 Nemndas vurdering av trekk og forhold ved barnet

5.4.1 Nemndas vurdering av familien Aghaz

Når det gjelder barna i familien Aghaz, ble det trukket frem ulike trekk ved deres utvikling over tid, bl.a. endring i tilpasning og reaksjonsmønster før og etter farens flytting, der endringer i reaksjonsmønsteret går tydeligs fram når det gjelder det nest yngste barnet Abbas. Sitatet som følger, gjelder de to yngste barna, Abbas som er 12 år og Adele som er 5 år. Barna beskrives slik de oppfattes i skole og barnehage, bl.a. deres følelsesmessige og sosial utvikling og faglig fungering.

Både Abbas og Adele får positive tilbakemeldinger fra skole og barnehage nå. X skole melder at Abbas har forandret seg positivt det siste året. Han har blitt flinkere på skolen, faglig (skårer bedre på tester) og sosialt. Det er sjelden han kommer i konflikter, og han sloss ikke med andre elever slik han gjorde tidligere (...).”

Nemnda vurderer de to yngste barnas utvikling og endringer i Abbas reaksjonsmønster på denne måten:

Barneverntjenesten mener det er en sammenheng mellom Abbas sin positive endring og farens fravær fra familien ifm. soning. Også nemnda finner denne sammenheng sannsynlig. (...). Adele fungerer godt i barnehagen og beskrives derfra som en trygg og harmonisk jente som viser omsorg og empati for de andre barna. Hun er sjelden sint, men sier i fra om hun er uenig i noe. Adele beskrives som positiv og inkluderende og alt fungerer tilfredsstillende i barnehagen (...).”

Den positive utviklingen hos begge barna, for Abbas del en positiv ”snuoperasjon” de siste 12 måneder, kan knyttes i tid til fars fravær i familien og derved fravær av voldsbruk. Opplysningene om barnas positive utvikling blir også senere i vedtaket brukt som bekreftelse på at barna blir tilstrekkelig ivaretatt under mors omsorg alene. Nemnda legger til grunn observasjoner gjort av barnehage og skole.

Når det gjelder storesøster Ada, har nemnda løftet frem følgende observasjon:

Ada var tidligere beskrevet som en skoleflink jente, som nå sliter både faglig og til dels også sosialt. (...). Ada har over år følt problemer på skolen. Hun går 2. år på Y videregående skole, som beskriver at hun har gode evner som hun ikke får uttelling for på grunn av dårlige arbeidsvaner og stort fravær. Ada har tidligere avvist samtalebehandling,

men har nå begynt i samtale hos psykolog.”

Nemnda legger til grunn skolens vurdering der Ada beskrives å ha gode evner, at hun tidligere var skolefink men at hun over lang tid har hatt sosiale og faglige problemer på skole. Hun blir vurdert til å trenge psykologisk ubehandling.

Når det gjelder mulige årsaker til Adas og hennes søskens problemer, der også eldste broren på over 18 år trekkes inn i nemndas vurdering, uttrykkes dette slik:

Nemnda finner at Fars voldsbruk i familien sannsynligvis har vært skadelig for barnas psykiske utvikling. Det er tydeligst for ”den eldste gutten” og Adas del. Det er nærliggende å sette ”den eldste guttens” store atferdsvansker og aggresjonsproblemer i sammenheng med den volden han selv har vært utsatt for.”

Nemnda vurderer det som sannsynlig at det er fars voldsbruk har vært skadelig for barnas psykiske utvikling, og nevner spesielt det eldste barnets atferdsproblemer. Når nemnda beskriver hvordan fars voldsbruk virket inn på barna, trekker de altså frem begrepet *psykologiske utvikling* og synes ved det å hente sin forståelse innenfor utviklingspsykologiske tradisjoner.

Oppsummering

Nemnda foretok individuelle og nyanserte vurdering av alle tre barna, der de beskrev ulike trekk ved deres utvikling og reaksjonsmønster, også når det gjelder eldste sønnen, som ikke var en del av barnevernsaken. Når det gjelder barnas utvikling, vektlegges og beskrives gode utviklingsforløp og forløp som er mer problematiske.

Nemnda følger og sammenlikner barnas tilpasning og reaksjonsmåter over tid, registrerer endringer og vurderer om disse i tid kan knyttes til sentrale hendelser i familien. For denne familien var fars flytting et viktig vendepunkt med opphør av voldsbruk som hadde vart over mange år. Barna viste ulikt reaksjonsmønster både i tiden far bodd sammen med familien og etter at han flyttet. Barna i denne familien reagerte slik sett svært forskjellige og hadde ulike reaksjonsmønstre, det ene barnet viste uavbrutt ”normal” utvikling, det andre viste følelsesmessig problemer, det tredje utagering med sinne og høyt konfliktnivå og det fjerde barnet som aktivt brukte vold mot andre. Når det gjelder ett av barna, ble det registrert en positiv endring i reaksjonsmønster som i tid samsvarte med tidspunkt for fars utflytting. De andre barna viste ikke tegn på endringer i utvikling og/eller reaksjonsmønster.

Utviklingsforløp beskrives og konkretiseres ved eksempler fra hverdagslivet i skole og barnehage, der skoleprestasjoner og samhandlingsmønstre med andre elever blir holdepunkter i vurderingen. Slik sett legger nemnda til grunn observasjoner og vurderinger foretatt av de som samhandler med barna i det daglige, dvs. skole- og barnehagepersonalet. Nemnda benytter videre begreper innenfor en utviklingspsykologisk forståelsesmodell i sin analyse.

5.4.2 Nemndas vurdering av familien Bjerke

Når det gjelder familien Bjerke, og eldste datter Berit på 10 år, viser nemnda til at Berit tar et stort ansvar for praktiske oppgaver i hjemmet, samt ansvar og omsorg for lillesøster Bente på 6 år.

Det vises til at Berit i beredskapshjemmet, har kommet med uttalelser som godtgjør at hun har levd i en svært vanskelig situasjon hjemme hos moren, der hun har måttet være en voksen hjemme, lage mat, vaske og passe/beskytte lillesøsteren Bente. ”

Nemnda fokuserer her på at Berit tar et betydelig ansvar i familien og utfører omsorgsoppgaver barn i vår kultur vanligvis ikke påtar seg, i hvert fall ikke i den utstrekning Berit gjør. Ofte brukes begrepet parentifisering om en slik rolledeling mellom barn og foreldre som nemnda viser til. Bunkholdt og Sandbæk (2008) identifiserer tre former for parentifisering som ofte opptrer i kombinasjon. Det er den første posisjonen som her skal nevnes. Denne posisjonen identifiseres ved at barn har en foreldrerolle overfor egne foreldre. Foreldre mottar i stor grad støtte, omsorg og hjelp fra barnet. Barnet på sin side har ansvar og kontroll i forholdet. Det er denne posisjonen nemnda synes å mene at Berit har overfor sin mor. Hvordan nemnda forstår og vektlegger denne ”rolleforskyvning” i familien og dette trekk hos Berit at hun tar mye ansvar, vises bl.a. ved at nemnda betegner dette som en ”*svært vanskelig situasjon*”.

Nemnda trekker også frem Berits beskrivelse av morens skiftende væremåte og siterer dette slik: ”Hun har også fortalt om en svært skiftende mor som uforklarlig kan hisse seg opp å bli svært sint.”

Hvordan Berit beskrives og oppfattes på ulike arenaer over tid, kommer frem i teksten som følger. Her beskrives nemnda det de oppfatter som konstitusjonelle forhold ved Berit, og hennes utvikling, tilpasning og trivsel før og etter plassering i beredskapshjemmet. Nemnda viser bl.a. til lærerens og beredskapsmors observasjoner og deres sammenlikning og fortolkning av tilpasning og trivsel før og etter plassering. Dette gjengis slik:

Berit framstår som en svært sårbar person. Hennes lærer forklarte i nemnda at hun fra skolestart var en selvusikker jente som gråt mye, og hun hadde vansker med det sosiale i skolesammenheng. Dette har endret seg betraktelig det siste året. Hun virker nå gladere og mer harmonisk. Også beredskapsmor beskrev i nemnda at Berit er blitt en langt friere, tryggere og tøffere jente etter at hun flyttet inn i beredskapsfamilien.”

Nemnda beskriver en jente som viste mange tegn på at det er grunn til bekymring. Berit var trist og lei seg og gled ikke så lett inn i skolemiljøet. Det var lett synlig for skolepersonalet at Berit var i en vanskelig situasjon. Det var tilsvarende tydelige tegn på at Berit opplevde sin hverdag langt bedre etter flytting i beredskapshjem. Både beredskapshjem og skole rapporterte om at Berit var blitt en gladere, mer harmonisk og mindre skjør jente etter plassering i beredskapshjemmet. Nemnda synes å bruke opplysningene om Berits positive utvikling som en bekreftelse på at hun profiterte på en hverdag med mindre forpliktelser, som vi må gå ut fra er situasjonen hennes i beredskapshjemmet. Og at hun profiterer på en forutsigbar og trygg hjemmesituasjon, som man også må forutsette at livet i beredskapshjemmet innebærer. Slik jeg oppfatter det, er disse opplysningene av stor betydning og vektlegges av nemnda i deres beslutning, sammen med andre vesentlige momenter i saken.

Når det gjelder Berits yngre søster Bente, heter det som følger i vedtaksteksten: ”Bente er beskrevet som en jente som er vanskeligere ”å lese” enn søsteren. Hun synes å ha vanskelig for å vise følelser og fremstår som mer robust enn henne. Beredskapsmor beskrev for øvrig Bente som en blid og glad jente.”

I nemndas omtale av Bente som ”vanskeligere å lese”, kan det ligge til grunn en forståelsesmåte som at hun er litt lukket og ikke ønsker eller evner å vise hvordan hun opplever sin situasjon og hvordan hun egentlig har det. Det kan også være uttrykk for at dette er hennes ”naturlige” utviklingsforløp og ikke avvik eller følelsesmessige problemer. Hun har greid å tilpasse seg til forholdene hjemme og fortsatte en god tilpasning i beredskapshjemmet.

Nemnda sier, når det gjelde begge barna, i sin diskusjon av samvær og mors uteblivelse fra de oppsatte samvær: ”Begge barna, om på hver sin måte, har gitt uttrykk for fortvilelse i forbindelse med moren uteblir og de bekymrer seg for henne.” Begge barna viser her det reaksjonsmønster at de bekymrer seg for moren når hun uteblir fra avtalte samvær.

Oppsummering

Nemnda foretok en individuell og nyansert vurdering av begge barna. Når det gjelder det yngste barnet, er beskrivelser og vurderinger kortfattet og avgrenset. Nemnda fremhever likevel viktige sider og trekk ved henne og hennes situasjon. Det gis en mer omfattende beskrivelse og vurdering av det eldste barnet.

Barna beskrives på ulike arenaer over tid når det gjelder deres utvikling, tilpasning og reaksjonsmønstre. Også konstitusjonelle forhold ved barna trekkes frem som at den eldste er sårbar og den yngste robust. Det fokuseres på de endringer som er registret i barnas tilpasning og reaksjonsmønster etter flytting til beredskapshjem, der særlig det eldste barnet viser endring - for henne blir flyttingen et positivt vendepunkt i utviklingen. Det yngste barnet fortsetter sin tilsynelatende ”normale” utvikling. Når det gjelder den eldste jentas situasjon i tiden hun bodde hjemme hos mor, viste hun et reaksjonsmønster ved å ta mye ansvar for praktiske gjøremål, pass og stell av lillesøster fordi situasjonen krevde det.

Det er den eldste jentas lærer samt barnas beredskapshjemsforeldres observasjoner og vurderinger som hovedsakelig legges til grunn nemndas analyse av barna.

5.4.3 Nemndas vurdering av familien Christensen

Nemnda beskriver sin oppgave slik når det gjelder vurdering av barnas situasjon: ”Fylkesnemndas første oppgave er å kartlegge omsorgsbehovene til hvert enkelt barn, for dernest å prøve behovene opp mot foreldrenes evne til å ivareta dem.”

Nemnda gjør rede for fremgangsmåte i sin skjønnsvurdering, som de oppfatter består av kartlegging av det enkelte barn for så å se om det er samsvar mellom barns behov og omsorgsmiljøets forutsetninger – dvs. om mor vurderes å kunne dekke barnas behov på en tilfredsstillende måte.

Når det gjelder det eldste barnet Christine, beskrives resultatet av kartleggingsarbeidet slik når det gjelder hennes utvikling over tid, bl.a. hennes reaksjonsmønster etter morens sykdom, samt forholdet til moren:

Christine på 14 ½ år skal begynne i 10. klasse høsten 2007. Christine er den eldste av barna, og tidligere i hennes oppvekst var hun den som vekket minst bekymring fra hjelpeapparatets side. Hun fremstår som meget knyttet til moren, og siden moren ble syk i 2002 har hun vært svært behjelpelig i hjemmet. (...) og bekymrer seg for morens helse. ”

Som vi ser, fremhever nemnda en utvikling hos Christine fra å vekke *minst bekymring* i søskenflokket til at det fremsettes bekymring fra hjelpeapparatets side. Det knyttes en sammenlikning mellom *før* og *etter* mors sykdom mht. til en endring i Christines adferd, der hun etter at mor ble syk, viser et reaksjonsmønster ved å bli *svært behjelpelig i hjemmet* fordi situasjonen i hjemmet har endret seg og de nye forhold krever det.

Christines kognitive forutsetninger og læringsproblemer ble kartlagt av PPT, og lyder slik: ”En ny utredning gjort av PPT i 2007 indikerer at Christine har betydelig større problemer med innlæring og med begrepsforståelse enn det som omgivelsene har vært klar over. Hun fungerer under normalområdet når det gjelder språk. Hun har rett til spesialundervisning.” Vi ser at nemnda, via dokumentasjon fra PPT, fremhever Christines evnemessige forutsetninger og vansker. Det kan være slik at nemnda ved dette er opptatt av å finne ut av hvilke problemer hos Christine som kan tilskrives en vanskelig livssituasjon, og hva som må sorteres ut som spesifikke læringsvansker og vansker av annen karakter, men dette uttrykkes ikke eksplisitt. Erfaringsmessig er det slik at barn i vanskelige livssituasjoner ofte får konsentrasjonsproblemer, noe som kan virke inn på læring av nye ferdigheter og generelt være et forhold som virker inn på læring. Christine har også tilpasningsproblemer i skolen og stort fravær. Dette beskrives slik:

I løpet av 9-klasse ble Christines kognitive vansker og trivsel på skolen tydeligere enn før. Hun har hatt stort fravær og har gitt uttrykk for at hun ikke vil på skolen. Fraværet fortsatte etter plasseringen hos tidligere besøkshjem, men da slik at hun kom tidsnok på skolen, men gikk fra timene uten å komme tilbake.”

Hjelpeapparatet var bekymret for Christine knyttet til bl.a. ulike symptomer som selvskadning og spisevansker. Disse symptomer kan knyttes til følelsesmessig stress og/eller en vanskelig livssituasjon, og vi ser at det har vært gjort ulike forsøk over lang tid på å henvise Christine slik at hun kunne få adekvat hjelp

Christine har blitt henvist til BUP i hhv. 1999, 2002, 2003, 2006 og 2007. Det er kjent at Christine har drevet med en del selvskadning, risping. Det har vært indikasjoner på spisevansker i perioder. Den siste utredningen som foreligger konkluderer med at Christine har sammensatte vansker og bør utredes nærmere bl.a. for en mulig ADHD. Christine har

ønsket å ha samtaler med en psykolog og har nå begynt hos en privatpraktiserende psykolog som hun selv har valgt.”

Nemnda konkluderer slik når det gjelder Christines situasjon: ”Fylkenemnda finner det dokumentert at Christine er ei jente med særlige behov som trenger tett oppfølging, struktur og grenser, og for øvrig konstruktiv, oppbyggende veiledning og omsorg fra sine daglige omsorgspersoner.”

Når det gjelder mellomste bror Christian, beskriver nemnda noen karakteristiske trekk ved han slik:

Christian på 13 ½ år fremstår for fylkesnemnda som et fremmelig barn som har påtatt seg å ”ordne opp” i livets vansker. Det ble nevnt ved flere anledninger at når Christian er misfornøyd med en beslutning eller hendelse, går han til beslutningstakeren og krever en endring. Eksempler er at Christian oppsøkte barneverntjenesten når han ble akutt plassert utenfor hjemmet og forlangte å bli sendt hjem igjen. Han gikk også til lærer og klagde over plasseringen. Han ringte til sin far i 2005 og klagde over at far ikke fulgte opp han selv eller søsknene med jule- og fødselsdagsgaver. Han truet ved den anledning faren med at han skulle komme og drepe ham. Christian ga overfor talspersonen uttrykk for at han ønsket å treffe faren for å ”fortelle han hvor skapet skulle stå” dvs. for å fortelle faren hvordan han skulle te seg (...).”

Christians reaksjonsmønster viser at han forsøker å ta ansvar og få ordne opp etter at moren ble syk, selv om metodene han bruker ikke alltid er like konstruktive og hensiktsmessige. Også i avsnittet som følger fremhever nemnda Christians ansvarsfølelse for søsken og moren: ”Christian har påtatt seg en voksenrolle i familien, det er han som forsøker å ordne med at de tre søsknene skal være på samvær med mor samtidig, og det er han som unnskylder rotet hjemme.”

Andre trekk ved Christian beskrives i vedtaksteksten slik:

Christian er i likhet med Christine svært bekymret for morens helse. Det er flere eksempler på at han ikke vil være med på ellers svært tiltrekkende aktiviteter hvis det innebærer at han ikke vil være tilgjengelig for mor. Han sover med mobilen på rett ved siden av sengen slik at mor alltid kan nå han.

Samtidig som han har de nevnte trekk i sin væremåte, sliter Christian på skolen. I 2001 hadde han skolevegring. Til høsten skal han begynne i 8. klasse. Han har et klart behov for hjelp og tett oppfølging med lekser.”

Her ser vi at nemnda igjen fremhever det trekk ved Christian at han viser bekymring for morens helse og at han viser ansvarlighet i forhold til å forsøke å stille opp for henne dersom hun skulle trenge ham. Også Christian, i likhet med storesøster, sliter i skolesammenheng og det ble fra skolens side rapportert om skolevegring og oppfølgingsbehov.

Nemndas konklusjon når det gjelder Christian lyder slik: ”Fylkesnemnda finner det dokumentert at Christian er en gutt med særlige behov som stiller ekstraordinære krav til de som skal ivareta hans behov i det daglige.” Nemnda konkluderer som vi ser med at Christian har behov for særlig god og tilrettelagt omsorg og oppfølging.

Når det gjelder yngste barnet i familien, Christoffer, fremhever nemnda dette:

Christoffer på 12 ½ år er yngst av de tre barna som kom til verden i løpet av bare to år. Christoffer har lent seg mye mot storebroren Christian under oppveksten, og har hatt store problemer med å uttrykke egne meninger eller ta egne beslutninger – selv i bagatellmessige spørsmål. Ifølge hans fosterfar har han kommet seg en del i den forbindelse nå som han ikke bor i det samme hjemmet som Christian gjør. I hjemmet fremstår Christoffer som blid og med godt humør, som en omgjengelig gutt. Han er godt likt blant jevnaldrende i nabolaget. På skolen derimot er Christoffer et uromoment og det har kommet klager fra barn og fra foresatte om at han plager andre i friminuttene og på skoleveien. I skolegården fremstår Christoffer som en gutt som oppsøker trøbbel og som er fiksert på våpen og på vold.”

Nemnda beskriver her Christoffers utvikling over tid. Trekk ved Christoffer er at han er heller uselvstendig og at han i liten grad gir uttrykk for egne meninger. Det er også et trekk ved Christoffer at han har store problemer med å ta egne beslutninger. I fosterhjemmet viser han trivsel og godt humør og oppfattes som en blid og en omgjengelig gutt. Han er godt likt i nabolaget. I kontrast til disse trekk beskrives han innenfor skolesammenheng som et uromoment, en som plager medelever, en som oppsøker trøbbel og er fokusert på våpen. Nemndas konklusjon når det gjelder Christoffer, er at han har særlige behov. Konklusjonen lyder slik: ”Fylkesnemnda finner det dokumentert at også Christoffer er en gutt med særlige behov som vil stille ekstraordinære krav til omsorgsgiverne sine.”

Når det gjelder alle barna i familien, konkluderer nemnda avslutningsvis slik:

Slik nemnda ser det har Christian et for stort ansvar for morens helse og for ivaretagelse av familien. Skal han bo hos mor, vil dette ansvaret forbli plassert hos han. Verken han eller Christoffer vil få den oppfølgingen bl.a. med leksehjelp som de har behov for. Christoffer

trenger ekstra omsorg pga. økende atferdsproblemer på skolen.

Som konklusjon finner fylkesnemnda at vilkårene i § 4-12 a) jfr. også 2. ledd er oppfylt og at det er til beste for Christine, Christian og Christoffer at omsorgen for dem overtas av NN kommune.”

Oppsummering

Nemnda foretok individuelle, omfattede og nyanserte vurdering av alle tre barna i familien.

Barnas utvikling og reaksjonsmønster før og etter mors sykdom ble belyst, og det ble vist til at de to eldste barna tok mye ansvar i situasjonen som oppsto etter mors sykdom og viste mye bekymring for moren. Når det gjaldt barns tilpasning og reaksjonsmønster i tilknytning til skole og fritid, ble de to eldste barnas mistrivsel, skolevegring og fravær fremhevet som et alvorlig problem for dem. Også tilpasning og reaksjonsmønster i tilknytning til og i tiden etter plassering ble belyst. Den yngste viste et annet reaksjonsmønster enn de to eldste.

Det beskrives både trekk som er bekymringsfulle og trekk som er av positiv karakter. En ser altså også i denne saken ulik problematikk og reaksjonsmønster hos barn i samme familie der barna har like oppvekstbetingelser. Nemnda synes å feste lit til personer som samhandler med barna i det daglige som skolepersonell og beredskapshjem, og deres beskrivelse og fortolkning av barna.

5.4.4 Nemndas vurdering av familien Didriksen

Familien Didriksen, inklusive sønnen Dag på tre år, var i en periode på ni måneder innlagt i institusjon for foreldre og barn. Institusjonens vurdering av Dags situasjon og utvikling ble fremlagt i nemnda ved vitneførsel fra institusjonens psykolog. I sitatet som følger gjengis den delen av psykologens vitneprov som omhandler barnet. Psykologen forklarte seg i tillegg om foreldrene fungering, deres samspill med barnet og samspillet foreldrene imellom bl.a. at det var et høyt konfliktnivå mellom foreldrene som barnet reagerte på, noe det refereres til i sitatet som følger: ”Dag ble oppfattet å være meget følsom for slike konflikter og reagerte på dem ved å bli stille og tilbaketrukket. Tilsvarende varhet hos Dag for sinnsstemninger og psykisk fungering hos omsorgspersonene er for øvrig lagt merke til av beredskapshjemmet etter akutt plassering 12.12.06.” Sitatet inneholder den totale beskrivelse og vurdering av barnet som gjengis i nemndas vedtak. For øvrig gis det opplysninger knyttet til barnet mer indirekte gjennom nemndas vurdering av foreldrene, konsekvenser foreldrenes problemer hadde for barnet, vurdering av foreldrenes omsorgsevne opp mot sentrale behov hos barnet osv.

Når det gjelder trekk ved barnet som særlig fremheves, ser vi at Dag beskrives som *meget følsom for konflikter*, og det opplyses i psykologens vitneprov når det gjelder foreldrene, at det er mange konflikter mellom dem. Dags reaksjonsmønster på foreldrenes konflikter fremheves også, og Dag har som vi ser, en klar tilbøyelighet til å *bli stille og tilbaketrukket*. Nemnda viser videre til observasjoner fra beredskapshjemmet, der de har registrert en tilsvarende *varhet* hos Dag for *sinnstemninger og psykisk fungering hos omsorgspersonene*. Nemnda gir her et bilde av Dag som sårbar og at han reagerer raskt og negativt når han på nytt opplever belastninger han tidligere har vært utsatt for, eller trekk som minner om disse erfaringene. Når det gjelder nemndas vurdering av Dags behov, og hvorvidt foreldrene vil kunne dekke behovene, sier nemnda: ”Med tanke på å gi Dag forsvarlig omsorg, bl.a. i form av psykisk og emosjonell trygghet gjennom en stabil og forutsigbar hverdag, er foreldrenes beskrevne rusproblemer i seg selv svært bekymringsfullt.”

Foreldrenes problemområder, bl.a. rusmisbruket, blir her beskrevet som et svært bekymringsfullt forhold. De behov nemnda skisserer at Dag har, er lite forenlig med en hverdag preget av foreldres rusmisbruk og de uheldige forhold som ofte følger i kjølvannet av et liv med rusmisbruk.

Oppsummering

Nemnda foretok en nyansert vurdering av Dags situasjon og behov, der de beskrev hans utvikling, tilpasning, reaksjonsmønster og konstitusjonelle forhold. Dag vurderes å være svært følsom for konflikter og har tilbøyelighet til å bli stille og tilbaketrukket når han opplever konflikter. Hans varhet for sinnstemninger og psykisk fungering hos omsorgspersonene er trekk og forhold ved barnet som nemnda både fremhever og vektlegger. Nemnda legger til grunn opplysninger av barnet fra fagfolk som over tid har hatt daglig eller hyppig kontakt med barnet og foreldrene som ansatte på institusjonen der familien var innlagt, samt Dags beredskapshjem der han ble plassert.

5.4.5 Nemndas vurdering av familien Eriksen

Nemnda beskriver noen trekk ved Erica (seks år): ”Erica beskrives som et barn som fungerer godt innenfor normalområdet på alle kjente områder. Hun beskrives som et barn med mange muligheter og ressurser. Hun virker robust og tilpassningsdyktig. Hun er viljesterk og har behov for god styring og ledelse fra voksne.”

Nemnda bruker begrep som *robust, tilpasningsdyktig og viljesterk*. Og det legges vekt på at hun har behov for voksenledelse. Det er altså en positiv ladet beskrivelse som viser til at Erica utvikler seg godt på de fleste områdene. Nemnda understreker Ericas ressurser og positive utvikling og peker på at dette er på tross av en vanskelig livssituasjon. I sitatet som følger beskrives de belastninger Erica har hatt i sin oppvekst og hennes reaksjon på siste flytting.

Det er på det rene at Erica har vært utsatt for rus under svangerskapet. Hun har levd et meget turbulent liv, med mange flyttinger og mange skiftende omsorgsgivere, selv om moren har vært hovedpersonen for henne. Hun har vært direkte og indirekte vitne til vold og konflikter mellom foreldrene. Det er og har vært store konflikter i hennes nærmeste familie på begge sider. *Ved siste overføring til fosterhjem, ga hun uttrykk for psykosomatiske plager i forbindelse med å måtte flytte så mye.*” (Min utheving).

Nemnda gir oss her innblikk i det som må ha vært en svært belastende situasjon å leve i for ei lita jente. Hun viste psykosomatiske reaksjoner ved siste plassering, som var én i rekken av mange flyttinger i løpet av Ericas korte liv. Morens viktige rolle i Ericas liv understrekes. Erica ble tatt under omsorg selv om hun utviklingsmessig hadde greid seg bra under svært ugunstige oppvekstforhold og til tross for at hun var tilpasningsdyktig og robust.

Oppsummering

Nemnda foretar en nyansert vurdering av barnets situasjon med fokus på utviklingen og resultatet av utviklingsforløpet, barnets konstitusjon og tilpasningsevne. Til tross for en oppvekst preget av mange belastninger viser hun en normalutvikling. Nemnda beskrives også barnets reaksjonsmønster på den siste flyttingen, der hun viser psykosomatisk reaksjon. Det er også fokus på viktigheten av relasjonen til moren.

5.4.6 Nemndas vurdering av familien Fredriksen

Når det gjelder Fredrik på fire år, beskrives hans utvikling etter plassering og nemnda fortolkning av utviklingen i etterkant slik: ”Det har vært en rivende utvikling etter plassering, noe som tyder på at det er hans omsorgsbetingelser som har medført at han har hatt en normal utvikling i forhold til alder.”

Fredriks utvikling, hans reaksjonsmønster og behov fremover blir beskrevet slik:

Fredrik fremstår likevel i dag som et barn med store og særlige omsorgsbehov. Han er

beskrevet som umoden, understimulert og unaturlig opptatt av kontroll og forutsigbarhet. Psykolog H skriver i sin rapport av 10.11.06 at Fredrik har behov for betydelig tilrettelegging for læring og utvikling i tiden fremover.”

I beskrivelsen av Fredriks bruker nemnda bl.a. begrep som umoden, understimulert, unaturlig opptatthet av kontroll og forutsigbarhet. Slik sett blir disse sider ved hans utvikling spesielt fremhevet og bekrefter bl.a. en utviklingsmessig forsinkelse og et spesielt reaksjonsmønster. Han er, sier nemnda, et barn med spesielle behov. Nemnda beskriver i et avsnitt, som ikke gjengis i denne sammenheng, svært spesielle sider ved hans oppvekstbetingelser hjemme hos foreldrene. Han har flyttet mange ganger sammen med foreldrene. Hjemmet har vært preget av kaos, urenslighet, mangler på daglige rutiner som matstell etc.

Fredrik levde i en kontekst der det var svært dårlige betingelser på essensielt viktige områder; daglige rutiner som matstell, hygiene, orden og struktur. Dette var alvorlig svikt på basisområder. En hverdag med liten grad av regelmessighet gir dårlige forutsetninger for trygghet, stimulering og læring. Det synes å være en naturlig reaksjon på livsbetingelsene at Fredrik har utviklet et reaksjonsmønster der han er unaturlig opptatt av kontroll og forutsigbarhet, og at han henger etter utviklingsmessig. Det er ikke tvil om at nemnda legger betydelig vekt på de konsekvenser de dårlige omsorgsbetingelsene har hatt for Fredriks utvikling, noe som fremheves i deres slutning. Det som også fremheves i slutningen, er nemndas forståelse av at Fredrik har forutsetninger og ressurser når det legges til rette for stimulering og læring. Deler av slutningen lyder slik: ”Fredrik fremstår som en ivrig og lærevillig gutt, og nemnda anser det sannsynlig at han vil kunne klare å ta igjen det forsømte under gode betingelser. Det er derfor også helt klart til hans beste at omsorgen overtas av Y kommune.”

Nemndas konklusjon lyder slik:

Det vil etter nemndas syn være en stor oppgave å gi Fredrik tilfredsstillende omsorg slik at han kan ta igjen det forsømte i størst mulig grad. Slik foreldrene fremstår i dag, er nemnda av den oppfatning at de ikke vil klare å gi Fredrik forsvarlig omsorg ut fra hans omsorgsbehov.

Det finnes etter nemndas syn heller ikke tilgjengelige hjelpetiltak som kan gi forsvarlig omsorg samtidig som Fredrik bor sammen med foreldrene. Foreldrene har over tid mottatt råd og veiledning, og det er forsøkt iverksatt tiltaksplaner og hjelpetiltak. Dette har vist seg nytteløst, og nemnda er av den klare oppfatning at heller ikke andre tiltak mot hjemmet vil kunne avhjelpe situasjonen.”

Oppsummering

Nemnda foretar en omfattende og nyansert vurdering av barnets situasjon og behov. Nemnda beskriver Fredriks utvikling og den forsinkelse som kommer til syne da han akutt plasseres. Fredrik er umoden og understimulert og hans reaksjonsmønster vurderes å henge sammen med belastninger og dårlig behovsdekning, bl.a. unaturlig opptatthet av kontroll og forutsigbarhet. Nemnda beskriver også det positive utviklingsforløpet som fant sted som en følge av plasseringen. Plasseringen var for ham et positivt vendepunkt i utvikling.

Nemnda har videre fokus på hvilke omsorgsbehov barnet har som må dekkes for at han kan hente igjen det tapte i utvikling, dvs. hva slags omsorgsbetingelser han må ha fremover, bl.a. at miljøet må legge til rette for læring. Nemnda fremhever også guttens forutsetninger, at han er motivert for ny læring og hans utviklingsmuligheter dersom han gis gode nok betingelser fremover. Nemnda har slik sett både fokus mot den problematiske fortid, men også de mulighet som knytter seg til fremtid og guttens gode evnemessige forutsetninger samt hans motivasjon for læring. Nemnda legger særlig vekt på de opplysninger og vurderinger beredskapshjemmet og psykologen som har utredet ham, gir.

5.5 Nemndas vektlegging av trekk og forhold ved foreldrene

5.5.1 Nemndas vurdering av familien Aghaz

I avsnittet som følger legger nemnda til grunn en sakkyndige psykologs beskrivelser og vurderinger knyttet til av fars voldsbruk mot familiemedlemmer, gjentakelsesfare og hvor lenge volden har pågått:

På bakgrunn av forklaring fra sakkyndig vitne psykolog 1 legger nemnda til grunn at den voldsbruken som Far er dømt for, anses som høygradig vold, som det er knyttet høy gjentakelsesfare til. Det forhold at volden har foregått jevnlig over en så lang periode som 10 år, overfor flere familiemedlemmer, og også mot barna når de var små, skjedd i det skjulte og kontrollert i den forstand at det ikke er andre til stede, innebærer en reell og høy fare for gjentakelse (...).”

I avsnittet gis beskrivelse av hvordan volden utøves i det skjulte, hvor lenge den har pågått, at far utøver vold mot både store og små familiemedlemmer. Gjentakelsesfaren vurderes. Også behandlingsperspektivet trekkes inn i nemndas resonnement, og deres syn på hva som skal til for

at behandling lykkes, trekkes også frem.

Nemnda finner det lite sannsynlig at Far vil klare å avstå fra reell voldsutøvelse mot familien i fremtiden, uten individuell behandling over tid. En forutsetning at eventuell behandling skal ha noen virkning, er at vedkommende erkjenner å ha problemer som en trenger behandling for. Far benekter enhver voldsbruk, og mener han ikke trenger det sinnemestringskurset, som han likevel har meldt seg på.”

Nemnda synes ikke å være særlig optimistisk mht. om far greier å avstå fra voldsutøvelse fremover. I sin vurdering trekker nemnda inn behandlingsperspektivet og muligheten for å lykkes med behandling. Her påpekes forutsetninger som må være til stede for at behandling kan gi resultat. Nemndas forståelse er at fars benektning av voldsbruk og manglende erkjennelse peker mot at behandling vil være nytteløs.

Nemnda uttrykker at de underveis i sin drøfting var sterkt i tvil mht. hva som var barnas beste i denne saken. Når det gjelder mor, poengteres bl.a.: ”Barneverntjenesten har ikke hatt noen innvendinger mot mors omsorgsevne isolert sett, men konkretisert omsorgsmanglene til mors ambivalens til far.”

Det er *mors ambivalens til far* som er det trekk hos mor som kommunen bruker som begrunnelse for det de mener er omsorgsmanglene hos mor. Det er slik sett et spesielt fokus når det gjelder vurdering av mors omsorgsevne.

Oppsummering

Nemnda trekker frem trekk og forhold ved foreldrene som får konsekvenser for deres omsorgsutøvelse. Nemnda beskriver det trekk ved far at han har stor tilbøyelighet til å bruke vold og fokuserer på sentrale sider ved fars voldsbruk. Gjentakelsesfare var et særlig viktig moment nemnda trakk frem sammen med fars benektning og reell manglende motivasjon for hjelp.

Når det gjelder mor, er kommunes bekymring konkretisert til hennes ambivalens til far. Nemnda synes imidlertid ikke å finne at dette trekk hos henne utgjorde en alvorlig svikt i hennes omsorgsevne overfor barna. Tvert i mot vurderes mor til å ha tilstrekkelig omsorgsevne. Nemnda fokuserer på og trekker frem forhold ved foreldrene og vurderer disse opp mot konsekvenser disse får for omsorgsutøvelse.

Nemndas dilemma er, når de skal avgjøre om barna skal tas under omsorg, at far på det aktuelle tidspunktet ikke bor sammen med sin familie, men at det er liten garanti for at han ikke flyttet tilbake etter avsluttet soning. At far ikke bor sammen med familien, kan igjen knyttes opp mot to ulike hendelser: Foreldrene er formelt separert og far soner en dom for vold. Det forhold at far faktisk sett ikke bor sammen med sin familie på tidspunkt for nemnds behandling, samt at mor ble vurdert til å ha tilfredsstillende omsorgskvaliteter, var begrunnelsen for at nemnda ikke gikk til det skritt å overta omsorgen for de tre barna. Det var ikke ”nødvendig” å overta omsorgen på daværende tidspunkt.

5.5.2 Nemndas vurdering av familien Bjerke

Når det gjelder mor i familien Bjerke, skisserer nemnda noen av morens egne oppveksterfaringer, før en omfattende og konkret gjennomgang av morens rushistorie presenteres. Beskrivelse av hennes psykiske helse og problematikk presenteres parallelt. Et utdrag av oppvekst- og rushistorie samt helseproblematikk lyder slik:

Det fremgår av saken at mor har hatt en vanskelig oppvekst hos sin mor, som enebarn og uten kontakt med sin far. Hun flyttet ut av hjemmet da hun var 16 år gammel. Det fremgår videre at Mor begynte med rusmidler da hun var 14-15 år gammel. Hun har fortalt at hun ble innlagt og pumpet ved to anledninger, første gang da hun var 16 år gammel. Hun ruset seg på hasj, valium, halcion, rivotril og stesolid. Hun skal også ha prøvd fleinsopp og sniffing av ligtherbensin. Hun prøvde også å sniffe amfetamin som 18 åring. Som 19 åring satte hun amfetamin i sprøyteform.”

Nemnda beskriver her det trekk ved mor at hun begynte og ruse seg i tidlig alder, var eksperimenterende og lite diskriminerende på hvilke rusmidler hun fikk i seg, sannsynligvis også mengde og blanding. Det beskrives også en eskalering mot tyngre stoffer; fra hasj til amfetamin i sprøyteform. Nemnda fremhever videre: ”Mor var, i følge rapporten fra S Foreldre og Barn Senter, ruset den dagen hun ble innlagt på senteret i januar 1997, på amfetamin og tabletter. Hun opplyste da at det var andre gang hun ruset seg etter at hun ble gravid (...).”

I sitatet over bringer nemnda inn opplysninger om mors ufødte barn ved beskrivelse av at mor var gravid, og at hun hadde ruset seg under svangerskapet. Nemnda gir i neste avsnitt beskrivelse av mors gjennomføring av utdanning og kortvarige inntreden i arbeidslivet. Et nytt moment i mors historie introduseres i nemndas redegjørelse. ”Under oppholdet på S. Foreldre og Barn Senter begynte Mor på videregående skole. (...). Etter utskrivning fortsatte hun og utdanne seg. Våren

2006 var hun ferdig utdannet og fikk jobb ved H. Universitetssykehus. Hun ble imidlertid etter kort tid, i september måned, innlagt ved psykiatrisk sykehus (...). ”

I mors forklaring på tilbakefall til rusmisbruk står uheldige og belastende omstendigheter og psykisk smerte sentralt.

Mor forklarer i nemnda at hun begynte å ruse seg igjen, på tablettene våren 2003. Hun hadde da mistet moren sin, og hun fikk smertestillende tablettene av lege etter et ribbensbrudd. Hun opplevde at tablettene hjalp henne også i forhold til hennes psykiske vansker, og inntak av illegale tablettene økte gradvis. Etter dette synes rusingen å ha tiltatt (...). Rusing førte til at hun på nytt ble tvangsinnlagt, på S. Sykehus i midten av desember 2006.”

Om morens rushistorie fokuseres det videre på disse opplysningene: ” I månedsskifte januar/februar ble hun utskrevet fra S. Psyk. sykehus pga. rusing. Etter utskrivning foreligger det en rekke meldinger der mor er pågrepet med narkotika. I tillegg fremgår det av tilsynsrapportene at hun under flere samvær er blitt opplevd som ruset. I nemnda innrømmet mor at hun i dag inntar det hun får tak i av rusmidler, herunder heroin ved sprøyter.”

Denne beskrivelsen i nemndsvedtaket synes å være en beskrivelse av en person som har mistet kontrollen og ruser seg nokså hemningsløs på det som er tilgjengelig av rusmidler. Mors oppfattelse av situasjonen synes å være en annen. Mor har behov for behandling for sine psykiske plager – ikke for rusmisbruk, et perspektiv som ikke deles av de som behandler henne. Nemnda beskriver det slik:

Mor uttale videre at hun ikke tar rusmidler for å ruse seg, men som egenmedisinering i forhold til den psykiske smerten hun føler på. Hun ønsker seg poliklinisk behandling for sine psykiske problem, ikke rusbehandling, i det hun mener det er de psykiske vanskene som er hennes hovedproblem. Dette har hun ikke fått gehør for verken av sin fastlege eller på S.psyk.sykehus.”

Nemnda henleder oppmerksomheten på at det er et trekk ved mor at hun ikke vil ha hovedfokus ved sitt rusmisbruk og starte behandlingen der, for det er de psykiske problemene som er i forgrunn og må behandles, slik mor ser det. Hun får lite støtte på dette syn. I forbindelse med innleggelsen psykiatrisk avdeling i november 2006 beskrives et adferdsmønster som var lite forenlig med diagnosen alvorlig depresjon som hun hadde ved innleggelsen. Dette lyder slik:

Hennes fungering passet imidlertid ikke helt med dette (...). Hun hadde store

humørsvingninger, med utagering dersom hun ikke fikk det som hun ville, og var vanskelig å styre. Bl.a. måtte et par samvær med barna stoppes da hun ble svært dårlig etter at det ble klart at hun ikke fikk samvær så mange timer som hun selv ønsket. Hennes rusatferd gjorde det imidlertid ikke mulig å stille andre diagnoser, som for eksempel personlighetsdiagnoser. Hun arrangerte fester på avdelingen, noe som førte til utskrivning.”

Mor beskrives som mer utagerende enn deprimert i ovennevnte avsnitt, men var altså innlagt i forbindelse med diagnosen depresjon. Atferden ble betegnet som rusrelatert. Vi ser at også barna trekkes inn i beskrivelsen av mors fungering. To samvær måtte avbrytes på grunn av mors dårlige fungering. Når det gjelder øvrige opplysninger om mor i vedtaksteksten, går det fram at mor ikke ønsker avrusning og at hun får avslag på videre behandling med begrunnelse i at behandling for hennes psykiske problemer ikke kunne skje etter hensikt før hun hadde fått hjelp med sitt rusproblem. Mors manglende innsikt i eget rusmisbruk og de konsekvenser misbruket hadde for henne og barna, blir tydelig understreket i vedtaksteksten.

I nemndas konklusjon uttrykkes dette: ” (...) slik nemnda vurderer de vansker hun sliter med, bl.a. hennes samlede rusmisbruk som har vart over en årrekke, synes det lite realistisk at hun kan være klar til å ta imot barna på flere år.” Barna blir tatt under omsorg i et enstemmig vedtak i fylkesnemnda, og mors problematikk som hadde vart over lang tid, ble tillagt stor vekt i beslutningen.

Oppsummering

Nemnda foretok en grundig og nyansert vurdering mor og hennes situasjon og hennes forutsetninger for utøvelse av omsorg. Mors vanskelige oppveksthistorie trekkes frem. Det samme gjør hennes historie i forhold til rus og psykisk helse, der beskrivelsene er svært konkrete og detaljerte. Mors rusproblematikk syntes å ha en stor og sentral plass i hennes liv gjennom mange år, et forhold som nemnda la avgjørende vekt på i sin beslutning. Nemnda beskriver de trekk og forhold ved mor som rammer hennes evne til å gi barna tilstrekkelig omsorg, og som får svært uheldige konsekvenser for barna.

5.5.3 Nemndas vurdering av familien Christensen

Når det gjelder alle tre barna i familien Christensen, konkluderer nemnda slik når det gjelder barnas situasjon og de utfordringer mor står overfor i omsorgen av dem: ”*Det fremstår for*

fylkesnemnda som tydelig (min utheving) at mor ikke vil klare å dekke behovene til tre tenåringsbarn som hver for seg stiller ekstraordinære krav til oppfølging.”

Fylkesnemnda viser bl.a. til denne bakgrunn for sin beslutning:

Fylkesnemnda er ikke i tvil om at mor er glad i barna sine, og at barna er glad i sin mor. Mor ønsker utvilsomt det beste for barna sine, men hun evner ikke å kunne ivareta barna på en god nok måte. Jfr. mors partsforklaring for fylkesnemnda, klarer ikke mor å oppfatte at omsorgen ikke er tilfredsstillende. Hun tror at det er rutiner for måltider, for innetider, for leggetider, osv. uten at dette stemmer. Hun tror at hun har ordnet med matpakke når det likevel ikke har skjedd og hun ser ikke rotet i hjemmet eller skitne kopper på kjøkkenet som andre ville ha reagert på. Det som andre kan oppleve som likegyldighet fra mors side, er det vel så sannsynlig å vurdere som en del av skaden som hun har fått.”

Her blir svikt og mangler i dagliglivet hos familien konkretisert. I fremstillingen understrekes at mor ikke kan bebreides for manglene. Hun ønsker å ivareta barna og den praktiske omsorgen rundt dem og tror at omsorgen er god nok. Nemnda uttrykker seg videre slik med mht. barns særlige behov for god omsorg:

Det fremstår for fylkesnemnda som tydelig at mor ikke vil klare å dekke behovene til tre tenåringsbarn som hver for seg stiller ekstraordinære krav til oppfølging. Fylkesnemnda finner det dokumentert at ”Mor” ikke har maktet å gi barna sine tilstrekkelig god omsorg de senere årene. Hun ønsker å gi barna god omsorg, og hun har sannsynligvis også trodd at hun gjorde det. Likevel har det vært alvorlige mangler ved både den fysiske omsorgen som barna har fått, og ved den psykiske kommunikasjonen og oppfølgingen som mor har evnet å gi dem.”

Her skisseres det at det er stor avstanden mellom de behov hver enkelt av barna har, og den evne mor har til å dekke behovene, og at dette er en situasjon som har vart over tid. I sitatet som følger, beskrives mors reduserte funksjonsnivå som varig, og uten særlig mulighet for positiv endring. Mor har heller ikke innsikt i sine egne begrensninger.

Fylkesnemnda finner at morens reduserte funksjonsnivå må vurderes som kronisk. Mor vurderes som sterkt funksjonshemmet. Hennes endringspotensial vurderes som meget begrenset. (...). Det fremstår slik for nemnda at det er en del av mors skade at hun ikke innser eller forstår at enkelte ting må gjøres for at hjemmesituasjonen skal være god nok. Hun ser ikke behovet for hjelp (...).”

Nemnda konklusjon er tydelig og klar. Den omsorgen barna har fått hjemme hos mor, har over lang tid vært svært lite dekkende i forhold til det enkelte barns behov. Det er skader mor har fått

som gis som forklaringen på avstanden mellom mors omsorgsevne og barnas behov. Det er nemndas vurdering at hjelpetiltak ikke kan bøte på disse manglene, og at mors skader vurderes som kroniske.

Oppsummering

Nemnda foretok en omfattende og nyansert vurdering av mors, mors situasjon og hennes forutsetninger for å utøve god nok omsorg. Når det gjelder barna, ble det som tidligere beskrevet, vurdert at alle tre hadde særlige omsorgsbehov. Mor ble vurdert å ha svært dårlige forutsetninger for å møte barnas særlige omsorgsbehov, og hadde heller ingen innsikt i egne mangler. Mors skade ble vurdert som kronisk.

5.5.4 Nemndas vurdering av familien Didriksen

Når det gjelder mor i familien Didriksen, holder nemnda frem opplysninger fra en psykologuttalelse, der deler av innholdet lyder slik:

Pasienten er en 40 år gammel kvinne som fra ungdomsalderen har hatt plager av psykisk karakter og har i tillegg til Bipolar lidelse type II, også personlighetsproblematikk av betydelig omfang. Ved siden av hennes Bipolare lidelse, er hennes angstproblemer av vesentlig karakter og bidrar i stor grad til hennes funksjonssvekkelse. Som nevnt i uttalelse fra psykologspesialist J har hun personlighetsutforming preget av en avhengig og engstelig personlighetsprofil. Hun tilfredsstillers også kriteriene for tvangspregget personlighetsforstyrrelse på strukturert diagnostisk intervju (SCID-II).

Hun har videre en tvangslidelse av ikke ubetydelig karakter, som helt klart forringer hennes livsutfoldelse og evne til å tilpasse seg nye situasjoner. En evne som i utgangspunktet er svekket som følge av hennes personlighetsutforming.”

Mor beskrives her å ha omfattende problemer av psykisk og personlighetsmessig karakter. I sitatet over brukes det medisinske begreper innenfor psykiatriområdet for å beskrive hennes psykiske helse og forutsetninger. Konsekvenser for hennes fungering beskrives også. Videre er det også andre trekk ved mor som står sentralt i nemndas vurdering, da hun har en langvarig rushistorie som karakteriseres slik:

(...). Videre har hun en 25 år historie som rusmisbruker, som ytterligere har svekket hennes evne til normal sosial fungering og hvor hun har liten erfaring med å mestre

følelsesmessige vansker på andre måter enn ved rus/og eller oppblomstring av somatiske samt psykiske plager. På bakgrunn av den utredning som her er foretatt og den langvarige habiliteringsprosessen pasienten står overfor, kan jeg ikke se at pasienten innenfor rimelig tid er i stand til å kunne fungere i en arbeidssituasjon som setter krav til rimelig stabil psykisk fungering, evne til å forholde seg til andre på en adaptiv måte og å løse indre konflikter uten at det får utslag i mellommenneskelige vansker.”

Nemnda viser her til beskrivelse av langvarig rusmisbruk og konsekvenser for personlighetsutvikling og derved redusert muligheter for normal fungering i mange av livets sammenhenger, ikke minst i forhold til samspill og samhandling med andre mennesker. Det nevnes ikke spesielt i denne delen av teksten, men det er klart at slike begrensninger vil slå spesielt uheldig ut når det gjelder samspill med og omsorg for små barn. I nemndas konklusjon derimot fremheves og vektlegges foreldrenes manglende evne til å holde seg rusfrie over tid og deres psykiske problemer. Konklusjonen lyder slik:

Foreldrenes rushistorie, deres sviktende evne til å holde seg rusfrie over tid og deres psykiske fungering etter omfattende bruk av rusmidler over mange år innebærer etter nemndas skjønn at de må anses å mangle de nødvendige personlige forutsetninger for å kunne dra tilstrekkelig omsorg for Dag både på kort og lang sikt.”

Oppsummering

Nemnda foretar omfattende og nyansert vurderinger av begge foreldrene, deres situasjon og forutsetninger som omsorgspersoner. Det er trekk ved foreldrene som får konsekvenser for deres utøvelse av omsorg og som har vart over tid, som trekkes frem og vektlegges av nemnda.

Nemnda beskriver personlighetsmessige trekk ved mor som reduserer mulighet og evne til å tilpasse seg nye situasjoner, et trekk som også får konsekvenser for samarbeid og samhandling med andre. Nemnda fokuserer også på konsekvenser av et omfattende og langvarig rusmisbruk, der evne til normal sosial fungering og evne til mestring av vanskelige følelser er rammet. De påpekte konsekvenser av rusmisbruk vil kunne slå svært uheldig ut i et dagligliv med ansvar for barn. Det vektlegges også at eventuell rehabilitering vil måtte gå over lang tid.

5.5.5 Nemndas vurdering av familien Eriksen

Nemnda beskriver her en mor som ikke evnet å være rusfrie under svangerskapet. Etter at Erica var født, beskriver nemnda hennes liv som meget turbulent, med mange flyttinger mellom mor og

andre omsorgspersoner, som en følge av mors rusmisbruk og kriser i kjølvannet av dette. Det beskrives at mors liv var preget av en problematisk livssituasjon gjennom mange år. Nemnda beskriver først mors oppvekst, der hun to år gammel ble fosterhjemsplassert, etter å ha blitt utsatt for alvorlig omsorgsvikt. Nemnda beskriver videre en oppvekst i fosterhjemmet uten store komplikasjoner, men at det i ungdomstiden oppsto alvorlige konflikter. Når det gjelder mors psykiske helse, vises det i vedtaket til at mor langvarig hatt slike problemer. Mor begynte å ruse seg 19 år gammel. Da hun var 21 år gammel ble hun gravid med en mann som også hadde rusproblemer. Nemnda beskrev detaljert og konkret om mors rushistorie, om konflikter, kriser og komplikasjoner som en følge av rusmisbruk og psykiske problemer.

Oppsummering

Nemnda trekker frem forhold ved mor som får konsekvenser for hennes utøvelse av omsorg. Trekk ved mor som går igjen i nemndas beskrivelse, er at hun over tid lever et komplisert liv preget av rusmisbruk og psykiske problemer, og at hun opplever kriser og traumer som en følge av rusmisbruk og dårlig innsikt i egen problematikk. Mor evner ikke å skjerme barnet for konsekvenser av de rusrelaterte vanskelighetene, og i perioder må barnet bo hos andre som en følge av mors mange problemer. De trekk og problemområder nemnda beskriver hos mor, er trekk som virker inn på hennes evne til å dra omsorg for barn.

5.5.6 Nemndas vurdering av familien Fredriksen

Nemnda beskriver her de oppvekstbetingelser Fredrik hadde de første vel tre år av sitt liv, og konkrete mangler som kan knyttes til trekk ved foreldrene:

Det fremgår av saksdokumentene og den øvrige bevisførsel at Fredrik har levd under vanskelige og belastende forhold over lang tid. Familien har flyttet mange ganger, og det har vært et gjennomgående mønster i deres livsførsel at de har bodd under dårlige hygieniske forhold. Det er meldt om lukt, ekskrementer fra dyr inne, søppel både ute og inne og mangler ved vanlig renhold og matstell. Fredrik er flere ganger blitt beskrevet som skitten, utstelt og med sterk lukt. Det vises her til rapporter både fra Q kommune, tidligere utleiere, politi og barnevern i Y. ”

Som vi ser er manglene knyttet til grunnleggende områder ved tilværelsen. Foreldrene mangler evne til normal organisering og tilrettelegging av sitt liv. Kaos, rot og urenlighet følger i kjølvannet. Familien flytter gjentatte ganger sannsynligvis som en følge av dere vanstell og

dårlige økonomistyring og husleierestanser. Resultatet er som vi ser, en ustabil tilværelse med store mangler på viktige livsområder, som at de til tider mangler mat og klær. Barn vil rammes særlig hardt under de vedvarende betingelser som her beskrives. Det går videre frem av nemndas beskrivelse at foreldrene er imøtekommende og har gode intensjoner med tanke på å ivareta barnet sitt, men greier ikke å prioritere barnet i det daglige. Foreldrene ber om råd, men greier ikke følge opp rådene. Det offentlige har videre satt inn ulike tiltak, men foreldrene evner ikke å følge opp tiltakene. Sentrale sider ved foreldrene er deres tiltaksløshet og passivitet. ”Familien har et lite nettverk, og Fredrik har derfor også manglet kontakt med andre barn og voksne. Foreldrene har heller ikke greid å følge opp barnehage for han.”

Når det gjelder samspill og foreldrenes prioritering av barnet, sier nemnda følgende: ”Foreldrene synes heller ikke å ha prioritert sønnen i sitt dagligliv. Det er påvist mangler på rutiner, dårlig matstell, lite stimulering og leketøy. Etter plassering er det blitt konstatert at Fredrik ligger langt etter normal utvikling, særlig i forhold til språk og konsentrasjon.”

Oppsummering

Når det gjelder denne familien, er det alvorlige mangler ved alle sentrale sider ved omsorgsfunksjonen. Foreldrene synes å mangle både kunnskap og overskudd til å organisere et daglig familieliv basert på alminnelig orden, rutiner for matstell, renslighet og evne til gi barnet tilstrekkelig omsorg og stimulering. Familien synes å leve i en relativt isolert og i en permanent krisesituasjon. Nemnda fokuserer i denne saken på de trekk og forhold ved foreldrene som kan knyttes opp til deres evne som omsorgsgivere til et barn.

5.6 Nemndas vektlegging av trekk og forhold ved samspillet

5.6.1 Nemndas vurdering av familien Agahz

Lojalitet til egen familie ser ut til å være en særlig viktig premiss i denne familien. Dette forhold fremstilles slik i vedtaksteksten:

Far har fremholdt at han er uskyldig dømt og at han ikke har utsatt noen i familien for vold. Han har forklart at domfellelsen skyldtes at den eldste sønnen A ønsket å bo sammen med mor og søsken alene, og at han fikk disse til å forklare seg uriktig for politiet. Mor og Ada har i det vesentlige bekreftet Fars versjon i sine forklaringer for nemnda. Abbas har fortalt til talspersonen at storebroren A lokket han til å forklare seg usant til politiet.”

Familiens lojalitet til far synes viktig, og de støtter fars forklaring om sammenheng og årsak til at han urettmessig ble beskyldt for voldsutøvelse. Nemnda derimot synes ikke å feste lit til denne delen av den presenterte familiehistorien, og uttrykker seg slik:

Nemnda finner ikke grunn til å feste lit til disse forklaringene og legger til grunn lagmannsrettens rettskraftige dom. Både for S tingrett og for Gulating lagmannsrett benektet far enhver voldsbruk og skyldte på A. De fornærmede benektet også voldsbruk fra Far under behandlingen i lagmannsretten mens de i hovedsak ikke ville forklare seg i tingretten. Disse forhold er dermed vurdert i straffesaken i begge instanser. (...). Det bemerkes likevel at intet under bevisførsel i nærværende sak tyder på at domfellelse er uriktig. Som lagmannsretten finner fylkesnemnda tvert i mot at det tyder på at Far fortsatt har stor makt over familien når ingen av familiemedlemmene vil si noe ufordelaktig om han.”

Nemnda retter fokus mot de mekanismer som styrer viktige sider ved familiesamspillet, særlig lojalitet og kontroll. Nemnda legger ikke til grunn familiens egne forklaringer, men fester lit til de prosesser og resultater som har fremkommet i forbindelse med tidligere rettsbehandling, og de inntrykk de selv fikk under vitneforklaringene i nemnda.

5.6.2 Nemndas vurdering av familien Bjerke

Når det gjelder familien Bjerke og samspill mellom mor og barna, fremheves eksempel på en periode med god omsorg fra mors side. ”Mor har tidligere vist, bl.a. under oppholdet på S., at hun kan utøve god omsorg. Hennes rusvansker, kombinert med psykiske vansker, har imidlertid gjort at hun nå, over tid, ikke har maktet å gi barna den omsorgen de trenger.”

Selv om det er dokumentert perioder med god nok omsorg, har mors rusproblematikk og psykiske vansker ført til at gode perioder ikke vedvarer. Nemnda vektlegger de mønster i samspillet som varer over tid. Mor maktet ikke langvarig å gi barna tilfredsstillende omsorg til tross for at hun altså har ressurser. Nemnda vektlegger slik sett det mønster i samspillet som vurderes som vedvarende og som gir utilstrekkelige omsorgsbetingelser for barna.

Mors ustabilitet er nærmere behandlet under punktet *Trekk og forhold ved foreldrene* og vil derfor kun kommenteres kortfattet i denne sammenheng. For det er slik at det relativt stabile trekk hos mor som innebærer *ustabilitet*, fører til et samspill mellom mor og barna der barnas behov for trygghet og forutsigbarhet blir dårlig ivaretatt. Nemnda har merket seg dette og vektlagt dette i sin beslutning, som jeg tidligere har beskrevet.

Oppsummering

Nemnda fremhevet at moren har ressurser i samspill med barna som kom frem i gode perioder. Nemnda la likevel vekt på mønster som varte over tid, og det var de langvarige periodene med dårlig behovsdekning som var det dominerende mønster i familien, og som også var situasjonen da saken ble behandlet i fylkesnemnda. Nemnda vektla at omsorgsbetingelsen over tid hadde vært utilstrekkelig og at hensynet til barna tilsa at det var til deres beste at omsorgen ble overtatt.

5.6.3 Nemndas vurdering av familien Christensen

Når det gjelder opplysninger om og vurdering av samspill mellom mor og barna, fremkommer det under andre punkt, bl.a. punktet om *Nemndas vektlegging av tilknytningsforholdet*.

5.6.4 Nemndas vurdering av familien Didriksen

Jeg vil først trekke frem et sitat der nemnda bl.a. konkretiserer hva de mener med forsvarlig omsorg, og hvilke behov man mener må møtes hos Dag:

Med tanke på å gi Dag forsvarlig omsorg, bl.a. i form av psykisk og emosjonell trygghet, gjennom en stabil og forutsigbar hverdag, er foreldrenes beskrevne rusproblemer i seg selv svært bekymringsfulle. Det er ingen grunn til å trekke i tvil at både mor og far har et sterkt ønske om å være gode foreldre for sønnen og å dekke de behov han har, og om å bli rusfrie for å kunne klare dette.”

Nemnda er av den oppfatning at forsvarlig omsorg innebærer at *psykisk og emosjonell trygghet* må være til stede og at dette sikres gjennom en *stabil og forutsigbar* hverdag. Nemnda synes å hente begrep og forståelsesmåter fra utviklingspsykologi i sin vurdering av hva barnet trenger. Det trekkes frem at foreldrenes rusproblematikk er en stor bekymring når det gjelder deres evne til å dekke behov hos barnet. Nemnda presiserer likevel foreldrenes sterke ønske om å gi barnet god nok omsorg og selv bli rusfrie for å kunne dekke barnets behov.

I neste sitat vises det til de observasjoner at mors psykiske problemer kommer frem i samspillet mellom henne og sønnen. Dette forhold er beskrevet slik:

Ifølge psykolog Hs utdypende vitneforklaring for nemnda så N¹⁰ klare utslag av de beskrevne psykiske problemer i mors måte å forholde seg til sønnen, samboeren, medpasienter og personalet på. Hennes skiftende, ustabile atferd (bl.a. nedstemthet og tiltaksløshet) innebar bl.a. at hennes kontaktfunksjoner varierer mye, og at evnen til å se og dekke As behov var svingende. Konsekvensen var en omsorg av typen ”av og på”, i takt med mors varierende psykiske tilstand. ”

Nemnda viste til psykologen Hs vitneforklaring og det denne betegnet som et samspill preget av mors ”av og på” i sin kontakt med sønnen; at det varierte om mor så og prioriterte sønnens ulike behov. Å være stabilt tilstede for sped- og småbarn, både faktisk og psykologisk, er svært sentrale sider ved omsorgsutøvelsen. Det viste seg vanskelig for mor å møte disse behov hos barnet. Det er tvert i mot trekk som skiftende ustabil atferd ved nedstemthet og tiltaksløshet som synes å dominere i samspill med andre mennesker, også i samspillet med barnet. Gutten har levd uavbrutt under slike omsorgsbetingelser fra han ble født og frem til han ble akutt plassert noen måneder før nemndsbehandling.

Når det gjelder Dags far, gir nemnda følgende oppsummering basert på ulike vitneforklaringer i nemnda:

N erfarte at far var mer psykisk stabil, men vurderte hans evne til å se sønnens behov som svakere enn mors (når hun var ”på”). I følge psykolog Hs forklaring ble ingen av foreldrene ansett som i stand til å gi Dag forsvarlig omsorg når omsorgsevnen ble vurdert hver for seg, og det var i tillegg mange konflikter foreldrene i mellom. Dag ble oppfattet å være meget følsom for slike konflikter og reagerte på dem ved å bli stille og tilbaketrukket. Tilsvarende varhet hos Dag for sinnsstemninger og psykisk fungering hos omsorgspersonene er for øvrig lagt merke til av beredskapshjemmet etter akutt plassering 12.12.06.”

For å karakterisere fars evne i samspillet med sønnen, bruke psykolog H uttrykk som ”psykisk stabil” og ”evne til å se sønnens behov”. Men selv om far vurderes å være mer psykisk stabil enn mor, har også far store utfordringer i forhold til omsorgsutøvelse. Fars evne til ”å se sønnens behov” er betegnet som svakere enn mors når hun er på sitt beste. Psykolog Hs konklusjonen når det gjelder far, er at hans omsorgsevne vurderes som utilstrekkelig når det gjelder å gi barnet forsvarlig omsorg. Den samme konklusjonen gjelder for mor. Når det gjelder barnet, fremheves det i sitatet at barnet var meget følsom for foreldres konflikter og for omsorgspersoners sinnsstemninger og psykisk fungering. Barnet reagerte i slike situasjoner ved å være stille og

¹⁰ N er en psykiatrisk poliklinikk hvor psykolog H var ansatt (min tilføyelse).

tilbaketrukket, et reaksjonsmønster som var observert i beredskapshjemmet.

Oppsummering

Mors samhandling med sønnen preges av hennes psykiske problemer der mønsteret er skiftninger og ustabilitet, nedstemthet og manglede initiativ. Kontaktfunksjonen er rammet og varierer på samme måte som evnen til å dekke barnets øvrige behov. Nemnda beskriver og vektlegger trekk ved mor som får store konsekvenser for omsorgsutøvelsen. Det er til enhver tid mors tilstand som avgjør funksjonsnivået og ikke barnets omsorgsbehov.

5.6.5 Nemndas vurdering av familien Eriksen

Nemnda gir ikke noen konkrete samspillsvurderinger i denne familien, men beskriver hvilke konsekvenser mors problematikk har for samspillet, jf. punktene *Nemndas vurdering av trekk og forhold ved barnet* og *Nemndas vurdering av trekk og forhold ved foreldrene*.

5.6.6 Nemndas vurdering av familien Fredriksen

Når det gjelder familien Fredriksen, ble begrepene *tiltaksløse* og *passive* brukt for å karakterisere begge foreldrene, trekk som også preger samspillet med sønnen. Beskrivelse av bl.a. samspillet mellom foreldrene og barnet lyder slik:

Barneverntjenesten beskriver foreldrene som imøtekommende og med gode intensjoner for å ta vare på Fredrik. De har imidlertid ikke klart å følge opp de råd og den veiledningen de har fått. Både moren og faren har fremstått som tiltaksløse og passive, og har i praksis vist at de ikke klarer å prioritere barnets behov. De har heller ikke klart å styre sin økonomi, og har derfor til tider manglet mat og/eller klær og har blitt sagt opp fra boliger. Resultatet har blitt at A har bodd under lite stimulerende og lite uforutsigbare omgivelser. ”

Nemnda beskriver her et samspill med alvorlig svikt både i den materielle og den psykologiske omsorgen, med den konsekvens for barnet, som er nærmere beskrevet under punktet *Nemndas vurdering av trekk og forhold ved foreldrene*, at han ble betydelig forsinket i sin utvikling.

Nemnda fremhever og synes å legge betydelig vekt på trekk ved foreldrene som tiltaksløshet og passivitet. Det trekkes også frem at foreldrene har fått råd og veiledning, men at de ikke har greid å følge opp og anvende disse. Det fremheves også at foreldrene hadde gode intensjoner når det gjelder å ta vare på barnets sitt som tilsier at de ønsket å få til å være gode nok foreldre for sitt

barn.

Oppsummering

Trekk ved foreldrene er at de ønsker å ta vare på sønnen, men at de har svært dårlige forutsetninger. De beskrives å være preget av tiltaksløshet og passivitet med dårlig evne til å organisere og tilrettelegge for tilværelsen med tanke på å være foreldre. Resultatet ble en hverdag preget av kaos, mangel på struktur og uforutsigbarhet; en hverdag fattig på stimulering og trygghet.

5.7 Nemndas vektlegging av tilknytningsforholdet

5.7.1 Nemndas vurdering av familien Aghaz

I denne saken ble ikke tilknytningsforholdet mellom barn og forelder beskrevet eksplisitt ut over det jeg redegjorde for under punktet *Nemndas vurdering av trekk og forhold ved samspillet*. Jeg viste da til at nemnda fokuserte på familiemedlemmenes lojalitet til hverandre og bånd dem i mellom. Dette forhold vil ikke bli ytterligere utdypet.

5.7.2 Nemndas vurdering av familien Bjerke

I denne saken ble tilknytningsforholdet mellom barna og foreldre først trukket inn som et moment i saken under behandling av samværsspørsmålet. Nemnda oppsummerte i den forbindelse erfaring med samvær i perioden etter plassering av barna, som lyder slik:

Mor har hatt en relativt omfattende samværsordning med barna etter at de flyttet i beredskapshjem. Det har imidlertid vært mye uregelmessigheter i forbindelse med utøvelsen av disse. Dette både ved at hun har uteblitt og ved at hun i noen tilfeller har fremstått som ruset, bl.a. har hun sovnet under samvær. (...). Begge barna, om på hver sin måte, har gitt uttrykk for fortvilelse i forbindelse med at moren har uteblitt og de bekymrer seg for henne.”

Som vi ser trekker nemnda barnas reaksjoner inn i denne oppsummering ved at deres bekymring ved mors uteblivelse fra avtaler fremheves. I sitatet som følger vurderes tilknytningsforholdet mellom mor og barna. I sitatet fokuseres det også på eldste datters uttalelse om at hun ønsker at de voksne skal bestemme samværene med moren. Mors manglende evne til stabilitet fremhevs også i

sammenheng med samvær.

Den ustabilitet som Mor viser når det gjelder samværene i dag, må gjenspeile seg i den samværsordning som skal fastsettes som et minimum. Barna kan ikke i fortsettelsen til stadighet utsettes for avlyste samvær med den belastning det er for dem. Samtidig er det klart at de *er knyttet til moren sin og er svært glad i henne* (min *utheving*). Jente 1997 har imidlertid ønsket at de voksne skal bestemme hvor ofte hun skal treffe begge foreldrene.

Når det gjelder tilknytning mellom mor og døtrene, vektlegger nemnda det de oppfatter som barnas viktige tilknytningsbånd til moren. Nemnda bruker beskrivelser som at *de er knyttet til moren* og at de er *svært glad i henne*, som teoretisk kan samsvare med begrepet tilknytningsmønster.

Nemnda legger vekt på at det må være et realistisk samværsnivå, slik at mor evner å følge opp og at barna slipper stadig skuffelser knyttet til mors uteblivelse fra samvær. Å spare barna for nye skuffelser og forhindre at de bekymrer seg, vektlegges slik sett som viktigere enn hyppig kontakt i nemndas vurdering. Tilknytningsforholdet blir et viktig moment for avgjørelser om videre kontakt mellom barna og mor, og det er avveininger om hva som synes å være det beste for barna når det gjelder samvær, som legges til grunn i nemndas beslutning – ikke mors behov.

Nemnda tar også høyde for at det kan skje endringer i mors livssituasjon som kan tilsi at en hyppigere samværsfrekvens kan fungere og være til barnas beste. Dette beskrives slik:

Barneverntjenesten plikter fortløpende å evaluere den fastsatte samværsordningen og eventuelt innvilge ytterligere samvær dersom mor kommer inn i en mer stabil situasjon og det er til det *beste for barna* (min *utheving*). (...) Det er en forutsetning at samvær ikke gjennomføres dersom foreldrene fremstår som ruset. Det må også legges føringer på at Mor ikke kan oppholde seg så lenge på toalettet under samvær som hun har gjort ved enkelte anledninger fram til nå. (...). Bente og Berit har i den seinere tid opplevd en rekke skuffelser i forhold til at Mor ikke har møtt til samvær som avtalt. Det bør således søkes å tilrettelegge en ordning der barna ikke varsles om det enkelte samvær, før en vet med sikkerhet at Mor er i stand til å gjennomføre det. På den annen side pålegger det barneverntjenesten å være aktiv i forhold til Mor slik at det ikke blir for lenge mellom hver gang barna treffer henne.”

Nemnda legger særlig vekt på at samværsordningen ikke skal utsette barna for nye belastninger og skuffelser. På denne bakgrunn besluttet nemnda en relativt begrenset samværshyppighet med åtte samvær i året. Metodisk råder nemnda til at man på forhånd kartlegger mors aktuelle

situasjon før det tas konkret stilling til konkret tidspunkt for gjennomføring. Nemnda utelukker heller ikke, som vi ser, at mors situasjon kan forandres positivt og understreker nødvendigheten av at samværsordningen evalueres, og at hyppigere samvær kan være til barnas beste på et senere tidspunkt. Vi ser her en tydelig vektlegging av det som til enhver tid vurderes som det beste for barna, og at de voksnes interesser og behov må vike til fordel for barnas beste.

Oppsummering

Tilknytningsforholdet mellom mor og barna blir særlig trukket inn i spørsmål om samvær og samværsfrekvens. Nemnda la til grunn erfaring fra samværsordningen i tiden fra barna ble akutt plassert. Mor viste også i sammenheng med samvær ustabilitet og uteble ofte fra de oppsatte samvær, med den konsekvens at barna ble bekymret. Tiltross for viktig tilknytning mellom barna og mor, besluttet nemnda en begrenset samværsordning for å beskytte barna fra skuffelser og bekymringer ved eventuelle uteblivelser fra mors side. Nemnda vektlegger her som vi ser, hensynet til hva som er best for barna og ikke mors ønske om hyppigere kontakt.

5.7.3 Nemndas vurdering av familien Christensen

Vedr. familien Christensen uttrykker nemnda seg på følgende måte når det gjelder tilknytningsforholdet mellom mor og barna: ”Fylkesnemnda er ikke i tvil om at mor er glad i sine barn og at barna er glad i sin mor.” Nemnda bruker det dagligdagse uttrykk for tilknytning som ”er glad i”. Nemnda tydeliggjør sin oppfatning av relasjonen; at det er en gjensidig, sterk og viktig tilknytning mellom mor og barna. Innenfor tilknytningsteori ville man brukt begrepet *trygg tilknytning* om denne posisjonen. Også andre steder i vedtaksteksten beskrives forholdet mellom barna og mor. En beskrivelse av tilknytning mellom storesøster Christine og mor lyder slik:

Hun fremstår som meget knyttet til moren (min utheving), og siden moren ble syk i 2002 har hun vært svært behjelpelig i hjemmet. Hun er glad i moren sin (min utheving) og bekymret for hennes helse og velvære.”

Også i dette sitatet brukes begrepet *glad i* og *knyttet til* som uttrykk for tilknytningsforholdet. Nemnda fremhever at det er sterke bånd mellom Christine og moren. Det er likevel ikke slik at den viktige relasjonen mellom barna og mor fikk som konsekvens at barna ikke skal skilles fra mor gjennom en omsorgsovertakelse. Nemnda slår nettopp fast at fortsatt plassering gjennom omsorgsovertakelse var nødvendig og til barnas beste. Vurdering av at tilknytningsforholdet til

mor var viktig for barna og at hyppig kontakt i dette tilfellet kunne redusere barnas bekymring for mor, førte til at barna fikk adgang til hyppig kontakt med mor. Slik sett virket vurdering av tilknytningsforholdet inn på avgjørelse av samværsfrekvens og barns mulighet til kontakt med mor. Nemndas vurdering lyder slik:

Når det gjelder samvær mellom mor og barna, åpner kommunen for en svært omfattende ordning, slik nemnda vurderer det. Mors fungeringsnivå er så vidt lavt, jfr. foran, at nemnda er i tvil om hensiktsmessigheten av for hyppige overnattingsamvær mellom mor og barna. Dette er tre tenåringsbarn i risikozonen. En del av problematikken hos mor har vært at barna har gått på selvstyr, og har vært ute i "Sentrum" både sent og tidlig. Barnas behov for bl.a. å forsikre seg at mor har det bra, vil være godt ivaretatt ved at de er hos henne en ettermiddag i uken.

Formuleringen i punkt 3 i forslaget til vedtak hvor det er presisert at barneverntjenesten kan bestemme at det skal være overnattingsamvær innimellom, vurderes som dekkende også for fylkesnemndas syn.

Fylkesnemnda vil for øvrig bemerke at "Mor" må søkes fulgt opp med tanke på at samværene skal være gode for barna. Dette innebærer bl.a. at noen bør oppsøke hjemmet minimum en gang i uken for å påse at det er rent og ryddig, at det er egnet mat tilgjengelig, osv. (...) det vurderes å kunne være til stor hjelp også for barna å vite at det er noen som hjelper mor."

Nemnda gir her uttrykk for bekymring knyttet til samspillet der de tre tenåringsbarna i risikozonen synes å gå på selvstyr under mors omsorg, som igjen knyttet til mors lave funksjonsnivå. Dette forhold blir trukket inn som en bekymring i forhold til hyppig samvær hjemme hos mor. Nemnda lander likevel på en vurdering som innebærer en svært omfattende samværsordning nettopp med tanke på hensynet til barna, deres viktige tilknytning til mor og tilsvarende bekymring når de ikke er sammen med henne.

Oppsummering

Nemnda beskriver og vektlegger en sterk og viktig tilknytning mellom mor og barna. Det var barnas behov for hyppig kontakt med mor som lå til grunn for nemndas beslutning om samvær. Det var viktig for barna å forsikre seg om at mor hadde det bra, og dette ble en viktig del av begrunnelsen. Slik sett var det hensynet til barna, deres viktige relasjon til mor som ble utslagsgivende for nemndas beslutning om samvær i denne saken.

5.7.4 Nemndas vurdering av familien Didriksen

Når det gjelder familien Didriksen, behandles vurdering knyttet tilknytning først under nemndas vurdering av samvær og lyder slik. ”En trygg tilknytning til fosterhjemmet (min utheving) er formålet med plasseringen, og etter nemndas skjønn vil fire årlige samvær i tre timer pr. gang være passende ut fra Dags behov for å kjenne sine biologiske foreldre.”

I sitatet brukes begrepet tilknytning inn i en argumentasjon om at Dag på tre år har behov for etablering av trygg tilknytning til fosterhjemmet. Nemnda bruker begreper innenfor tilknytningsteori. Når det gjelder videre bånd og tilknytning mellom Dag og foreldrene, er nemnda av den oppfatning at det er tilstrekkelig med kontakt fire ganger i året, og at formålet med plassering er å sikre kjennskap til biologiske foreldre, altså ikke å opprettholde et aktivt tilknytningsforhold. Det er barnets behov og barnets beste som vektlegges i nemndas beslutning om samvær, ikke foreldrenes behov.

Oppsummering

Nemnda har fokus på barnet og dets fremtidige tilknytningsprosess til ny omsorgsgiver. Nemnda knytter tilknytningsprosessen opp til personer som vil være til stede for barnet i dagliglivet, altså de fremtidige fosterforeldrene. Selve formålet med fosterhjems plasseringen er, sier nemnda, at det etableres en trygg tilknytning til fosterhjemmet, dvs. fosterforeldrene. De biologiske foreldre blir mindre viktige for barnet som tilknytningspersoner og deres hensyn og eventuelle ønske om samvær og kontakt må vike til fordel for barnets ulike behov, bl.a. behov for tilknytning til nye omsorgsgivere.

5.7.5 Nemndas vurdering av familien Eriksen

Når det gjelder familien Eriksen, beskrives tilknytningsforholdet mellom mor og Erica slik: ”Hun synes å ha en nær tilknytning til sin mor”. I Ericas ellers så turbulente liv, er det likevel moren som har representert kontinuitet når det gjelder relasjoner, og det er morene som ”har vært hovedpersonen for henne”. Når det gjelder nemndas vurdering av tilknytningsforholdet mellom mor og Erica, fokuseres det på at det er mor som er den viktige voksenpersonen for Erica, til tross for en svært omskiftelig tilværelse og perioder med adskillelse fra moren. Det er, som nemnda uttrykker det, en *nær tilknytning* mellom dem. Nemndas vurdering av tilknytningsforholdet ble tillagt vekt. Det var likevel andre forhold som ble tillagt større vekt og som førte til at nemnda

vurderte det ti Ericas beste å bli tatt under omsorg.

Oppsummering

Nemnda beskriver i denne saken et tilknytningsforhold mellom moren og datter som etablert og viktig. Hensynet til barnet tilsa hun ble tatt under omsorg, der andre sentrale forhold i saken ble tillagt vekt. Tilknytningsforholdet ble ikke trukket frem som et spesielt forhold i nemndas vurdering, når det gjelder omsorgsovertakelsen. Samværsspørsmålet var skilt ut i egen sak og ble behandlet på et senere tidspunkt.

5.7.6 Nemndas vurdering av familien Fredriksen

Når det gjelder tilknytningsforholdet mellom Fredrik og foreldrene, beskrives sider ved tilknytningsforholdet slik: ”Fostermor beskriver for nemnda et barn som ikke gir uttrykk for følelser og heller ikke etterspør foreldrene.” Nemndas beskrivelse av at Fredrik *ikke etterspør* foreldrene, kan forstås slik han ikke uttrykker noe savn etter dem, noe en skulle forvente i forhold til alder, og det forhold at han har bodd sammen med dem uavbrutt fra fødsel til han var ca. 3 ½ år, da han ble akutt plassert. At han heller ikke gir uttrykk for følelser, enten det er savn eller andre følelser, er videre uttrykk for lite aldersadekvat atferd.

En kan undre seg over at nemnda ikke tydeligere reiser spørsmål om tilknytningsforhold og tilknytningsmønster i denne saken. Denne saken omhandler et lite barn på ca. tre år, og barnet er i en alder da det vil være særlig sårbar for adskillelse. Tilknytningsforholdet er jo selve bærebjelken i all psykologisk utvikling. Implisitt ligger det nok likevel en forståelse fra nemndas side om at det har vært store mangler i forhold til foreldrenes evne til å bidra til en god og trygg tilknytning. Barnets reaksjoner på atskillelsen er her et viktig holdepunkt for nemnda. Gutten gir ikke uttrykk for savn etter mor og far, men går tvert i mot inn i en svært positiv utviklingsprosess på flere områder. Dette i en periode der han ble utsatt for belastninger ved adskillelse fra foreldrene.

Oppsummering

Fokus på tilknytningsforhold og prosesser settes av nemnda ved å beskrive guttens reaksjon på adskillelse fra foreldrene, der det er fravær av uttrykk som savn. Det observeres i stedet positive utviklingsprosesser på flere utviklingsområder. Nemndas holdepunkt for vurdering av tilknytningsforholdet er altså barnets reaksjonsmønster ved adskillelse.

6 OPPSUMMERING OG DRØFTING

Min kunnskapsinteresse var barn i alvorlig omsorgsviktsituasjoner. I min problemstilling reiste jeg spørsmål om hvordan begrepet *barnets beste* ble forstått og anvendt av fylkesnemndene og hva fylkesnemndene vektla i sine avgjørelser i tvangssaker vedr. omsorgsovertakelse.

Jeg gikk veien om to analytiske spørsmål for å kunne finne svar på min problemstilling og stilte spørsmål om fylkesnemnda vektla trekk og forhold ved barnet, foreldrene eller samspillet i sin vurdering og beslutning. Jeg stilte videre spørsmål om hvordan fylkesnemnda vurderte og vektla tilknytningsforholdet mellom barnet og foreldrene i sine vedtak.

Gjennom analysen av empirien kom det frem at fylkesnemnda vektla både trekk og forhold ved barnet, foreldrene og samspillet i sin vurdering og beslutning. Når det gjaldt tilknytningsforholdet, ble dette forhold også trukket inn i nemndas vurdering, men oftest som et moment i beslutningen om samvær.

Som en del av drøftingen trekker jeg inn de tidligere nevnte prinsipp om barnets beste og det biologiske prinsipp. Det minste inngreps prinsipp og prinsippet om frivillighet og hjelp til selvhjelp har ikke vært gjenstand for min undersøkelse, og blir av den grunn ikke trukket inn drøftingen.

Prinsippet om barnets beste

Som tidligere beskrevet, er hensynet til barnets beste et overordnet prinsipp barnevernloven. Dette gjelder både ved vurdering *om* det skal settes inn tiltak etter barnevernloven overhodet og også ved vurdering av *hvilke* tiltak som eventuelt skal settes inn (Ofstad og Skar 1999). Som jeg også har vist tidligere, er det klare utfordringer når begrepet barnets beste brukes som en standard. En utfordring er begrepets ubestemmelighet, som bl.a. Ellingsæter (2008) redegjør for. Begrepets ubestemmelighet gjør det vanskelig å identifisere kriterier som kan benyttes i avveining av alternativer der det er flere hensyn å ta. Ifølge Ellingsæter (2008) er det i den pågående debatt enighet om at valg av kriterier grunnleggende sett er verdiladet, og at det sjelden er konsensus om hvilke verdier som bør legges til grunn for beslutningen. Sett i forhold til sistnevnte perspektiv, var ett av de spørsmål jeg stilte meg underveis i min utforskning, hvilke verdier fylkesnemnda la til grunn i sin forståelse og anvendelse av begrepet barnets beste. Dette skal jeg straks komme nærmere tilbake til. Kritikken som reises understreker at prinsippet om barnets beste må fortolkes

i et *individuell* perspektiv, og kan vanskelig utformes som generelle retningslinjer om hva som er best for *alle* barn. Ett av mine funn var bl.a. at fylkesnemnda foretok individuelle og nyanserte vurderinger og belyste livssituasjonen til hvert enkelt barn og hvilke behov barna hadde, også der det var flere barn i samme familie. Vurderingene var til dels både omfattende og grundige. Den individuelle vurderingen nemnda foretok, er altså ett av flere sentrale forhold som muliggjør bruken av begrepet barnets beste som standard i fylkesnemndas vurderinger.

Når det gjelder valg av kriterier som grunnlag for fylkesnemndas avveining, er mitt funn at nemnda særlig støttet seg til utviklingspsykologi når de vurderte det enkelte barn. I min empiri belyste fylkesnemnda barnas utviklingshistorie og vurderte om det enkelte barn synes å ha en ”vanlig” og sunn utvikling, om det synes å være brudd i tidligere utviklingsforløp eller om det syntes å være skjevutvikling eller forsinkelse. Barna i utvalget viste store variasjoner mht. utviklingsforløp og hvordan de reagerte på langvarige belastninger i oppveksten hos foreldrene.

Min empiri viser også at nemnda både fokuserte på ressurser i barnas miljø og de belastninger barna ble utsatt for. Nemnda trakk også frem sentrale og viktige vendepunkt i barnas historie og barnas spesielle reaksjonsmønstre i den forbindelse. Sentrale vendepunkter i min empiri var bl.a. at barn ble flyttet fra sine foreldre i forbindelse med akutt plasseringer, at en forelder forlot sin familie mens barna ble boende hjemme hos gjenværende foreldre, samt alvorlig sykdom hos en forelder. For øvrig var barnas situasjoner i den tiden de bodde hjemme hos sine foreldre, preget av langvarige og tilbakevendende belastningsfaktorer og ulike problemområder knyttet til trekk og forhold ved foreldrene.

Når det gjelder barnas reaksjonsmønstre, ble det observert spesielle reaksjoner hos flere av barna i utvalget, både som en følge av langvarige belastninger i hjemmet og som følge av senere vendepunkt. Hos flere av barna ble det registrert positiv utvikling som en følge av vendepunkt, særlig i forbindelse med barns flytting til ny omsorgsbasis, der man kanskje kunne forvente at barn ville reagert motsatt. Noen barn var tilsynelatende lite preget både av belastninger og av vendepunkt. Der det var fravær av reaksjoner på store endringer i dagliglivet, fortsatte utviklingstendensen hos barnet enten den i utgangspunktet ble vurdert som positiv og sunn eller avvikende og bekymringsfull. Barn fra samme familie reagerte til dels svært ulikt på samme type miljø og miljømessige endringer. Det var slik sett stor variasjon i mitt utvalg når det gjaldt barnas utvikling og reaksjonsmønstre.

Når det gjelder teoretisk forståelse av barnealderen, sier Gulbrandsen (2006) at utviklingspsykologi er en av flere faglige disipliner som behandler kunnskap om barn. I den

sammenheng er man opptatt av måter barn forandrer seg på i løpet av oppveksten, som synes å være en bevegelse mellom kontinuitet og forandring. Innenfor utviklingspsykologi finnes det mange ulike faglige tradisjoner som igjen har sine spesielle perspektiver, begreper og empirisk grunnlag. Gulbrandsen (2006) sier om de ulike retninger innenfor utviklingspsykologi at noen teoretiske perspektiver retter seg spesielt mot ”vanlige” utviklingsforløp, mens andre har fokus på avvik fra det normale, dvs. forhold som vekker bekymring. Bekymring oppstår når barnas vilkår, atferd eller opplevelser avviker fra det vi betrakter som vanlig eller godt nok i vår tid og i vårt samfunn. Felles for alle teoretiske retninger, enten det er innenfor eller utenfor utviklingspsykologi, er at de er utviklet i en kulturell og faglig kontekst. Slik sett springer de ut av sin tid, og vil også forandres med tiden. ”Teori utvikles både i forlengelsen av, og i opposisjon til, tidligere teorier.” (Gulbrandsen 2006, 38).

Min empiri viser at det ofte reises bekymring knyttet til barnas utvikling når de lever langvarig i alvorlige omsorgsviktsituasjoner. I en vurdering av hvor barnet befinner seg utviklingsmessig, vil det være behov for faglige kunnskap som kan gi rettesnor for hva som er normalt og hva som er avvikende. Ett av mine funn er at nemndene ofte fokuserte på barnas utviklingslinjer og vurderte vanlig utvikling kontra avvik, og at de – når det gjaldt disse betraktningene – lente seg til utviklingspsykologi med fokus mot både normalitet og avvik.

Fylkesnemndene brukte forståelsesmåter og begreper innenfor utviklingspsykologi i sin analyse av barnas situasjon. Slik sett tar de i bruk en forståelsesmåte som er dominerende innenfor vår kulturkrets og utviklet innenfor denne. Dette er et teoretisk utgangspunkt og en forståelsesmåte der mange innenfor kulturkretsen vil ha en gjenkjennelse – eksplisitt eller implisitt – også de representanter som utgjør de ulike fylkesnemnder i Norge.

Bunkholdt og Sandbæk (2008) understreker at hva som er til barnets beste når det gjelder beslutninger om det enkelte barn, kompliseres ved at hvert barn og familie er unik. Viktige juridiske holdepunkter som at det skal legges vekt på ”stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen”, er fleksible begreper som vektet ulikt i de ulike saker. Det innebærer at det i den enkelte sak må foretas en avveining mellom de fordeler og belastninger et barneverninggrep vil medføre for barnet, og barnevernets sjans for å lykkes med tiltaket. Det understrekes at hvordan barnets beste skal operasjonaliseres og legges til grunn for beslutninger, er et vanskelig spørsmål som krever godt faglig skjønn. Det er altså denne krevende skjønnutøvelsen fylkesnemnda står overfor, kanskje særlig i saker med sviktende omsorg. Bunkholdt og Sandbæk (2008) understreker at barnets beste først blir en realitet når det innebærer at hensynet til barnet går foran

andre hensyn, som hensynet til samfunnet eller foreldrene når det er interessekonflikt. Dette forhold er klart uttrykt i offentlige dokumenter; *der* barnets behov for omsorg og beskyttelse i praksis ikke er forenlig med foreldrenes interesser, må barnets interesser gå foran (NOU 2000:12).

Nemndene har, som vist i min empiri, bl.a. fokusert på barnets konstitusjon eller temperamentstrekk og lagt til grunn at barnets konstitusjon har betydning for dets tilpasning og reaksjonsmønster. Noen av barna i mitt utvalg viste få tegn på at de over tid hadde levd i en svært vanskelig situasjon, mens andre barn reagerte motsatt og utløste stor bekymring i omgivelsene. Både de positive og de bekymringsfulle utslag og reaksjonsmønstre ble kommentert og vurdert av nemnda. Når barna viste få eller ingen tegn på godt dokumentert vanskelig livssituasjon, ble dette oftest vurdert som uttrykk for at barnet var særlig robust, og ikke som tegn på at forholdene var tilstrekkelige og gode nok for barnet. Mange av barna i utvalget viste et reaksjonsmønster som å bli svært ansvarsfulle og hjelpsomme overfor foreldre og søsken når situasjonen hjemme krevde det. Andre barn reagerte med aggresjon og sinne, eller forsøk på å få kontroll og forutsigbarhet i situasjoner.

Den kunnskap man i dag har, tilsier at hvordan barnets temperamentsmessige utforming og uttrykk vil bli på sikt, dels blir bestemt av hva barnet har ”med seg” ved fødselen, altså konstitusjonelle forhold og dels hvordan omsorgspersonene hjelper barnet til å forme sitt temperament. Hva som har størst betydning for barnets utvikling, barnets temperament eller foreldrenes omsorg, har vært et stridstema i teoretisk sammenheng. Det er likevel overordnet enighet om at begge deler har stor betydning (Havik 2004). Nemndene i min undersøkelse har både trukket frem konstitusjonelle forhold ved barnet og miljøets påvirkning der barn utvikler strategier for tilpasning og ”overlevelse”.

På et teoretisk plan er det stor enighet om noen sentrale forhold som har konsekvenser for forståelse av barn. Tanken om at utvikling skjer gjennom kontinuerlig samspill mellom forhold som kontinuerlig påvirker hverandre, har bred tilslutning blant forskere. Det er også enighet om at barns overlevelse og utvikling er absolutt avhengig av omsorg fra voksne, og at for barn med særlige behov, er sensitiv omsorg særlig viktig. Dette gjelder uavhengig av årsaker til de særlige behovene (Havik 2004).

Fylkesnemndene konkluderte med at mange av barna i mitt utvalg hadde særlige behov. Barnas foreldre var ofte preget av egen belastende oppveksthistorie, langvarig rusmisbruk ofte i kombinasjon med psykiske problemer eller var av andre grunner svært dårlig fungerende. Når det gjaldt fem av seks saker og åtte av 11 barn, vurderte nemnda at det var lite samsvar mellom

barnas behov og foreldrenes evne til å gi sensitiv omsorg. Nemnda la avgjørende vekt på det forhold at barna hadde særlig behov for god omsorg og at foreldrene var ute av stand til å møte disse behovene. Det var slik sett hensynet til barnet som ble avgjørende for nemndas beslutning, og barnets beste som ble vektlagt når det gjelder åtte av barna som ble tatt under omsorg – og ikke andre hensyn som for eksempel hensynet til foreldrenes ønske om ha barna hos seg.

Det biologiske prinsipp og tilknytningsbånd mellom foreldre og barn

Som tidligere beskrevet, bygger barnevernloven på det utgangspunkt at det er en egenverdi for barn å vokse opp hos sine biologiske foreldre, selv om det er mangler ved oppvekstvilkårene. Det biologiske prinsippet har, ifølge Stang (2007), ikke fått noen konkret uttrykk i loven, men ligger som en premiss for en rekke av lovens bestemmelser. Til grunn for dette utgangspunkt ligger verdien av å ivareta familien som selvstendig enhet i samfunnet. I NOU 1985:18 fremheves det at i Norge er det et grunnleggende prinsipp at foreldrene selv skal ivareta barna sine. Det understrekes at dette gjelder selv om det er mangler ved barnas omsorgssituasjon ved svikt hos foreldrene, også svikt av alvorlig karakter. Det hevdes videre at dette utgangspunktet ikke i seg selv innebærer en nedprioritering av barnas interesse. Det slås videre fast at det er sterke følelsesmessige bånd mellom foreldre og barn og at disse bånd er det grunn til å bevare. Stang (2007) skisserer det biologiske prinsippet i tre punkter:

- 1) indirekte ved hensynet til barnet gjennom vektlegging av de sterke båndene til foreldrene,
- 2) hensynet til ”de rådende normer og verdisynspunkter” og
- 3) hensynet til å opprettholde dagens samfunnsstruktur som har familien som grunnsteiner.

Jeg vil nå rette fokus mot de følelsesmessige bånd mellom foreldre og barn. Flere teoretikere har, som vist til tidligere, vært opptatt av at for sterk vektlegging av det biologiske prinsipp vil kunne bidra til å skade barnet. I min empiri har jeg bl.a. løftet frem funn knyttet til tilknytningsforholdet mellom foreldre og barn, og hvordan nemnda vurderer og vektlegger tilknytningsforholdet, eller som det blir uttrykt i NOU 1984:18: ”de sterke følelsesmessige bånd mellom foreldre og barn”.

Det moment som oftest ble hentet inn og understreket som positivt og viktig i forholdet mellom barn og foreldre, var at foreldrene og barna var glad i og knyttet til hverandre. På samme måte fremhevet nemnda at foreldrene ofte hadde sterkt ønske om å endre uheldige atferdsmønstre, som for eksempel rusmisbruk for selv å kunne ta godt nok vare på barna sine. Noen av foreldrene i

utvalget viste liten innsikt i egen problematikk og begrensninger, men kunne likevel ha sterkt ønske om ha barna hos seg.

Nemndene fremhevet i de fleste av sakene at det var sterke bånd mellom foreldre og barn. Nemndene vurderte likevel ikke at denne relasjonen var til hinder for plassering hos andre enn foreldrene. Tvert i mot ble åtte av 11 barn i utvalget plassert hos andre enn foreldrene og omsorgen ble overtatt.

Når det gjaldt de tre søsken som nemnda ikke overtok omsorgen for, ble dette begrunnet i at deres voldelige far ikke lenger bodde hjemme og derfor ikke utgjorde noen fare for deres helse og sikkerhet, og at mor hadde tilstrekkelig omsorgsevne. Tilknytningsforholdet mellom mor og barna ble ikke oppgitt som en del av begrunnelsen i vedtaket, men det er naturlig å tro at dette forhold implisitt også legges til grunn. Videre at barnas behov for å vokse opp sammen hjemme hos mor, var et viktig og grunnleggende behov hos dem, så lenge de ikke ble utsatt for skade eller fare knyttet til farens voldsbruk. Slik sett er det grunn til å hevde at også når det gjelder denne familien, var det nemndas vektlegging av hensynet til barna og barnas behov som ble lagt til grunn for beslutningen, og at dette hensynet var til barnas beste. Denne beslutning ivaretok imidlertid også hensynet til mor og mors behov for å ha barna hos seg.

I flere av sakene ble tilknytningsforholdet understreket og vektlagt i forbindelse med vurdering av samvær. I en sak var nemndas vurdering at tilknytningsforholdet til mor var viktig for barna, og at hyppig kontakt i dette tilfellet ville kunne redusere barnas bekymring for mor. Slik sett virket vurdering av tilknytningsforholdet inn på avgjørelse av samværsfrekvens og barns mulighet til kontakt med mor.

I en annen sak med to barn var nemndas vurdering også at det var viktige tilknytningsbånd mellom mor og barna. Nemnda la i denne saken imidlertid vekt på at det må være et realistisk samværsnivå, slik at mor evnet å følge opp samvær og at barna skulle slippe stadige skuffelser ved mors ev. uteblivelser fra samvær. Å spare barna for nye skuffelser og forhindre at de bekymrer seg, vektlegges som viktigere enn hyppig kontakt. Tilknytningsforholdet ble trukket inn som et moment for avgjørelser om videre kontakt mellom barna og mor, men det ble lagt opp til sjelden kontakt ved samvær av hensyn til barna. Det ble vurdert som et viktig hensyn å spare barna for stadige bekymringer. Slik sett ble hensynet til barna tillagt større vekt enn andre hensyn, som hensynet til mor om hyppigere kontakt. Nemnda tok også høyde for at det kunne skje endringer i mors livssituasjon som igjen kunne tilsi at hyppigere samvær kunne være til barnas

beste på et senere tidspunkt.

Avslutningsvis vil jeg understreke at i min undersøkelse fremkommer det at hensynet til barnets beste gikk foran andre hensyn som hensynet til foreldrene og samfunnet. Dette gjaldt samtlige barn.

7 KONKLUSJON

Nemndene foretok individuelle, nyanserte og til dels omfattende vurderinger av alle barna i mitt utvalg. Dette kom særlig til syne i saker med søsken, der det kunne vært mulig å vurdere barna samlet. Fylkesnemndene baserte bl.a. sine vurderinger på konkrete beskrivelser av barnas utviklingsforløp, hvorvidt utviklingen ble vurdert som ”sunn og vanlig” eller som skjevutvikling og forsinkelse, men tok også selvstendig stilling til disse spørsmål. Nemndene hadde videre fokus på barnas tilpasning og reaksjonsmønster, der flere av barna i utvalget reagerte med å ta mye ansvar for søsken og praktiske oppgaver i hjemmet fordi situasjonen krevde det. Noen barn viste reaksjoner i form av aggresjon og mistilpasning og mange slet med konsentrasjon og faglige vansker i skolene samt skolevegring og høyt fravær.

Som holdepunkter i sine vurderinger, fokuserte nemnda også på observerte endringer i barnas reaksjonsmønstre og om disse i tid kunne knyttes til sentrale hendelser og vendepunkter i barnas utviklingshistorie. Vendepunkt var bl.a. barnas flytting fra foreldre til andre omsorgspersoner, foreldrenes tilbakefall til tidligere problematiske atferdsmønstre eller fravær av tidligere problemområder, ved bl.a. opphør av vold da en forelder forlot sin familie.

Konstitusjonelle forhold ved barnet som temperamentstrekk ble trukket inn i nemndas vurdering der bl.a. søsken synes å reagere svært ulikt på like belastninger og samme oppvekstmiljø. Nemndene vektla i sin vurdering at noen barn syntes sårbare ved at de viste en utvikling og et reaksjonsmønster som samsvarte med at de var utsatt for til dels store og langvarige belastninger i oppvekstmiljøet. Andre barn tålte og taklet tilsynelatende de påkjenninger de var utsatte for rimelig godt.

Nemnda la til grunn konkrete beskrivelser av barnas utvikling, tilpasning og reaksjonsmønster slik de var observert og beskrevet av personer som hadde daglig kontakt med barna gjennom barnas deltakelse i barnehage og skole, og gjennom barnas opphold i beredskapshjem eller fosterhjem.

Også observasjoner og vurderinger foretatt av ansatte på helsestasjon, foreldre-barn institusjon, barne- og ungdomspsykiatri og pedagogisk psykologisk tjeneste ble lagt til grunn.

Nemnda lenet seg til utviklingspsykologiske teorier og hentet begreper og forståelsesmåter fra disse tradisjoner i sin vurdering av barna.

Det var store variasjoner i barnas reaksjonsmønstre i en og samme familie og i utvalget som helhet. Dette samsvarer med det viktige moment Bunkholdt og Sandbæk (2008) understreker, der de fremhever at hvert barn er unikt og at dette er et viktig hensyn som må tas, men også et forhold som stiller beslutningstaker overfor utfordringer i avveiningen av hva som er det enkelte barns beste.

Når det gjelder trekk og forhold ved foreldrene, var det et gjennomgående mønster i mitt utvalg at det var de sider ved foreldrene som virker inn på deres evne til å ivareta barna som blir fokusert og vektlagt i nemndas beslutning. Nemnda synliggjorde i sin vurdering både de sider ved foreldreatferden som var positiv og utviklingsfremmende, gode perioder i familiehistorien og de trekk og forhold ved foreldrene som rammet barna på uheldig måter. Nemnda vektla trekk og forhold ved foreldrene og deres samspill med barna som var dominerende, langvarig eller vedvarende, og la mindre vekt på kortvarige gode perioder og kortvarige gode samspill. Slik sett var det de *vedvarende mønstre* som ble avgjørende i nemndas konklusjon.

Når det gjelder tilknytningsforholdet mellom barn og foreldre, ble verdien av de gjensidige bånd synliggjort og understreket i nemndenes vurdering.

Det moment som oftest ble hentet inn som positiv og viktig faktor i samspillet og i tilknytningen mellom foreldre og barn, var presiseringen av at foreldrene var glad i barna sine og knyttet til dem, og at dette i de fleste tilfeller også var gjensidig fra barnas side. På samme måte fremhevet nemnda at foreldrene ofte hadde et strekt ønske om å endre uheldige atferdsmønstre. Noen foreldre i utvalget hadde dårlig innsikt i egen problematikk og/eller begrensninger, men hadde likevel et sterkt ønske om selv å kunne klare å ta vare på barna eller barnet sitt på en god nok måte, der noen også hadde innsett at dette i så fall ville være et stykke frem i tid.

Når det gjaldt opplysninger om foreldrene, baserte nemnda seg bl.a. på opplysninger gitt av ulike fagfolk eller instanser som enten hadde fulgt foreldrene tett og over tid, og/eller hadde registrert ulike enkelthendelser og utslag av livsmønstre over en lengre periode.

Avsluttende bemerkning

Alle 11 barn i mitt utvalg hadde i lang tid levd med sviktende omsorg, noen helt fra de ble født. Når det gjaldt de fleste barna i mitt utvalg, hadde også kommunens barneverntjeneste fulgt opp barna med langvarige og omfattende hjelpetiltak. Barnas situasjon var altså slik sett godt kjent for kommunen.

Åtte av 11 barn ble tatt under omsorg. Kunne de ha blitt tatt under omsorg på et tidligere tidspunkt – og kanskje derved blitt spart for en del belastninger?

Min og andres erfaringer tilsier at noen barn lever lenge med alvorlig sviktende omsorg, og at saker som omfatter disse barna med fordel kunne vært fremmet på et tidligere tidspunkt.

8 LITTERATURLISTE

- Alston, Philip. 1994. The Best Interests Principle: Towards a Reconciliation of Culture and Human Rights. *International Journal of Law and the Family* 8, 1-25.
- Antonovsky, Aaron. 1986. The Sense of Coherence: An Historical and Future Perspective. I *Israel Journal of Medical Science*, nr. 13/118, 4729-4735.
- Backe-Hansen, Elisabeth, mfl. 2002. *Vurderingsgrunnlaget i alvorlige barnevernsaker*. Notat utarbeidet av Elisabeth Backe-Hansen i samarbeid med: Terje Galtung, Turid Vogt Grinde, Kjell Hagen, Karen Hassel, Otto Heramb, Arne Holtet, Katrin Koch, Fredrikke Lynum, Anne Poulsson og Knut Rønbeck på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Skriftserie 3/02. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Bebbington, A. og J. Miles. 1989. The Background if Children Who Enter Local Authority Care. *British Journal of Social Work*, 19, 349-368.
- Borge, Anne Inger Helmen. 2003. *resiliens. RISIKO OG SUNN UTVIKLING*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag.
- Bowlby, John. 1982. *Attachment. 2nd. Edition of vol. 1 of Attachment and Loss*. London: Hogarth Press.
- Bowlby, John. 1988. *A Secure Base. Clinical Applications of Attachments Theory*. London: Routledge.
- Bronfenbrenner, Urie. 1976. *Opvækst og miljø*. København: Gyldendal.
- Bunkholdt, Vigdis og Mona Sandbæk. 2008. *Praktisk barnevernsarbeid*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Clausen, Svein Erik. 2003. Plasseringer utenfor hjemmet på 1990-tallet. I *Barn utenfor hjemmet. Plasseringer i barnevernets regi*, Bache-Hansen, Elisabeth, red. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Føllesdal, Dagfinn, Lars Walløe og Jon Elster. 1996. *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsæter, Anne Lise. 2008. Om begrepet ”barnets beste”. I *Med barnet i fokus*, NOU 2008:9.
- Giorgi, Amedeo. 1985. *Phenomenology and psychological research*. Pittsburg, PA: Duquesne University Press.

- Grinde, Turid Vogt. 2004. Nordisk barnevern: Terskelen for barneverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk av tvang. I *Nordisk barnevern. Terskelen for barnverntiltak og beslutningsprosessen ved bruk av tvang*, Turid Vogt Grinde, red. Rapport 18/04. Oslo: Norsk Institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Gulbrandsen, Liv Mette, red. 2006. *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Guldahl, Jesper og Martin Møller, red. 1999. *Hermeneutikk: En antologi om forståelse*. København: Gyldendahl.
- Havik, Toril. 2004. Det barnevernfaglige kunnskapsgrunnlaget. I *Barnevernet – forutsetninger og gjennomføring*, Havik, Torill, Mette Y. Larsen, Sigrid Nordstoga og Jarmund Veland, red. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jalmert, Lars. 2005. Vad är bäst för de yngsta barnen? Analys til Föräldraförsäkringsutredningen. I *Reformerad föräldraförsäkring*. Bilagedel SOU:73. Stockholm.
- Johannesen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen. 2006. *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. 3. utgave. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Killén, Kari. 1994. *Sveket*. 2. utgave. Oslo: Kommuneforlaget.
- Kvale, Steinar. 1997. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Norske Forlag AS.
- Lindboe, Knut. 2006. *Barnevernloven*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lov om barneverntjenester (barnevernloven – bvl.) – LOV 1992-07-17-100. Barne- og likestillingsdepartementet.
<http://www.lovdatab.no/all/nl-19920717-100.html>.
- MacFarlane, A. 1975. Olfaction in the Development of Social Preferences in Human Neonate. I *Parent-infant Interaction*. New York: Elsevier, Ciba Foundation Symposium 33.
- Main, M. og J. Solomon. 1986. Discovery of an Insecure-Disorganized/Disoriented Attachment Pattern. I *Affective Development in Infancy*, Brazelton, I. og E. Walters, red. Norwood, NJ: Ablex.
- Malterud, Kirsti. 2003. *Kvalitative metoder i medisinsk forskning: En innføring*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 2000:12. *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*.

NOU 1985:18. *Lov om sosiale tjenester mv.*

Ofstad, Kari og Randi Skar. 2004. *Barnevernloven med kommentarer*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Ottosen, Mai Heide. 2006. In the Name of the Father, the Child and the Holy Genes. *Acta Sociologica* 49 (1), 29-46.

Rutter, Michael. 2000. Children in Substitute Care: Some Conceptual Considerations and Research Implications. *Children and Youth Services Review*, 17, 9/10, 685-703.

Schiratzki, Johanna. 2003. Nasjonalt bidrag fra Sverige. I *Nordisk samarbeid og utfordringer knyttet til innholdet i begrepet barnets beste*, Haugli, T., red. Rapport fra ekspertmøte i Tromsø 29. – 31. januar 2003 på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet og Nordisk Ministerråd. Skriftserie nr. 56. Tromsø: Det juridiske fakultet, Universitetet i Tromsø.

Skuse, David. 1984. Extreme Deprivation in Early Childhood – II. Theoretical Issues and a Comparative Review. *Journal Child Psychology and Psychiatry*, 25, (4), 543-572.

Smith, Lars. 2002. *Tilknytning og barns utvikling*. Oslo: Høyskoleforlaget AS.

Smith, Lars og Stein Erik Ulvund. 2004. *Spebarnsalderen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Smith, Lucy. 1991. Barn, foreldre og barnets uttalerett. *Jussens Venner*. Hefte nr. 3.

Smith, Lucy. 1980. *Foreldremyndighet og barnerett*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sommerschild, Hilchen. 1998. Mestring som styrende begrep. I *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*, Gjørum, B, B. Grøholt og H. Sommerschild, red. Oslo: Tano Aschehoug.

Stang, Elisabeth Gording. 2007. *Det er barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo: Universitetsforlaget.

Wadel, Cato. 1991. *Feltarbeid i egen kultur*. Flekkefjord: Seek forlag.